

Kohti syrjimätöntä koulua

**PÄIVÄ-
KIRJANI**

SAFER

Schools Act For Equal Rights

(Koulut yhdenvertaisten oikeuksien puolesta)

Kirjoittanut:

Amiirah Salleh-Hoddin

Tadeja Pirih

Eeva-Liisa Kiiskilä

ISBN (verkkoversio): 978-952-7432-07-5

Julkaisija: Rauhankasvatusinstituutti, 2021

Ulkoasu ja kuvitukset: Kiira Sirola

Paino: Meedia Zone OÜ, Tallinna

Englanninkielinen alkuteos:

“Tackling Discrimination, My learning diary”

Suomennos: Riikka Jalonen, Venla Kallio,

Eeva-Liisa Kiiskilä ja Jenni Leppänen

Oma oppimispäiväkirjani on tuotettu kansainvälisessä yhteistyössä seuraavien toimijoiden kanssa:

Rauhankasvatusinstituutti, Kokkolan kaupunki, Ljubljana Pride Association, Tamsalu Gümnaasium, Osnovna šola Nove Fužine, Mondo sekä Noored Kooli.

Opas on rahoitettu Euroopan Unionin Erasmus+ -ohjelman ja Opetushallituksen tuella.
Euroopan komissio ei vastaa julkaisun sisällöstä.

Valokuva: Viktoria Lepp

Amiirah Salleh-Hoddin
Tadeja Pirih
Eeva-Liisa Kiiskilä
(vasemmalta oikealle)

Tadeja Pirih on slovenialainen nuorisotyöntekijä, kouluttaja ja hltiq+-aktivisti, joka asuu nykyään Skotlannissa, Yhdistyneessä kuningaskunnassa. Hänen työssään yhdistyvät esimerkiksi ihmisoikeudet, tietoisuus sukupuolen moninaisuudesta sekä syrjinnän vastustaminen keskittyen vihapuheen ja kiusaamisen teemoihin. Hän on aktivisti ja esiintyy performansitaiteilijana erilaisissa ruohonjuuritason kollektiiveissa ja järjestöissä.

Eeva-Liisa Kiiskilä on opettaja ja rauhankasvattaja Kokkolasta. Hän myös koordinoi eri kieli- ja kulttuuriryhmien opetusjärjestelyitä ja toimii tiiminvetäjänä Kokkolan Maailmankoulussa. Hän on mukana erilaisissa kansallisissa ja kansainvälisissä kehittämishankkeissa, jotka tähtäävät tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden lisäämiseen ja inklusiivisuuden kehittämiseen kasvatuksen saralla. Vuonna 2017 hän sai Opettajat ilman rajoja -organisaation Vuoden globaalikasvattaja -palkinnon ja vuonna 2019 Lucina Hagman -tunnustuksen työstään tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden puolesta.

Amiirah Salleh-Hoddin on helsinkiläinen antirasismien kouluttaja, aktivisti ja tutkija. Hän on aikaisemmin asunut Singaporessa ja Australiassa. Hän on opiskellut kehitys- ja sosiaalipsykologiaa keskittyen marginalisoitujen vähemmistöjen integraatioon ja koulutukseen. Hän tekee parhaillaan väitöskirjaa sosiologiasta ja keskittyy siinä rasismien kitkemiseen. Hän on yksi kansalaisjärjestö Anti-Racist Forumin (ARF) perustajista sekä European Network Against Racism (ENAR) -verkoston aiempi varapuheenjohtaja. Kirkon Ulkomaanavun Opettajat ilman rajoja -järjestö nimitti hänet vuoden 2018 globaalikasvattajaksi, ja vuonna 2020 hänet valittiin ensimmäiseen Obama Foundationin eurooppalaisten johtajien ohjelmaan.

NIMI:

.....

PRONOMINIT ENGLANNIKSI/RUOTSIKSI/SUOMEKSI:

THEY / SHE / HE

HEN / HON / HAN

HÄN

AMMATTI/AMMATIT/TYÖTEHTÄVÄT:

.....

MISSÄ TYÖSKENTELEN:

.....

MUUTA:

.....

.....

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO 10
2. TYÖKALUJA JA TIETOA 20
2.1. Oppimisen työkalut (E) 21
2.2. Sanat (E) 38
2.3. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus (E) 48
2.4. Mitä syrjintä on? (A) 63
Sortojärjestelmät (A) 64
EEV: Ennakkoluulot, etuoikeudet, valta (A) 69
2.5. Identiteetti ja syrjintä (T & A) 85
Sosiaaliset identiteetit ja kategoriat (T) 85
Rasismi (A) 94
HLBTIQ+ (T) 106
Intersektionaalisuus (A) 115
3. MITEN VOITTAAN HAASTEET?	
TUNNISTA, KÄSITTELE JA MUUTA 121
3.1. Tunteet ja tarpeet (A) 131
3.2. Empaattinen kuunteleminen (T) 136
3.3. Turvallisempi tila (T) 148
3.4. Hyvä liittolainen (T) 154
3.5. Hyviä käytänteitä ja työkaluja (T & E) 163

4. MINÄ JA TYÖNI (E) 198
4.1. Minä 206
4.2. Haasteet, vahvuudet ja muutoksen työvälineet 230
4.3. Inklusiivinen eli yhdenvertainen koulu 236
4.4. Analysoidaan esimerkkitalanteita 249
5. TOIMINTASUUNNITELMANI (E) 271
5.1. Omien tavoitteiden asettaminen 276
6. SANASTO 287
Liite 1: Oma sanastoni 296
Liite 2: Tunteet ja tarpeet 303
Liite 3: Rakennetaan kylä: harjoitus ja ohjeet 308

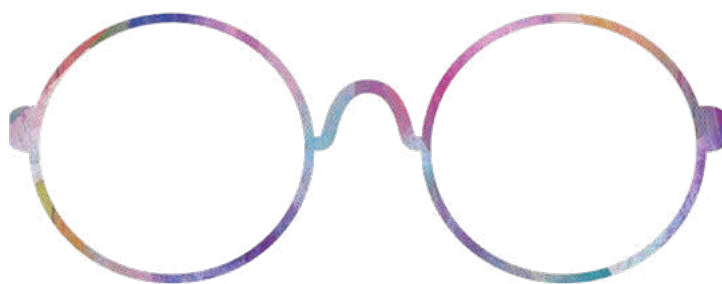
A large, light green number '1' is positioned on the right side of the page, serving as a background element. It has a slightly irregular, hand-drawn appearance with a diagonal top edge and a small horizontal base.

JOHDANTO

VIHAPUHE on kasvanut ilmiönä viime vuosikymmenen ajan ennennäkemättömiin mittoihin tehokkaasti sosiaalista mediaa väylänään käyttäen. Tämä aggressiivinen viestinnän muoto pyrkii aktiivisesti rakentamaan käsitystämme tietyistä yksilöistä, ryhmästä tai yhteiskunnasta yleensä. Vihapuheesta ja valeutisoinnista on tullut tehokkaita välineitä, joilla pyritään edistämään omia päämääriä, lisäämään valtaa sekä tuomaan todeksi uskottuja asioita näkyväksi muulle yhteisölle. Vihapuheesta on muodostunut yhteiskunnallinen ase niin mikro- kuin makrotasollakin. Millaisia taitoja tarvitsemme, jotta kykenisimme arvioimaan tietoa kriittisesti ja edelleen, että kykenisimme kunnioittavaan kommunikaatioon muiden yhteisön jäsenten kanssa? Mistä syystä henkilö valitsee syrjivän ja epäoikeudenmukaisen käsityksen toisesta ihmisestä tai ihmisryhmästä, vaikka tämä kiistanalainen näkemys on ristiriidassa esimerkiksi oikeudenmukaisen ajattelun tai tieteellisen tiedon kanssa?

Me kasvattajat ja muut kouluissa työskentelevät ammattilaiset tarvitsemme lisää tietotaitoa **syrjinnän eri muotojen kitkemiseksi**. Meidän on osattava **tunnistaa, käsitellä tilanteita sekä luoda kestäviä muutoksia**, jotta luokkahuoneemme ja koulumme olisivat kaikille turvallisempia tiloja. Valitettavasti emme vielä tee tarpeeksi. Kasvattajat ja muut koulu- ja oppilaitosmaailman ammattilaiset työskentelevät vaativissa olosuhteissa. Työympäristössämme ovat läsnä kaikki yhteiskunnassamme käytävien keskusteluiden kerrokset. Koulussa meitä vaivaa alituinen kiire. Toiveissamme olisi tehokas, korkeintaan

kolmetuntinen luento tai työpaja, joka tarjoaisi selkeän, käytännöllisen ja yksinkertaisen työkalupakin tietyn ongelman ratkaisemiseksi – tässä tapauksessa aapisen vihapuheen kitkemiseen. Toiveistamme huolimatta näin yksinkertaista se ei kuitenkaan ole. Nyt on aika pysähtyä hetkeksi ja keskittyä aiheeseen perusteellisemmin, sillä sitä tämä teema tarvitsee.

Kun alat perehtyä vihapuhe-teemaan, huomaat nopeasti, että se on äärimmäisen **monimutkainen ilmiö**, jossa vihapuhe on vain pinnalle nousevan vuoren huippu. Se on yksi esimerkki ja vain osa syrjinnästä, jonka näemme ja kuulemme. Ilmiön juuret ovat todellisuudessa pinnan alla ja sen historia on pitkä. Ehkäpä tämän takia vihapuheeseen puuttuminen ja syrjinnän estäminen kokonaisuudessaan tuntuvat niin vaikeilta asioilta. **Yritämme kitkeä näkemiämme asioita, mutta ainoa kestävä ratkaisu lähtee liikkeelle vuoren juurelta ja juuresta.** Pelkän voikukan pois nyppäiseminen maan pinnalta ei estä voikukkaa kukkimasta uudestaan. Kaikessa yksinkertaisuudessaan meidän täytyy nähdä, ymmärtää ja hyväksyä ilmiön mekanismi juurisyineen, sillä nämä juuret vaikuttavat meidän kaikkien elämään, jos vain olemme valmiita niiden ilmenemismuodot näkemään.

Jos aidosti katsomme, tiedostamme ja ymmärrämme ilmiötä paremmin, tieto kyllä paljastaa ilmiöiden juuret samaan tapaan kuin meri paljastaa pohjansa laskuveden aikaan. Sinun täytyy vain kävellä merenrantaan oikeaan aikaan. Tosiasia on, että jos emme kykene erottamaan ilmiön henkilöidenvälistä, rakenteellista ja institutionaalista tasoa tai ottamaan huomioon syrjinnän historiaa, ei muutokseen ole mahdollinen. **Tunnistamisen, tilanteiden käsittelemisen ja muutoksen luominen muodostaa kolmion**, joka on välttämätön työkalu syrjinnän kitkemisessä. Tämä oppimispäiväkirja tarjoaa sinulle mahdollisuuden syrjinnän kitkemisen kolmiotyökaluun tutustumiseen. Tärkein kysymys on, haluammeko me yhteiskuntana, yhteisönä tai yksilöinä muutosta kohti tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Kuka muutosta haluaa ja kuka ei? Ja miksi? Kaiken kaikkiaan kysymys kuuluu, oletko riittävän rohkea **tunnistamaan oman roolisi ja asemasi** syrjinnän, tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kompleksisella kentällä?

Projektimme teema painottaa vihapuheen kitkemistä, vaikkakin alusta asti olemme ymmärtäneet, että se edellyttää juurisyiden paljastamista sekä ongelman tunnistamista. Meidän on kyettävä katsomaan sekä lähelle että kauas. Olemme siis matkalla. Hienoa, että olet jatkanut askeleitasi oppimisen polulla! Oppiminen vaatii rohkeutta, päättäväisyyttä sekä sitkeyttä. Vaatii rohkeutta tunnistaa ja tunnustaa uuden oppimisen tarve. Tartu kirjaan, ajattele ja osallistu erilaisiin koulutuksiin. **Tunnista omat etuoikeutesi tai syrjinnän osatekijät ja katso maailmaa intersektionaalisen viitekehyksen läpi.** Ota oma viite-

kehysesesi, nämä ”silmälasisi” käsiisi ja tarkastele niitä perusteellisesti pohtien, mistä elementeistä ne rakentuvat. Myönnä, ettet tiedä tarpeeksi, sillä koskaan ei voi tietää tarpeeksi. Takaamme, että toisinaan ärsyynnyt, mutta oppimisen, pohdiskelun ja ymmärtämisen ilo on palkitsevaa. Voi olla, että jotkin osiot herättävät sinussa vastustusta. Pysähdy silloin näiden ajatusten äärelle ja pohdi, miksi näin on. Toisin sanoen kutsumme sinut oppimisvyöhykkeelle.

Tämä **oppimispäiväkirja** on sinun matkakumppanisi. Päiväkirja tarjoaa sinulle mahdollisuuden käydä uudelleen läpi ajatuksiasi ja tiedonkeruun matkaasi. Se tarjoaa vinkkejä eri tiedonlähteistä, haastaa sinua itsetutkiskeluun ja ajatteluun. Materiaali perustuu Erasmus+ SAFER-hankkeen koulutuskokonaisuuteen (Safe Schools for All: Teachers Transforming Societies). Jo alkumetreillään projekti sai lempinimen **SAFER**, joka on lyhenne sanoista **Schools Act For Equal Rights** (Koulut yhdenvertaisten oikeuksien puolesta). Tämä on tavoitteemme: **turvallisemman opinahjon rakentaminen kaikille lapsille ja nuorille**. Rauhankasvatusinstituutin toiminnanjohtaja Riikka Jalonen kokosi Erasmus-hankesuunnitelman ja hakemus koottiin yhdessä seuraavien virolaisten, slovenialaisten ja suomalaisten yhteistyökumppanien kanssa: Mondo, Noored Kooli -opettajankoulutusjärjestö, Ljubljana Pride, Kokkolan kaupunki sekä Nove Fužinen ja Tamsalun koulut. Artikkelista voit lukea lisää projektista ja kuulla osallistujien kokemuksia toiminnasta:

rauhankasvatus.fi/en/safer

Kaikki syrjintä perustuu samankaltaisille mekanismeille, olipa syy sen taustalla mikä tahansa. Syrjinnällä on monia muotoja, ja se voi nousta esiin monista lähtökohdista. Jotta syrjintää voidaan kitkeä tehokkaasti ja toimivasti, sen eri muotoja on kuitenkin käsiteltävä omasta kontekstistaan ja historiansa kautta. Meidän on tuettava kaikkea syrjinnänvastaista työtä ja toimittava liittolaisina; solidarisuus ja yhteistyö edistävät yhteistä tavoitetta syrjinnän kitkemiseksi. Samanaikaisesti on tärkeää fokusoida toimia ja tutkimusta tarkasti rajattuihin aihepiireihin tai tilanteisiin. Tässä oppimispäiväkirjassa **keskitymme rasismiin sekä seksuaaliseen suuntautumiseen ja/tai sukupuoli-identiteettiin kohdistuvaan syrjintään puuttumiseen.**

Meille kouluttajille ja pedagogisille asiantuntijoille tämä projekti ja prosessi ovat olleet antoisia. Olemme voineet yhdistää erikoisalojemme osaamisen, sekä erilaisten taustojemme mukanaan tuoman kokemuksen. Yhteinen pohdinta on tarjonnut meille loistavia tilaisuuksia oppimiseen sekä toistemme haastamiseen. Lukijalle voi olla tärkeää tietää, kenen kirjoittajan tekstiä hän milloinkin pohdiskelee, jotta teksti, tieto ja kokemus asettuvat kontekstiinsa, ja kenen äänellä teksti on kirjoitettu. Oppaan alkusivuilta voit lukea taustatietoa meistä.

On selvää, että eri lukijat ja oppijat kokevat erilaiset lähestymistavat antoisiksi itselleen: toinen kaipaa teoreettista tietoa ja toinen omasta kontekstista ponnistavia käytännön työvälineiden kehittämistä. Näiden lähestymistapojen yhdistelmä on antoisa, joten teorian ja käytännön pohdinnan näkökulmat yhdistyvät tässä oppimispäiväkirjassa. Sisällysluettelo vilkaisemalla voit havainnoida kokonaisuutta sekä tarkastaa kukin kappaleen kirjoittajan nimi-kirjaimen (T, E, A) perusteella.

Tämä opas on rakennettu teemaan perehtyneiden pedagogisten tiimien oivallusten sekä vuosina 2019 ja 2020 järjestettyjen, kasvattajille suunnattujen koulutuskurssien pohjalta. Osallistujiin on lukeutunut **opettajia, hallinnon henkilöstöä, koulupsykologeja, koulun sosiaalityöntekijöitä, rehtoreita ja muita kouluissa eri ammateissa toimivia henkilöitä**. Toivomme tämän oppimispäiväkirjan löytävän erilaiset kouluissa työskentelevät ammattilaiset, vaikkakin sen painopiste on opetus-työssä. Suomen kielen käsitteistö haastaa oppilaitoksen määrittelyn suhteen, joten huomioi, että vaikka aika ajoin puhumme kouluista, ajatus sisältää erilaiset oppilaitokset ja opinahjut. Voit muokata vapaasti tehtäviä vastaamaan omia ammatillisia tarpeitasi.

SAFER-projektin puitteissa olemme järjestäneet kolme koulutuskokonaisuutta (ryhmät A, B ja C), ja ne koostuivat kahdesta osasta. A- ja B-koulutusten ensimmäinen osa kesti viisi päivää ja toinen kolme päivää. Tapaamisten välillä osallistujat tekivät kotitehtäviä, joiden tarkoituksena oli muun muassa jatkaa tunnistamisen ja tilanteiden käsittelyn prosessia itsessä sekä työympäristössä. Koulutusten välillä kouluttajilla oli mahdollisuus tehdä tarpeellisia muutoksia ja kehittää kokonaisuutta edelleen. Kokeilimme koulutusten aikana myös erilaisia pedagogisia metodeja ja lähestymistapoja sekä esimerkiksi kielellisten ratkaisujen mukaan tuomia vaikutuksia oppimiseen.

Kolmas eli C-ryhmän koulutusprosessi järjestettiin alkuperäisestä suunnitelmasta poiketen verkkokurssina koronaviruspandemian vuoksi. Meiltä löytyi rohkeutta onnistua, tehdä virheitä sekä oppia yhdessä. Tämän käsikirja myötäilee SAFER-koulutustyöpajojen kulkua ja oppimisprosessia. Halusimme myös luoda uusia visuaalisia elementtejä kuvaamaan ilmiöitä paremmin. Tässä työssä yhteistyössä on toiminut kuvataiteilija ja graafinen suunnittelija Kiira Sirola. Tämän käsikirjan pohjana on satojen tuntien työ, johon ovat osallistuneet yhteistyöorganisaatiomme sekä kouluttajat yhdessä. Oppimispäiväkirjan kääntäminen alkukielestään englannista suomen kieleen vaati myös pitkällisen vuorovaikutusprosessin eri toimijoiden kanssa inklusiivisen tekstitarkastuksen merkeissä. Kiitos kommentteista ja arvokkaasta avustanne! Kaiken kaikkiaan **tärkein löytömmme prosessissa on ollut itsereflektion yhdistäminen tiedon ytimeen prosessin vaiheeseen katsomatta.**

Kiitos kaikille SAFER-työpajoihin osallistuneille. Toivotavasti mahdollisimman monet kasvattajat löytävät tiensä tämän jaetun prosessin ja oppimispäiväkirjan äärelle.

SAFER-tiimin puolesta

*Tadeja Pirih,
Amiirah Salleh-Hoddin
& Eeva-Liisa Kiiskilä*

V a p a a t i l a

A large, light green, stylized number '2' is centered on the page. It has a thick, rounded top curve and a straight vertical stem that ends in a horizontal base with a small notch on the right side.

TYÖKALUJA JA TIETOA

2.1. OPPIMISEN TYÖKALUT (E)

Aiheemme, vihapuheen ja syrjinnän kitkeminen, on haastava. Kun pyrimme viemään yhteiskuntaa tasa-arvoisempaan suuntaan **tunnistamisen, tilanteiden käsittelyn ja kestävien muutosten** kolmio toistuu uudelleen ja uudelleen.

KÄSITTELE

MUUTA

TUNNISTA

Jos emme tunnista ilmiötä, ei mahdollisuutta muutokseen ole. Meidän on oltava valmiita **haastamaan ennakkoluulomme, oppimaan uutta sekä arvioimaan omaa rooliaamme, asemaamme ja mahdollisuuksiamme osana muutosta**. Meidän tulee olla myös valmiita käymään

hankalia keskusteluita, jollaisia emme ehkä ole tottuneet käymään. Oppimiseen kietoutuu aina monia tunteita. Kun kyseessä ovat arvopohjaiset asiat, voi valmistautua moninaiseen tunneskaalaan – kaikkeen innostuksen ja turhautumisen väliltä. Jotta oppiminen olisi joustavaa ja tehokasta, **tämä tunteiden vuoristorata on hyvä tiedostaa ja tunnistaa jo ennakkoon**. Oppimisprosessin tunnetyöhön haluamme esitellä sinulle yksinkertaisen työkalun: kolme oppimisen vyöhykettä. Alla on kuva kolmesta ympyrästä. Nämä ympyrät edustavat kolmea oppimisen vyöhykettä: mukavuusvyöhykettä, oppimisvyöhykettä sekä vaaravyöhykettä. Meillä on taipumus etsiä vallitsevasta

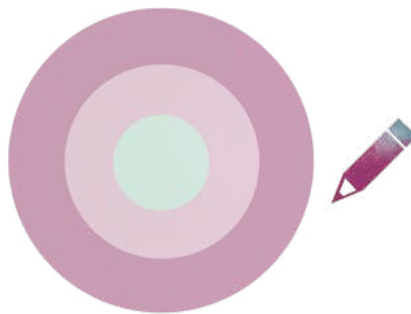
tilanteesta mukavuutta ja helppoutta pysyäksemme **mukavuusvyöhykkeellä tai toisin sanoen mukavuusalueellamme**. Näin toimimme myös työelämässä. Tarvitsemme mukavuusvyöhykettä. Se tarjoaa meille paikan, johon palata pohtimaan ja selvittämään asioita. Toisaalta meidän on haastettava itsemme oppimaan uutta. Tämä siitäkin huolimatta, että uuden oppiminen edellyttää epävarmuutta ja itsemme uusiin tilanteisiin asettamista. Näin kuljemme jatkuvasti mukavuusvyöhykkeen ja oppimisvyöhykkeen välillä. Jos et tätä oppimisen liikettä tunnista, haasta itsesi aktiivisesti oppimisvyöhykkeelle. **Oppimisvyöhykkeellä** saatamme kohdata negatiivisia tunteita kuten hämmennystä, ahdistusta, turhautumista, puolustuskantaa tai epämukavuutta. Nämä tunteet kuuluvat oppimisprosessiin, varsinkin kun laajennamme mukavuusvyöhykettä ja astumme oppimisalueelle. Kun tunnistat tämän prosessin, pystyt kohtaamaan epämieluisatkin tunteet paremmin ja oppimisprosessistasi tulee helpompi.

Oppimisvyöhykkeellä koemme myös innostusta sekä iloa oppimisesta ja lisääntyvästä ymmärryksestä. Pystyt luultavasti tunnistamaan nämä vastakkaiset tunnespektrin ääripäät aiemmista oppimisprosesseistasi. **Vaaravyöhykettä** kannattaa välttää. Sekä oppiminen että turvallisuudentunne vaarantuvat, jos meillä ei ole välineitä tilanteen kohtaamiseen. Käytännössä tämä voi tarkoittaa uuden tiedon vastustamista tai muutoin erityisen voimakkaita reaktioita. Positiivista on se, että oppiessamme myös mukavuusvyöhykkeemme laajenee ja kasvaa. Oppimisprosessien myötä vaaravyöhyke siirtyy kauemmaksi ja muka-

vuusvyöhyke laajenee asia asialta. Olemme onnistuneet aidosti oppimaan. Opimme oppimaan oppimisen taitoja, ja osa tätä taitoa on ymmärtää oppimisprosessin mukanaan tuoma tunnekirjo. Näin oppimisvyöhykkeelle astumisesta muodostuu inspiroiva matka.

Eri lähteissä nämä kolme oppimisen vyöhykettä on saatettu kuvata hieman eri tavoin, mutta tämä yksinkertainen versio on osoittautunut hyödylliseksi omalla kohdallamme. Löydät yllä olevan kuvan kolmesta sisäkkäisestä ympyrästä jokaisen päiväkirjan osion lopusta. Arvioi tällöin omia tunteitasi sekä oppimisprosessiasi **merkitsemällä vallitsevat tunteesi**: Miltä sinusta tuntui edellisen teeman ja tehtävien äärellä?

Pohdi omia oppimisvyöhykeitäsi tämän työkalun avulla: oletko mukavuus-, oppimis- vai kenties vaaravyöhykkeellä (toivottavasti et)? Jos aiheen pohtiminen alkaa tuntua ylivoimaiselta – meidän kaikkien historiamme ja tilanteemme ovat aina yksilöllisiä – on hyvä antaa prosessille enemmän aikaa ja mieltä, miksi tällaisia tunteita ilmenee ja miksi nämä aiheet vievät sinut vaaravyöhykkeelle.

KYSYMYKSIÄ ITSEREFLEKTION JA OPPIMISPROSESSIN ARVIOINNIN TUEKSI:

Miltä sinusta tuntui tämän teeman äärellä? Opitko jotain uutta? Mistä haluaisit tietää lisää? Tuntuiko tämä aihe tai siihen liittyvät tehtävät haastavilta? Miksi? Saitko uusia ideoita tai vinkkejä, joiden avulla voit edistää ja jatkaa oppimisprosessiasi? Mille oppimisen alueiden ympyröistä sijoittaisit itsesi?

Me, Tadeja, Eeva ja Amiirah, tämän oppimispäiväkirjan tekijät, tulemme monin tavoin erilaisista taustoista. Meillä on omat ammatilliset erikoisalamme, koulutustaustamme ja työkokemuksemme. Kun työskentelet tämän oppimispäiväkirjan parissa, pääset tutustumaan meidän kunkin lähestymistapoihin ja ääniin. Olemme erilaisia niin yksilöinä, identiteetiltämme kuin koulutukseltammekin. Kirjoitamme sinulle sellaisina kuin olemme, ihmiseltä toiselle. Tästä syystä osalle teistä voi olla tärkeää tietää, kenen ääntä parhaillaan kuuntelet ja luet. Tämän vuoksi muistutamme vielä, että otsikoista ilmenevät tekstin kirjoittajat. Näin voit yhdistää äänen, näkökulman ja kirjottajan toisiinsa.

Tosiasia on, että **kukaan ei voi kitkeä syrjintää yksin. Eri ammattilaisten on yhdistettävä voimansa** sekä yksilöllinen osaamisensa ja lähestymistapansa, jos haluamme tehdä kouluistamme turvallisempia tiloja. Tämä oppimispäiväkirja keskittyy kouluympäristöön sekä kasvatuksellisiin näkökulmiin, mutta materiaali palvelee varmasti koulussa toimivia eri ammattikuntia. Muokkaa reilusti harjoituksia vastaamaan omia tarpeitasi tai poimi kokonaisuudesta juuri sinulle tarpeelliset osiot. Esimerkiksi rehtori, opettaja, ohjaaja ja koulupsykologi työskentelevät erilaisten tehtävien parissa ja erilaisissa rooleissa. Monialaisen ja -amatillisen osaamisen yhdistyessä vaikuttavuusmahdollisuudet ovat valtavat. Tämä yhteistyö tarjoaa mahdollisuuden **kitkeä syrjintää sekä rakenteellisella että vuorovaikutuksessa käytöksen tasolla**. Koulupsykologille empaattinen kuunteleminen on tuttu työkalu. Koulupsykologeilla on syvempää ymmärrystä erilaisista menetelmistä, mitä tulee kahdenkeskiseen työskentelyyn lasten ja nuorten kanssa. Opettajilla puolestaan on enemmän osaamista esimerkiksi pedagogisista lähestymistavoista tai ryhmädynamiikasta. Rehtorilla on mahdollisuus tunnistaa ongelmia esimerkiksi järjestelmän näkökulmasta tai institutionaalisella tasolla ja tukea muutosprosessia tätä kautta.

Lopusta löydät kaksi sanastoa. Ensimmäisessä (“Sanasto”) määritellään ydinkäsitteitä ja -sanastoa. “Oma sanastoni” puolestaan kannustaa monikieliseen oppimisprosessiin. Määritellyt käsitteet ja termit esiintyvät tekstissä alleviivattuina. Seuraavassa luvussa (2.2. Sanat) pääset aloitta-

maan **kääntämis- ja määrittelyprosessin**. Nämä kaksi prosessia liittyvät tiukasti yhteen.

Tässä oppimispäiväkirjassa tutustut **kahteen pieneen apulaiseen**, joiden tehtävänä on tukea sinua itsereflektioprosessissasi. Nämä apulaiset ovat nimeltään **Neu** ja **Nor**. Neu ja Nor ovat hermosoluja eli eräänlaisia aivosoluja. He opastavat sinua tärkeiden kysymysten äärelle. He esittävät sinulle kysymyksiä, mutta eivät koskaan kerro vastauksia. Kehossamme hermosolut ovat soluja, jotka lähettävät ja vastaanottavat sähköisiä ja kemiallisia signaaleja. Ne vastaavat aivoissamme monista elintärkeistä tehtävistä. Ne välittävät tietoa muille hermosoluille ja lihaksille läpi kehon ja auttavat meitä liikkumaan, tuntemaan, ymmärtämään ympäröivää maailmaa ja oppimaan. Kuten muillakin hermosoluilla, myös Neulla ja Norilla on supervoima: he pystyvät muuttamaan muotoaan. He ovat todella taitavia löytämään uusia oppimisen polkuja. Synapsiensa avulla he pystyvät rakentamaan uusia synapsipolkuja. Aikamoista! Neu ja Nor ovat parhaat asiantuntijat tukemaan sinua oppimisen matkallasi kysymystensä kautta.

Neu ja Nor myös poikkeavat serkuistaan, oikeista aivosoluista. Heillä on erityiset silmälasit: oma **viitekehys (KEHYS)**. Tällaiset viitekehysesikkin kutsutut silmälasit meillä kaikilla on. Neun ja Norin silmälasit ovat erottamaton osa heidän kehoaan. Nämä silmälasit ovat porttimme maailmaan; tapa ymmärtää ja katsoa maailmaa. Meillä ihmisillä nämä erityiset ”viitekehysilmälasit” ovat näkymättömät, mutta ne ovat meidän jokaisen nenällä. Neu ja Nor muistutta-

vat sinua niiden olemassaolosta ja pohtivat sinun kanssasi tärkeitä kysymyksiä. Nämä silmälasit muotoutuvat elämän myötä ja siihen vaikuttavat erilaiset tekijät: mitä näemme, kuulemme, luemme, koemme ja olemme oppineet maailmasta. Maailmankäsitykseksikin kokonaisuutta voisi kutsua. Nämä silmälasit edustavat viitekehystä, jonka läpi me havainnoimme ja yritämme ymmärtää maailmaa.

Neun ja Norin silmälaseissa on eräs toinenkin ominaisuus: kun Neu ja Nor oppivat uutta ja löytävät uusia synapseja, lasit saattavat muuttua toisen näköisiksi. Aivan kuten Neu ja Nor itsekin. Neu ja Nor sekä heidän silmälasinsa ovat erottamattomat. He asuvat samassa maailmassa kuin mekin, ja heihin vaikuttavat meitä ympäröivät asiat: media, historia, kerrotut tarinat ja moni muu. Olemme kaiken kaikkiaan hyvin samanlaisia kuin Neu ja Nor.

Jo tämän päiväkirjan kannesta löydät sanan ”safer”, joka tarkoittaa turvallisempaa. Turvallisempien koulujen ja yliopistojen luominen on tärkeä näkökulma syrjinnän kitkemiseen. Tässä päiväkirjassa perehdymme myös turvallisemman tilan periaatteisiin: miten rakentaa niitä kouluympäristössä ja mitä tehdä, jos turvallisempaa tilaa loukataan. Asia on tärkeää tuoda esiin jo nyt, sillä me kaikki tarvitsemme turvallisempia tiloja kokeaksemme olomme turvalliseksi ja voidaksemme oppia. Kun täytät tätä oppimispäiväkirjaa, mieti esimerkiksi, mitä asioita koet turvalliseksi kirjoittaa joidenkin tehtävien kohdalla. Ehkä haluat kirjoittaa vain pari sanaa tai merkitä symbolin muistuttamaan sinua

2021

pohdinnoistasi. Esimerkiksi oppilaiden nimet on ehdottomasti parasta jättää pois tai muuttaa, jos pohdit jotain tiettyä tilannetta tai tapausta. On myös tärkeää tunnistaa mielessäsi olevat odotukset, pelot ja haasteet jo prosessin alussa ja keskustella niistä ryhmäsi kanssa, jos työskentelet ryhmässä. Tämä on hyvä alku yhteiselle oppimisprosessille. Muistutan vielä, että tämä oppimispäiväkirja soveltuu mainiosti myös itseopiskelun välineeksi.

Työskenteletkö tämän oppimispäiväkirjan parissa **yksin, ryhmässä** vai **parin kanssa**? Niin tai näin, on tärkeää, että kaikkien ajatukset ja tarpeet tulevat kuulluiksi ja huomioon otetuiksi, kun päätetään oppimisprosessin toimintatavoista. Vaikka työskentelisit yksin, päätä oman oppimisesi toimintatavoista ja huomioi esimerkiksi yksityisyyssseikat. Yksi käytännöllinen tapa aloittaa turvallisemman tilan rakentaminen on luoda asiakirja nimeltään ”**ryhmäsopimus**”. Ryhmäsopimus on tärkeä yksilön turvallisuudentunteen, ryhmädynamiikan ja kaikkien osallistumisen kannalta. Jos opiskelet yksin, tee **oma sopimuksesi**, joka kuvaa sitä, miten rakennat itsellesi prosessin aikana turvallisen ja luottavaisen olon. Jos olet osa ryhmää, kirjoita ensin omat ajatuksesi, minkä jälkeen **muodostatte yhteisen ryhmäsopimuksen**, jonka toimintatapoihin kaikki voivat sitoutua. Tämän jälkeen jatkamme oppimisprosessiin liittyviin **odotuksiimme, pelkoihimme ja haasteisiimme**.

**RYHMÄSOPIMUKSEN (ryhmä tai pari)
TAI OMAN SOPIMUKSENI (itsenäinen työskentely)
LUOMINEN**

**POHDI ENSIN OMASTA NÄKÖKULMASTASI
näitä kolmea kysymystä:**

(Osallistujat mainitsevat tähän kysymykseen hyvin erilaisia vastauksia. Ei ole olemassa oikeita tai väärää vastauksia. Yleisiin aiheisiin lukeutuvat muun muassa luottamuksellisuus, yksityisyys, kunnioitus, eri kielillä esim. pronominien käyttö, kieli, vaikeat aiheet, ajanhallinta sekä perustarpeisiin liittyvät asiat.)

- 1. Mitä tarvitsen osallistuakseni hyvin?**
- 2. Mitä tarvitsen oppiakseni hyvin?**
- 3. Mitä tarvitsen voidakseni tuntea itseni arvostetuksi?**

OMA SOPIMUKSENI

A series of horizontal dotted lines for writing, spanning the width of the page.

Työskenteletkö yksin? Tämä edeltävä asiakirja on oma sopimuksesi. On tärkeää tunnistaa tilanteesi sekä millaisia etuja tai haittoja itsenäiseen oppimiseen kuuluu. Siihen kuuluu molempia! Tutustu ryhmäsopimuksen malliin alta. Siitä voi olla hyötyä esimerkiksi luokkasi kanssa, mutta oman prosessisi kannalta voit hypätä seuraavan osion yli.

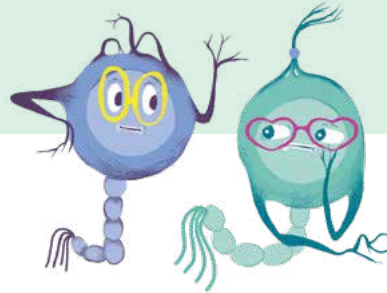
Työskenteletkö ryhmässä? Jatketaan seuraavaksi yhteisen RYHMÄSOPIMUKSEN rakentamiseen. On aika jakaa ryhmän jäsenten ajatukset edellä oleviin kysymyksiin ja päästä yhteisymmärrykseen siitä, mistä olette kaikki samaa mieltä. Kirjoitetaan tämän pohjalta yhteinen ryhmäsopimukseenne. MUISTA, että jokainen jakaa ne asiat, jotka kokee turvalliseksi jakaa. Luomanne ryhmäsopimus ohjaa teitä koko oppimisprosessinne ajan. Yhteisestä sopimuksesta muokatkaa tai lisätkää ryhmäsopimukseenne asioita tarpeen mukaan prosessin aikana.

RYHMÄSOPIMUS

A series of horizontal dotted lines for writing, spanning the width of the page.

Voisitko käyttää näitä kysymyksiä sekä ryhmäsopimusmallia luokassasi/ryhmässäsi? Oletko käyttänyt jotain vastaavan kaltaista työkalua? Opit lisää ryhmäsopimuksen tavoitteista luvussa 3.3. (Turvallisempi tila).

Siirrytään **odotuksiin, pelkoihin ja haasteisiin**. Syrjinnän kitkeminen on selvästi sinulle tärkeä aihe, koska olet päätenyt tämän oppimispäiväkirjan äärelle. Mieti nyt, millaisia odotuksia sinulla on tähän oppimisprosessiin liittyen? Onko sinulla pelkoja, jotka liittyvät esimerkiksi sisältöön, työskentelytapoihin tai henkilökohtaisiin haasteisiin? Tunnistatko haasteita, jotka saattavat vaikuttaa oppimisprosessiisi?

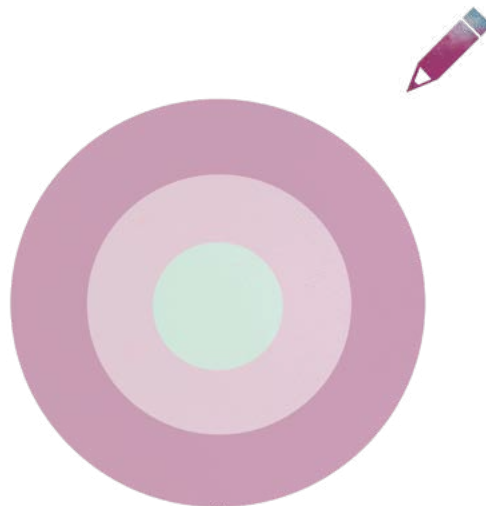

Työskenteletkö ryhmässä? Keskustelkaa odotuksistanne, pe-
loistanne ja haasteistanne. Ovatko ne samanlaisia vai eroavat-
ko ne jollain tavoin toisistaan? Entäpä odotukset?

**Auttoiko tämä keskustelu sinua ymmärtämään paremmin
ryhmäsi jäsenten tunteita ja tarpeita? Voisitko käyttää tätä
harjoitusta luokassasi?**

Missä olet nyt?

2.2. SANAT (E)

Sana on yksinkertaisimmillaan yhdistelmä kirjaimia tai merkkejä. Mutta kun siirrymme niiden määritelmiin, sanoista tulee monimutkaisia. Mikä on termi? Entäpä käsite? Siirrytään hetkeksi kielitieteen puolelle pohtimaan näitä eroja.

- **Sana:** Kielen osanen, joka koostuu kirjaimista, äänneistä tai merkeistä. ”Kieli” on puolestaan sanan yläkäsite, jolla kuvataan puhuttuja tai kirjoitettuja sanoja sekä tulkitaan niiden merkityksiä, määritelmiä ja viestejä.

- **Termi:** Sana tai ilmaisu, jolla on tarkka merkitys tietyssä käyttöyhteyksissä tai joka on ominainen jollekin tieteenalalle, taidemuodolle, ammatille tai aiheelle. Termi on tarkasti määritelty. Esimerkkinä vaikkapa hammaslääkärin spesifisti nimetyt työvälineet.

- **Käsite:** Abstrakti tai yleinen ajatusrakennelma, joka rakentuu yksittäisten tapausten pohjalta. Esimerkiksi psykologian peruskäsitteet ¹ tai painovoiman käsite.

Nämä määritelmät eivät ole ainoa tapa ymmärtää näitä ”sanoja”. Eri tutkimusalat painottavat erilaisia näkökulmia määritelmissään.

Jokapäiväisessä käyttökielessä **sanat soljuvat ja muuttuvat ajan mittaan, kun jotkut sanat puolestaan pysyvät suurilta osin ennallaan.** Tarvitsemme myös

¹ Termin (term) ja käsitteen (concept) määritelmien lähde englanniksi:
www.merriam-webster.com

tarkkaan määriteltyä sanastoa (termejä) eri tieteenaloille ja erikoisaloille. Tällaiset sanat eli termit on määriteltävä yksityiskohtaisesti. Esimerkiksi hammaslääkäri ja suuhygienisti tietävät, millä nimellä eri hammashoidon välineitä kutsutaan. Heidän on pystyttävä kommunikoimaan ilman väärinymmärryksen riskiä. Muuten yhteistyö toimenpiteiden aikana olisi todella vaikeaa. **Mitä abstraktimpia sanat, käsitteet ja termit ovat, sitä hankalampaa niitä on määritellä yksiselitteisesti.** Tämä on tuttua myös kaikille meille koulutuksen kentällä työskenteleville. Sanat, termit ja käsitteet **kulkevat yleisestä kielenkäytöstä erikoisalojen kieleen ja päinvastoin. Koska määritelmät voivat vaihdella, tai niitä käytetään epämääräisesti, on sanat ymmärrettävä kontekstinsa kautta.**

Yleisesti käyttökielellämme ”sana” koostuu myös sen määritelmästä, sisällöstä sekä arvoista, jotka liitämme siihen. Emme muodosta tätä ymmärrystä sanoista läpeensä harkitusti tai tietoisesti, mutta joka tapauksessa meillä on tapana ”kuunnella ja lukea rivien välistä”, mitä toinen todella haluaa meille ilmaista valitsemillaan sanoilla. On selvää, että joskus tulkitsemme vuorovaikutustilanteissa ilmauksia oikein ja joskus väärin. **Teemme virheellisiä oletuksia, koska teemme tulkintoja oman viitekeh्यksemme kautta.** Samat silmälasimme ilmenevät myös sanojen tasolla. **Toisaalta vuorovaikutustilanteissa käyttämämme kieli myös määrittelee meitä itseämme.** Kieli tarjoaa meille mahdollisuuden ilmaista identiteettiämme, arvojamme ja mielipiteitämme.

Tämän vuorovaikutuksen kautta rakentuu monimutkainen sanojen ja oletusten verkosto. Tämän vuorovaikutuksen kautta määrittelemme itseämme ja muita.

Sanat ovat merkityksellisiä. On tarpeen määritellä keskusteluissamme ja jokapäiväisessä kielessämme käyttämämme käsitteet, termit ja sanat, jos haluamme rakentaa yh-

teisesti ymmärrystä erilaisista asioista. **Kouluympäristö tuo yhteen arjen käyttökielen, kasvatustieteen terminologian sekä koulussa opettavien erikoisalojen ja tieteenalojen termit.** Työskennellessämme lasten ja nuorten parissa arkisissa tilanteissa käytämme arjen kieltä. Olemme vuorovaikutuksessa ja keskustelemme viikonloppusuunnitelmista, terveyshuolista ja monista muista asioista. Oppitunneilla käytämme ja opetellemme esimerkiksi matematiikan tai kielten omaa terminologiaa,

ja kollegojen kesken keskustelemme pedagogiikasta ja työmme metodeista – eli käytämme tarkkaan määriteltyä terminologiaa ja käsitteitä. Kaiken kaikkiaan työympäristöömme kuuluu **kielen eri tasojen samanaikainen ja rinnakkainen käyttö** samassa tilassa kontekstin määrittelemänä. Yleensä nämä eri kielen tasot eivät ole ristiriidassa, mutta ei silti ole ihme, että väärinkäsityksiä syntyy. Tärkeintä on olla **kriittinen sitä oletusta kohtaan**, että ymmärrämme ja määrittelemme sanoja tai kieltä samalla tavalla.

Yksi tästä oppaasta löytyvä esimerkki on sana ”tasa-arvo”. Yleensä se nähdään yläkäsitteenä, jolla kuvataan maailmanlaajuisesti kaikille ihmisille kuuluvia mahdollisuuksia ja oikeuksia. Kun tarkastellaan kasvatuksen kenttää tai vaikkapa lakeja, termi tasa-arvo määritellään spesifimmin. Voit lukea tarkemmin tästä esimerkistä luvussa 2.3. (Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus). Esimerkiksi Suomen laissa tasa-arvo viittaa eri sukupuolten väliseen tasa-arvoon, vaikkakin arkikielessä tämä yläkäsite kuvaa kaikkien oikeutta tiettyihin asioihin.

On silmiä avaavaa ymmärtää, kuinka paljon keskustelu sanoista ja käsitteistä paljastaa omasta ajattelustamme, yhteiskunnan normeista sekä keskustelun ytimeistä omassa kontekstissamme. Työyhteisössä on tärkeää tehdä tietoisia työtä ja käsitteen määrittelyä yhdessä, kun se suinkin on mahdollista. **Käytämme tiettyjä sanoja ja käsitteitä yhdessä, mutta ymmärrys rakentuu yksilöllisellä tasolla.** Ainakin itse olen monesti löytänyt itseni tilantees-

ta, jossa koen (ja luultavasti keskustelukumppanini jakaa tuntemuksen), että puhummeko tosiaan samasta asiasta. Valitettavasti tuntuu siltä, että kouluissa meillä ei ole aikaa näille keskusteluille. Sanojen ja käsitteiden määrittelyminen on lähtökohta tieteelliseen tutkimukseen, mutta se pitäisi muistaa myös päivittäisessä työssä koulussa, vaikkakin se vaatii kärsivällisyyttä. Näin ollen myös me jatkamme työskentelyämme sanojen parissa.

Kieli on aina osa kulttuuria ja heijastelee yhteiskuntaa. Meille on vaikeaa tunnistaa syrjiviä elementtejä kielen fragmenteissa tai rakenteissa. Tuntuu hankalalta kuulla toisen ihmisen korvin, mitä sanomme ja ilmaisemme. **Käytettyjen sanojen ja kielen tutkailu on osa tunnistamisen prosessia.** Eri kielten erojen vertailu on mielenkiintoista. Joskus käänösprosessit vaikuttavat mahdottomilta. Meiltä puuttuu joitakin sanoja, ja vaikka sana olisikin olemassa, sen määritelmä on osin erilainen eikä täsmää näin ollen aikaisempaa ymmärrystämme. **Kieli ohjaa ajatteluaamme ja päinvastoin.** Kielet ovat osittain rakennetut tai rakentuvat eri tavalla. Kaikki kielet tarjoavat samat monipuoliset mahdollisuudet ajattelulle; ajattelu vain saattaa kulkea myös kielestä johtuen hieman eri reittiä.

Täytyy muistaa, että kielet kehittyvät omissa konteksteissaan. **Mikään kieli ei ole toista parempi. Syrjivät elementit vain löytyvät eri paikosta.** Eri kielten äärellä ja välillä matkaaminen voi välillä turhauttaa ja kääntäminen on vaikeaa. Moni ajankohtainen teksti ja muu materiaali eivät ole saatavilla suomeksi, mutta oman äidinkielen ja

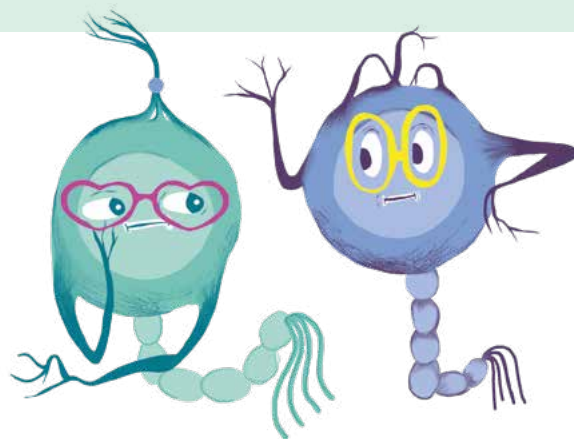
muiden kielten välinen ajatusprosessi on itse asiassa hede-
delmällinen oppimisen mahdollisuus. Se opettaa meille
asioita eri kielistä, itsestämme sekä yhteiskuntiemme ti-
lanteesta.

Sanoja ja niiden määritelmiä on opeteltava, arvioitava,
arvioitava uudelleen, määriteltävä uudelleen, lainattava
muista kielistä, tarkennettava ja jopa muodostettava uu-
sia sanoja ja määritelmiä. **Kieli on ikuisesti kehittyvä
elementti, ja sitä on uudistettava tasa-arvon ja yh-
denvertaisuuden näkökulmasta.** Näin kielet ylipäänsä
toimivat. Sanasto on yksi kielen ja yhteiskuntamme kehiti-
tyivistä osista. Se heijastaa ymmärryksen lisääntymistä ja
toisaalta esimerkiksi yhteiskunnan epätasa-arvoisuutta,
kun kieltä käytetään poissulkevalla tavalla. Tässä kielen ke-
hityksen prosessissa globaalisti me olemme tasa-arvoisia.
Vertailu eri kielten välillä voi ohjata meidät tunnistamaan
syrjiviä elementtejä omassa kielessämme. Jotkin poissul-
kevat elementit ovat niin syvällä kielemme rakenteissa,
että niitä on vaikea tunnistaa. Toiset kielet voivat myös
tarjota ratkaisuja yhdenvertaisempaan kielenkäyttöön.

Ydinkysymys on, **KUKA sanat määrittelee?** Kuka ottaa
sanojen omistajuuden, miten ne tulisi määritellä ja miksi?
Viitataan nyt esimerkiksi sanoihin, jotka liittyvät ihmisten
identiteettiin sekä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden taustalta löytyviin rakenteisiin. Vastaus on yksinkertainen:
**Määritelmän on tullava yhteisöjen sisältä niiltä ih-
misiltä, joita sanat edustavat tai joihin määritelmä
liittyy.** Ulkoiset määritelmät pulppuavat väärästä läh-
teestä.

Oman sanastomme rakentaminen on prosessi. Sanastomme ei ikinä ole valmis tai täydellinen, kuten ei ole kielemekään. Mutta meidän on pidettävä korvamme auki ja kuunneltava sanojen, määritelmien ja kielen ajankohtaista kehitystä, koska kyse ei koskaan ole vain sanoista. Sanojen ja niiden käytön syiden ymmärtäminen antavat meille varmuutta puhua ja osallistua keskusteluihin sensitiivisistä aiheista. Identiteettiämme koskevat keskustelut ovat arkoja, sillä minuutemme ydin sijaitsee identiteetissämme. Identiteetteihin linkittyviä aiheita ovat esimerkiksi syrjintä, etuoikeudet, vihapuhe sekä rakenteellinen rasismi ja sen näkyminen yhteiskunnassamme. Älä ajattele, että sanastosi on valmis, koska sitä se ei koskaan ole. Mutta velvollisuutesi on lukea, kuunnella ja seurata keskustelua aiheesta ymmärryksen lisääntyessä.

Tuleeko mieleesi sellaisia sanoja, joita olet pohtinut niiden ajankohtaisuuden, inklusiivisuuden tai sopivuuden näkökulmasta? Mitä sanoja nämä olivat? Miten nykyinen ymmärryksesä näistä sanoista muodostui? Löysitkö eri lähteistä ristiriitaista tietoa?

Uusien sanojen käyttöönotto on kuin salilla käyminen tai jonkin uuden taidon opetteleminen. Tarvitaan toistoa, toistoa ja toistoa. Myös aivot ja sanat vaativat lihastreeniä. Valitettavasti olen itse käyttänyt sanoja asiattomalla tavalla. Vaikka minulla olisi tarvittava tietokin, puhuessa sanat joskus tulevat ulos väärässä muodossaan. Se osoittaa minulle, että minun on tehtävä lisää sanaston lihastreeniä. Yksi esimerkki ovat englanninkieliset pronominit he, she ja they, joita kaikkia vastaa suomenkielinen pronomini hän. Englannin kielessä ei-binäärinen pronomivaihtoehto on "they". Tämä asia on helppo ymmärtää ja sisäistää, mutta vaadittiin ponnistelua (ja monta anteeksipyyntöä), ennen kuin opin käyttämään pronominia englanninkielisessä puheessani oikein. Koska suomen kielen persoonapronomini "hän" ei perustu sukupuoleen, myös ajatteluni helposti hyppää tämän ajatusprosessin ohi. Minun on erityisesti keskityttävä asianmukaiseen pronomien käyttöön englannin kielellä. Se on tärkeää inkluusivisen kielenkäytön näkökulmasta. Suomen kielen suhteen on mainittava, että taatusti kielemme monesta sopukasta löytyy paljon sukupuolittuneisuutta. Nämä tekijät vain piilottelevat muualla kuin pronomineissa.

Kieli ohjaa ja toisaalta rakentaa ajatteluamme sekä yhteiskuntaamme, ja päinvastoin. Teemme yhdessä ja yksilötasolla kielen parissa työtä, joka on osa turvallisemman tilan ja yhteiskunnan rakentamista meille kaikille. Se on osa ammattitaitoamme kasvattajina. On tärkeää, että ympärillämme on ihmisiä ja kollegoja, jotka uskaltavat haastaa kieltämme sekä tapamme käyttää sitä. Monet lapset

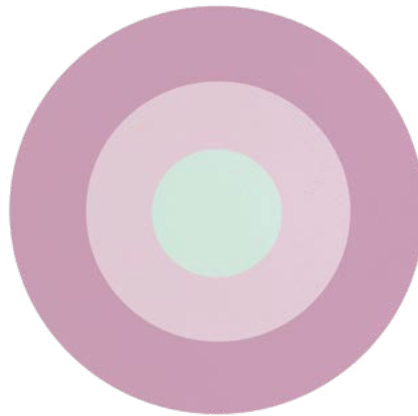
ja nuoret tunnistavat kielen tärkeyden ja haastavat ajatteluaamme ja toimintaamme, mikä on rohkeaa ja äärimmäisen arvokasta.

Tämän oppimisprosessin aikana pääset tekemään työtä oman sanastosi parissa. Täytettävän sanaston löydät liitteenä (liite 1). Tämä sanastosi rakentuu englanninkielen pohjalle ja oppimispäiväkirjan ydinsanaston ympärille. Monet meistä käyttävät usein englanninkielistä materiaalia suomenkielisiä käännöksiä odotellessa tai niiden loistaessa poissaolollaan. Tämänkin vuoksi monikielisen sanaston rakentaminen kannustaa tarttumaan erikielisiin teksteihin ja tukee näin oppimisprosessiamme. Sanastoon voit kääntää sanoja myös useammalle kielelle. Osalle meistä monikielinen työnteko on osa arkea.

Voit aloittaa oman sanastosi rakentamisen nyt ja täyttää sitä prosessin edetessä. Plaraa siis nyt liite 1 esille ja tutkaile sanoja. Voit aloittaa kääntämällä ja/tai määrittelemällä muutamia termejä. Korjaa ja lisää vapaasti sanoja, joista on sinulle prosessin aikana hyötyä. Sanastosta löytyy myös sanoja, jotka ohjaavat sinua jatkamaan opiskelua si tämän kokonaisuuden jälkeen. Toivon, että näiden sanojen kautta päädyt muiden, syrjintään liittyvien aiheiden pariin. On mahdotonta painottaa liikaa ”kriittisen silmän” merkitystä näiden aiheiden äärellä (esimerkiksi valkoinen herkkähiipiäisyys). Jos sinulla on mahdollisuus työskennellä ryhmässä tai keskustella jonkun kanssa, siitä on ehdottomasti hyötyä.

Jos käytät verkkosanakirjoja tai -sanastoja, muista olla kriittinen! Mielessäsi tapahtuu kaksi tärkeää rinnakkais- ta prosessia: kääntäminen ja määrittely. Käännökset ja määritelmät eivät välttämättä ole oikein kaikissa lähteis- sä. Määrittelyprosessiin saat apua tämän kirjasen lopusta löytyvästä sanastosta (luku 6.).

Missä olet nyt?

2.3. TASA-ARVO JA YHDENVERTAISUUS (E)

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat termeinä ihmisoikeuksien ytimessä. Ihmisoikeuksista puhuttaessa saatamme ajatella eurooppalaisessa kontekstissa erityisesti Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuksien julistusta. Tämä on kuitenkin vain yksi esimerkki ihmisoikeusjulistuksista. Ympäri maailman yhtäläisiä ihmisoikeuksia on pyritty suojelemaan luomalla julistuksia, lakeja, sopimuksia tai erilaisia organisaatioita. Esimerkkeinä näistä asiakirjoista ovat African Charter on Human and Peoples' Rights -peruskirja, ASEANin ihmisoikeusjulistus, kansallisten tai kansainvälisten lakien lukemattomat pykälät ja säädökset. Lista on pitkä.

Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden aate on vanhempi kuin keskustelu ihmisoikeuksista. Tasa-arvolla ja yhdenvertaisuusajattelulla on pitkät juuret historiassamme. Tasa-arvokysymykset ovat aina olleet perustavanlaatuisen tärkeitä ihmiskunnalle. Mitkä oikeudet kuuluvat kaikille? Mitkä asiat tai oikeudet olisi taattava kaikille, jotta jokaisella olisi mahdollisuus hyvään elämään? Mitä nämä välttämättömät asiat ovat, ja miten ne voidaan taata? Miksi joillakin on enemmän etuoikeuksia kuin toisilla? Miten voimme ehkäistä tällaista epätasa-arvoa? Mikä on reilua, mikä epäreilua tai epäoikeudenmukaista? Me ihmiset (tai no, valitettavasti emme ihan kaikki, sillä liian usein etuoikeudet houkuttelevat) olemme kuitenkin tulleet siihen yhteisymmärrykseen, että meillä on lajina tiettyjä oikeuksia,

jotka tulee taata kaikille. Siitä huolimatta eriarvoisuutta on kaikkialla ja etuoikeudet nähdään usein ansaittuina, eikä epätasa-arvoisten rakenteiden tuloksena.

Palataan sanoihin tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. On tärkeää määritellä nämäkin termit ja vertailla niihin liittyviä erilaisia ymmärryksiä. Esimerkiksi termi "tasa-arvo" on muovautunut yhteiskunnassamme sekä käyttökielellämme ajankohtaisen keskustelun myötä. Keskustelu heijastelee yhteiskuntaa, sen valtasuhteita ja (toivottavasti) lisää ymmärrystä epätasa-arvon vaikuttimista, eri elementeistä sekä siitä, miten näihin tekijöihin voidaan puuttua. Valitettavasti jotkut käyttävät tätä tietoa omien etuoikeuksiansa pönkittämiseen tai toisaalta kieltäytyvät näkemästä epätasa-arvoa. Jos asiaa ei kykene tai halua nähdä, sitä ei ole myöskään ole olemassa.

Kun tarkastellaan kasvatusalan kontekstia, ymmärrys on mielestäni kulkenut viimeisen kymmenen vuoden aikana kuitenkin parempaan ja moninaisempaan suuntaan, ainakin joidenkin teemojen osalta. Samanaikaisesti muutos on

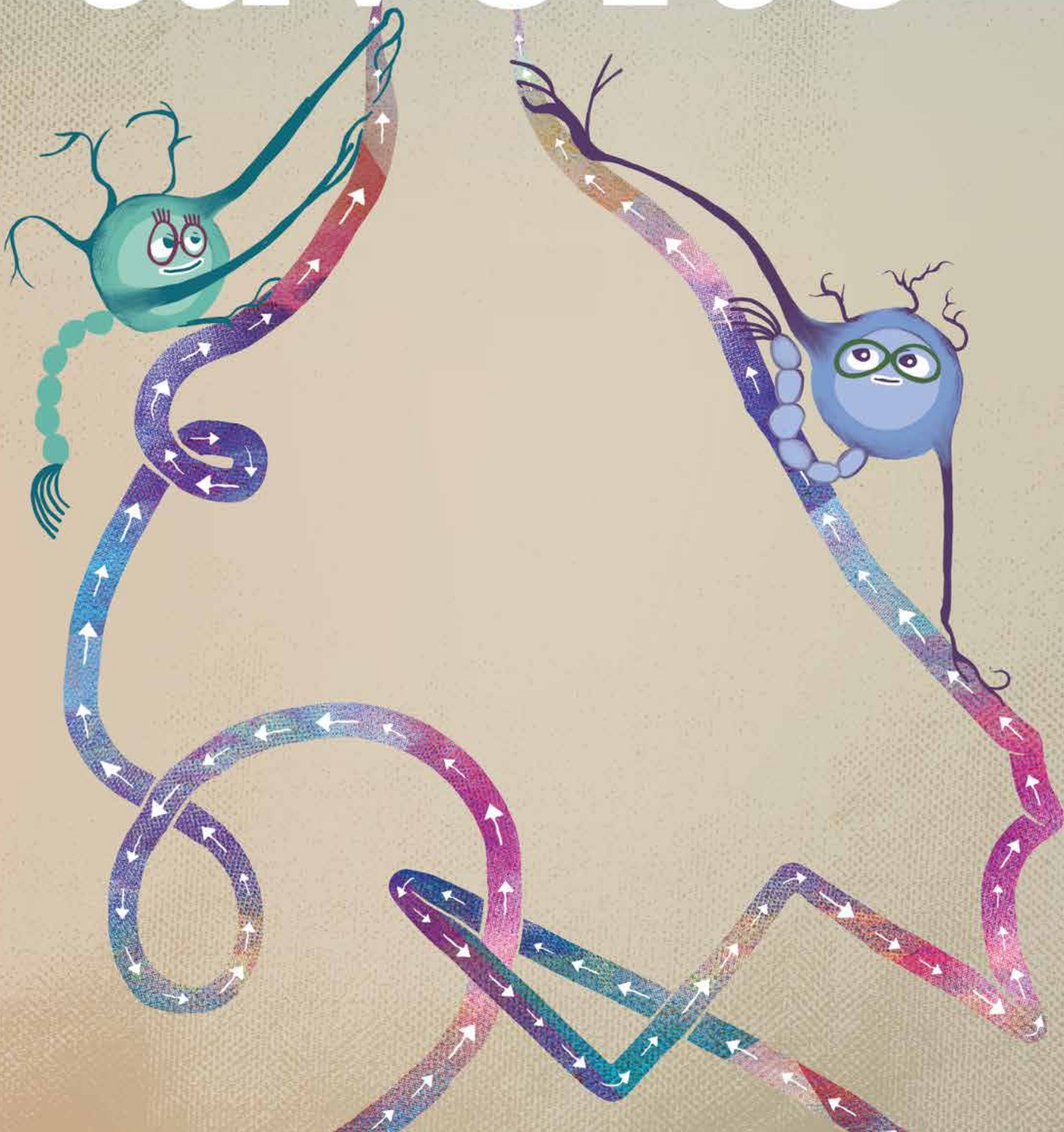
turhauttavan hidasta. Työkaluja esimerkiksi rasismin kitkemiseen on olemassa, mutta välillä tulee tunne, että ne on tarkoituksella piilotettu tai sivuutettu. Tarkastellaan kuitenkin yhtä positiivista muutosta, joka on tapahtunut 20-vuotisen opettajanurani aikana. Aloitin opintoni Oulun yliopistossa (kasvatustieteen maisteriohjelmassa) vuonna 1996 ja valmistuin vuonna 2001. Siitä lähtien olen työskennellyt kasvatusalalla. Ja KYLLÄ, tämä esimerkki kumpuaa omista kokemuksistani ja siitä, miten minä olen muutoksen nähnyt. Saatat olla eri mieltä, ja saatkin olla. Samaan aiheeseen on aina monta näkökulmaa.

Urani alussa muistan ajautuneeni melkein riitoihin keskustellessamme joidenkin kollegojen kanssa tasa-arvon merkityksestä opetuksessa. Joillekin kollegoilleni tasa-arvo tarkoitti sitä, että kaikille tarjotaan saman verran samanlaista opetusta. Kaikki osallistuivat samoille oppitunneille, tekivät täsmälleen saman kokeen samassa ajassa ja niin edelleen. Joillakin luokan oppilailla saattoi olla lukivaiveus tai heidän äidinkieltensä ei ollut suomi, mutta se ei juuri vaikuttanut opetuksen lähestymistapaan. Heidän mielestään olisi ollut epätasa-arvoista muita oppilaita kohtaan, jos joillekin tarjottaisiin vaihtoehtona erilaisia työskentelytapoja, materiaaleja, opetusjärjestelyitä tai työkaluja. Joidenkin mielestä vaihtelevat opetusjärjestelyt tekisivät oikeudenmukaisesta yksilöidenvälisestä arvioinnista mahdotonta. Tämä ajatus oli tiukassa, vaikka opetussuunnitelmassa selkeästi sanotaankin, että emme vertaa oppilaita toisiinsa vaan arvioimme yksilön saavutuksia ja osaamista suhteessa opetussuunnitelmassa määriteltyihin tavoitteisiin.

Muistan, että nämä keskustelut olivat haastavia ja oli vaikeaa puhe sanoiksi, miksi minä ja monet kollegani näimme tämän koulujen epätasa-arvoisuutta lisäävänä ajatusmallina. Me opettajat jakauduimme pääosin kahteen leiriin, eikä kukaan halunnut aiheuttaa muille harmia tai mielipahaa. Kyse oli vallitsevasta ajattelutavasta ja joidenkin opettajien opitusta tavasta ymmärtää tasa-arvo opetuksessa ja koulussa yleensä. Voin helpotukseksi sanoa, etten ole käynyt tällaisia keskusteluita enää todella pitkään aikaan. Nyt opetuksen avainsana on **eriyttäminen**. Opetukseen ja oppimisprosessiin liittyvän eriyttämisen tarkoitus on edellä kuvatun tilanteen vastakohta. Eriyttämällä opetusta tuemme parhaamme mukaan oppilaan yksilöllisiä tarpeita ja oppimismahdollisuuksia käyttämällä erilaisia työkaluja, materiaaleja ja toimintatapoja. Tämä työ on ammatillisesti vaativaa, ja lienee realistista sanoa, että yhdessäkään luokassa tai koulussa ei ole riittävästi resursseja opetuksen eriyttämiseen kuten haluaisimme. Hyvin tuttu tunne on oma riittämättömyyden tunne; aina pitäisi ymmärtää jotakin ammatillisesti vielä paremmin. Mutta sen enempää ei voi tehdä kuin parhaansa. Selkeää kuitenkin on, että eriyttäminen edistää yhdenvertaisia mahdollisuuksia oppimiseen.

Eriyttäminen tukee yleisesti jokaisen oikeutta oppimiseen. Se ei ole ristiriidassa oppiaineiden reilun arvioinnin kanssa. Tarkoituksena ei ole vertailla oppilaita keskenään vaan arvioida yksilön osaamista suhteessa opetussuunnitelmassa määritelyihin tavoitteisiin. Kansallinen ja paikallinen opetussuunnitelma määrittelevät kaikille samat oppimistavoitteet, mutta tavoitteeseen voi päästä monin

tavoite

eri tavoin oppimistyylin, vahvuuksien tai tuen tarpeen mukaan. Näitä prosesseja tukevat vahvasti esimerkiksi perehtyminen erilaisiin oppimistapoihin, metodologisen ajattelun kehittäminen sekä monet opetusalan ohjeistukset. Seuraavaksi on aika pohtia tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden muutosta kouluissamme ja oppilaitoksissamme hieman lisää.

Tervetuloa omaan **aikakoneeseesi**! Pohdi omaa ammattiuraasi opiskeluista tähän hetkeen. Millaisena näet muutoksen omassa käsityksessäsi tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta? Onko se muuttunut tai kehittynyt vai pysynyt enimmäkseen samanlaisena? Pystytkö erittelemään käytännön esimerkkejä?

A series of horizontal dotted lines for writing.

MUISTOT

Keskustelu yhteisön tai tuttavapiirin iäkkäämpien henkilöiden kanssa mahdollistaa myös aikahypyn menneisiin vuosiin. Ehkä joillakin kollegoillasi on takanaan hyvin pitkä ura tai voisit keskustella jonkun jo eläkkeelle jääneen opettajan tai kasvattajan kanssa. Voit kysyä tuttavaltasi myös heidän kokemuksistaan oppilaina tai opiskelijoina. Näkevätkö he muutoksia tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusajattelussa tai käytänteissä kouluissa kokemuksiansa pohjalta? Muistavatko he tilanteita tai tapauksia, jotka tuntuivat haastavilta tai jotka käsiteltiin erityisen hyvin? Kirjaa ylös, missä roolissa tai rooleissa he pohtivat kokemuksiaan (ammattinimike, heille kuuluneet koulun työtehtävät, heidän taustansa, oppilaan näkökulma ja milmä vuodelta jne.). Muista keskustelussa turvallisemman tilan periaatteet ja hienotunteisuus. Varmista, että haastateltava on tietoinen, mikäli jaat samaasi tietoa ryhmässä.

Työskenteletkö ryhmässä? Jaa kokemuksiasi ja pohdintojasi.

Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tarkasteluun voidaan käyttää erilaisia näkökulmia: historia, kansallinen tai kansainvälinen lainsäädäntö, opetussuunnitelma tai vaikkapa jokapäiväinen arki. Nyt me keskitymme kouluympäristöön, lainsäädäntöön ja opetussuunnitelmaan samalla muistaen, että nämä näkökulmat ovat osa isompaa kokonaisuutta. Käsitteiden määrittelyn osalta mikään kieli ei ole toistaan parempi tai huonompi. Näin on myös sanojen ”tasa-arvo” ja ”yhdenvertaisuus” kohdalla. Joissakin kielissä (esimerkiksi sloveenissa) kouluympäristöissä käytetään sanaa ”tasa-arvo”. Sana ”tasa-arvo” määritellään laajasti ja ”yhdenvertaisuutta” ei käytetä. Monissa kielissä ”tasa-arvoa” käytetään jokapäiväisessä kielenkäytössä viittaamaan tarpeeseen kohdella kaikkia reilusti ihmisoikeuksien näkökulmasta.

Olen työskennellyt 20 vuotta suomalaisessa koulujärjestelmässä, ja aiheeseen liittyvä lainsäädäntö ja esimerkiksi opetussuunnitelma ovat minulle erittäin tuttuja, kuten myös sinulle. Konkretisoidakseni termien käyttöä tiivistän, miten näitä termejä käytetään meidän koulujärjestelmämme kontekstissa. Jokainen on oman maansa kontekstin asiantuntija. Kansalliset lait ja esimerkiksi opetussuunnitelmat ovat muotoutuneet omassa kontekstissaan.

Suomessa puhumme koulun kontekstissa sekä yhdenvertaisuudesta että tasa-arvosta, ja tällä seikalla on lakitausta:

- Tasa-arvo: ei syrjintää sukupuolen tai sen ilmaisun perusteella.
- Yhdenvertaisuus: ei syrjintää alkuperän, kansallisuuden, kielen, iän, uskonnon, mielipiteen, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen, perhesuhteiden, terveyden, poliittisten näkemysten, ammattiliittoon kuulumisen tai muun sosiaalisen tekijän perusteella.

Tämä jaottelu perustuu lakiin. Tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta tukeva lainsäädäntö luodaan ja sitä valvotaan eri ministeriöissä, ja luonnollisesti myös koulujärjestelmämme myötäilee valtion lakimäärityä. Vuodesta 2017 alkaen kaikilta oppilaitoksilta on vaadittu tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma, jonka avulla kehitetään koulujen/oppilaitosten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskäytänteitä. Kehitystyössä ja lakisääteisesti laadittavassa asiakirjassa on otettava huomioon nämä kaksi näkökulmaa (tasa-arvo ja yhdenvertaisuus), mutta molemmat voidaan sisällyttää käytännössä samaan asiakirjaan. Suomessa yleisessä kielenkäytössä, samoin kuin monissa muissakin kielissä, termiä ”tasa-arvo” käytetään yläkäsitteenä puhuttaessa kaikenmoisesta ihmisten reilusta tai epäreilusta kohtelusta. Aikaisemmin käsitelimme arkikielen ja ammattikielen rinnakkaiseloja, joka on siis hyvä muistaa myös tasa-arvos-

ta ja yhdenvertaisuudesta puhuttaessa. Koulun näkökulmasta on kuitenkin tärkeää pitää mielessään tämä lakiin perustuva määrittely.

Meille kasvattajille (tai esimerkiksi terveydenhuollon työntekijöille) on **tärkeää olla tietoisia lainsäädännön, lain ja koulujärjestelmän välisestä suhteesta**. Jotta voimme tehdä kouluympäristöstä turvallisemman, meidän on pystyttävä yhdistämään lainsäädännön määrittämät tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden elementit ja vaatimukset sekä koulun jokapäiväinen toiminta. Meillä on velvollisuus tehdä parhaamme yhdenvertaisten oppimismahdollisuuksien varmistamiseksi. Usein esteet tasa-arvoisemman ja yhdenvertaisemman koulun kehitykselle piilevät myös rakenteissa. Joissakin tapauksissa lainsäädäntö voi olla paras liittolaisesi ja joissakin tapauksissa valitettavasti este. Siksi meidän on tehtävä töitä myös ymmärtääksemme lainsäädäntöä ja muuta säädöstä tuoden aktiivisesti esille niiden sisältämiä ongelmakohtia.

Seuraava tehtäväsi on **selvittää, miten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden käsitteitä käytetään jollain toisella kielellä ja kansallisessa kontekstissa:**

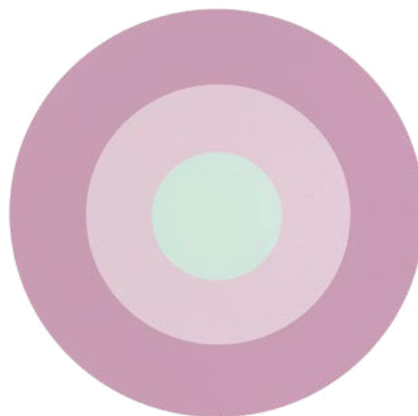
Miten sanoja käytetään yleiskielessä? Käytetäänkö molempia termejä, vain toista vai onko niitä useampia? Mainitaanko sanat kansallisessa tai paikallisessa opetussuunnitelmassa?

Lainsäädäntö ja lait: Millaisia asetuksia tai lakeja näihin termeihin liittyy? Löydätkö esimerkkejä maan malleista tai suunnitelmista, joiden avulla kehitetään tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta kouluissa?

Paras tapa saada tietoa on haastatella toisessa kansallisessa kontekstissa työskentelevää kollegaa, jos sinulla on sellaiseen keskusteluun mahdollisuus.

Käytännössä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden näkökulmat ilmenevät kouluissa monin tavoin. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuusajattelu ovat aina läsnä. Se näkyy esimerkiksi siinä, miten toimintaa suunnitellaan, koulun toimintakulttuurissa, vuorovaikutuksessa, käytettävissä oppimateriaaleissa ja niin edelleen. Joskus tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tekijät ovat todella näkyviä ja toisinaan niitä on vaikea nähdä – johtuen myös siitä keneltä seikkoja kysytään. Epätasa-arvoisen ajattelun tai toiminnan juuret tuntuvat joskus vaikeilta jäljittää ja ymmärtää, mistä ilmiö oikein koostuu ja missä sen juuret ovat. Luvussa ”Inklusiivinen eli yhdenvertainen koulu” käsittelemme käytännön esimerkkejä siitä, miten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden eri puolet tulevat esiin koulun arjessa.

Missä olet nyt?

2.4. MITÄ SYRJINTÄ ON? (A)

Projektimme nimi SAFER (Schools Act For Equal Rights, suom. Koulut yhdenvertaisten oikeuksien puolesta) viittaa siihen, että kouluympäristössä on epätasa-arvoa, jota haluamme kitkeä ja poistaa. Tämä vallitseva epätasa-arvo on tulosta syrjinnästä, jota tapahtuu sekä koulujärjestelmän sisällä että yhteiskunnassa laajemmin. SAFER-hankkeen ja tämän oppaan kontekstissa tarkastelemme syrjintää moninaisena ilmiönä ja haluamme käsitellä sitä sen eri ilmenemismuodoissaan. Yleensä ajattelemme syrjintää vain henkilöiden välisessä vuorovaikutuksessa tapahtuvina yksittäisinä tapauksina ja ilmiöinä, kuten vihapuheena ja kiusaamisena, jotka usein perustuvat henkilökohtaisiin ominaisuuksiin kuten sukupuoleen, seksuaalisuuteen, ajatukseen rodusta, etnisyyteen tai muihin sosiaalisiin tekijöihin ja identiteetteihin. Käytämme määritelmää ”rodun ajatus tai käsite” korostaaksemme sen luonnetta sosiaalisena konstruktiona.

Tässä oppaassa tarkastelemme syvemmin syrjinnän institutionaalisia ja rakenteellisia muotoja. Lisäksi haluamme kannustaa itsenäiseen kriittiseen tutkimiseen näiden aiheiden ympärillä. Voit etsiä näkökulmia erilaisten kysymysten kautta, esimerkiksi: Kenen historiaa opetetaan koulun oppikirjoissa ja kenen ei? Millaiset rekrytointikäytännöt teillä on?

*SORTOJÄRJESTELMÄT

”We’ve learned that quiet isn’t always peace, and the norms and notions of what ‘just is’, isn’t always justice.”²

- Amanda Gorman (2021), *The Hill We Climb*

Syrjintä ja epätasa-arvoisuus eivät ilmesty tyhjästä. Kaikenlaisen syrjinnän takana on jatkuva globaalisti vaikuttava historiallinen kehityskulku, jonka kautta on luotu ja edelleen luodaan poliittisesti, taloudellisesti ja yhteiskunnallisesti mielivaltaisia erotteluja ja oikeutuksia ihmisten eriarvoiselle kohtelulle. Tämän oppaan puitteissa ei ole mahdollista käsitellä kaiken kattavasti tätä epätasa-arvon ja syrjinnän pitkää historiaa, jonka kautta vallassa olevat ryhmät ovat rakenteellisesti syrjineet toisia ryhmiä. Tätä historiallista rakennettua ja eri tavoin ylläpidettyä järjestelmää kuvaamaan käytetään termiä sortojärjestelmä. Epävirallisemmin kuulemme sortojärjestelmistä puhuttavan erilaisina ”ismeinä” (tai fobioina).

² Esitetty Yhdysvaltain presidentin virkaanastujaisissa vuonna 2021. Tekstiversio ja videotallenne löytyvät kokonaisuudessaan osoitteesta: theguardian.com/us-news/2021/jan/20/amanda-gorman-poem-biden-inauguration-transcript

Harjoitus:

Vallitseviin sortojärjestelmiin kuuluvat muun muassa seksismi, heteroseksismi, ableismi, rasismi ja islamofobia.

Pohdi seuraavia kysymyksiä näiden sortojärjestelmien näkökulmasta:

- Millä ihmisryhmällä on (yhteiskunnallinen) valta kussakin sortojärjestelmässä?
- Millä ryhmällä/ryhmillä on eniten valtaa ja etuoikeuksia yhteiskunnassamme?
- Millä ryhmällä/ryhmillä on vähemmän etuoikeuksia ja enemmän haittatekijöitä yhteiskunnassamme?
- Mitä muita sortojärjestelmiä on olemassa aiemmin mainittujen lisäksi?

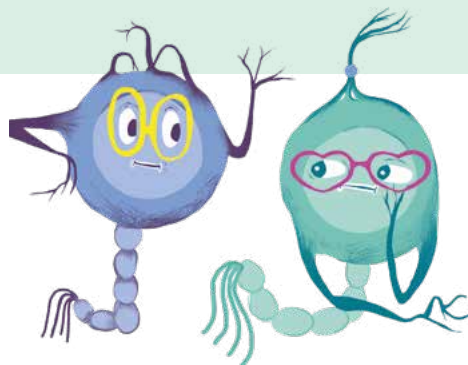
Pääset pohtimaan tätä tarkemmin luvun 2.5. Vallan kukka -harjoituksessa.

V a p a a t i l a

Jokaisessa sortojärjestelmässä on vielä muita vallan kerroksia ja omanlaisensa etuoikeuksien kirjo. Esimerkiksi ableismin näkökulmasta voidaan todeta, että ihminen, jolla on näkyvä fyysinen toimintakyvyn rajoite, kokee erilaista syrjintää kuin henkilö, jonka toimintakykyyn liittyvä ominaisuus on näkymättömämpi (esimerkiksi autoimmuunisairaus), tai kuin ”näkymättömämmin” neuroepätyypillinen henkilö. Toinen yksinkertaistettu esimerkki on, että rasismien näkökulmasta musta ihminen kohtaa erilaista syrjintää kuin arabitaustainen henkilö, jonka kokemus syrjinnästä on myös erilainen verraten itäaasialaisen henkilön kohtaamaan syrjintään, sillä kaksi jäljempänä mainittua ovat lähempänä normatiivista valkoisuutta.

Miten ja keneltä opin historiaa? Miten tämä tieto on muokannut maailmankuvaani ja vaikuttanut käsitykseeni erilaisista yhteisöistä?

Miten opin lisää erilaisten sortojärjestelmien historiasta?

***EEV: ENNAKKOLUULOT, ETUOIKEUDET, VALTA**

Sortojärjestelmistä puhuttaessa on aina pidettävä mielessä kolme sanaa. Ne ovat ennakkoluulot, etuoikeudet ja valta.

Seuraavan aukeaman kuva on koulun aulasta. Siinä kaksi ihmistä tapaa ensimmäistä kertaa ja se kuvaa tilanteessa sitä tiedostamatonta prosessia, jonka teemme arvioi-
dessamme toista ihmistä ja onko hän meille mahdollinen (fyysinen tai psyykkinen) uhka vai ei. Tämä automattinen prosessi päässämme perustuu henkilökohtaisiin ennakkoluuloihimme ja stereotypioihin. Tilannetta tarkasteltaessa on kuitenkin tärkeää ottaa huomioon ympäröivä yhteiskunnallinen todellisuus ja vallitsevat valtarakenteet.

The image shows the letters 'EEV' in a large, bold, sans-serif font. The letters are filled with a dense, multi-colored pattern of small dots or pixels, creating a textured, mosaic-like effect. The colors range from deep blues and purples to bright pinks and reds, with some green and yellow accents. The overall appearance is vibrant and abstract.

Kuvaan liittyviä kysymyksiä pohdintasi tueksi:

- Mihin kiinnitit huomiota henkilöiden ajattelua kuvaavissa listoissa?
- Millä tavoin ne ovat sinusta samankaltaisia ja miten taas eroavat toisistaan?
- Miksi luulet, että tietyt ominaisuudet näyttäytyvät riskinä ja toiset hälventävät riskin tuntua kyseisessä tilanteessa?
- Olisivatko listat erilaisia eri ympäristössä?
- Entä millaisilta listat näyttäisivät erilaisten vähemmistöjen näkökulmasta Suomessa?
- Millaisia listoja ihmiset saattavat tehdä sinusta?
- Millaisia listoja sinä teet toisista ihmisistä?
- Miten kuvatonlaiset riskianalyysit ja nopeat laskelmat vaikuttavat ihmisten kohtaamisiin ja vuorovaikutukseen?
- Millä tavoin näitä kaikkien ihmisten tekemiä tiedostamattomia listoja ja nopeita riskianalyyseja voisi muuttaa?

U U D E T O P P I L A A T T E R V E T U L O A A T

RISKITEKIJÄT

valkoinen
mies
nainen
aggressiivinen kehonkieli
järjestyksenvalvoja

RT: 3

RISKIARVIO: KORKEA

LIEVENTÄVÄT TEKIJÄT

POC
alle 40-vuotias
ystävällisen näköinen
rento kehonkieli
ammattimaisen näköinen

LT: 2

RISKITEKIJÄT

musta
mies
mahdollisesti muslimi
romanihenkilö
aggressiivinen kehonkieli

RT: 2

RISKIARVIO: MATALA

LIEVENTÄVÄT TEKIJÄT

valkoinen
nainen
alle 40-vuotias
siististi pukeutunut
tyylikkään näköinen

LT: 3

Ennakkoluulot ovat ennakkoon muodostettuja ajatuksia tai johtopäätöksiä, joita meillä on tietyistä yksilöistä tai ihmisryhmistä. Koska olemme sosiaalisia olentoja ja osa yhteiskuntaa, meillä kaikilla on ennakkoluuloja, halusimme pa myöntää sitä tai emme. Ennakkoluulomme ovat usein syntymästämme alkaneen sosiaalistumisprosessin tulosta; ne ovat peräisin muun muassa vanhemmiltamme, opettajiltamme, uutisista, elokuvista ja tv-ohjelmista, mainoksista, viranomaisilta ja muilta päättävissä asemissa olevilta ihmisiltä. Elämäkokemuksemme, olivatpa ne sitten valitsemiamme tai sellaisia, joita emme ole voineet hallita, vaikuttavat myös ennakkoluuloihimme. Toisin sanoen ennakkoluulomme ovat tulosta maailmankatsomuksestamme: ne ovat pohjimmiltaan vertauskuvalliset silmälasit, jotka kehystävät ja suodattavat millaisena näemme maailman, kuten jo aiemmin viitattiin. Tämän takia ennakkoluuloiset ajatuksemme nousevat pintaan lähes automaattisesti – ne kun toimivat alitajuisella tasolla. Ne perustuvat usein visuaaliseen informaatioon, jota keräämme kohdatessamme toisen ihmisen.

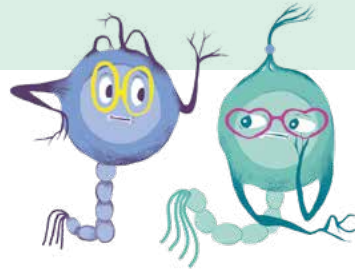
Helppo tapa hahmottaa kaikki ne asiat, jotka muodostavat minuutemme, maailmankuvamme ja käsityksemme muista, on ajatella sanaa **KEHYS**: sana voi viitata vertauskuvallisiin silmälaseihimme, jotka meillä kaikilla on. Tässä muutamia esimerkkejä osista, joista KEHYKSEMME muodostuu:³

Historia/kulttuuriperintö
Perhe
Uskonto
Arvot
Ikä
Sukupuoli
Seksuaalinen suuntautuminen
Kieli
Kotimaa/-alue
Etnisyys
Kulttuuri/perinteet
Fyysiset kyvyt
Sosioekonominen asema
Ammatti
Naapurusto, jossa kasvoimme
Naapurusto, jossa nyt asumme

³ Lähde: SPLC Learning for Justice -sivuston FRAME-aktiiviteetti:
learningforjustice.org/classroom-resources/lessons/reflection-whats-your-frame

Mitkä muut tekijät vaikuttavat KEHYKSEN rakentumiseen, jonka läpi katsot maailmaa?

Vaikkemme aina välttämättä tunnista (ja joskus tunnusta) ennakkoluulojamme, niiden pintaan tullessa ne usein johtavat syrjivään toimintaan kuten poissulkemiseen, suosimiseen tai hyökkäämiseen yksilöä tai ihmisryhmää kohtaan. Ennakkoluulot johtavat myös **mikroaggressioihin**. Kyseisen termin kehitti vuonna 2007 Columbia University Teachers Collegessa psykologiaa ja kasvatustiedettä opettava tohtori Derald Wing Sue, ja se viittaa kommenttiin tai tekoon, joka hienovaraisesti ja usein tiedostamatta tai tahattomasti ilmaisee ennakkoluuloisen asenteen marginalisoidun ryhmän edustajaa kohtaan arkipäiväisessä tilanteessa. Mikroaggressiot eivät ehkä vaikuta ongelmalta enemmistöryhmän edustajan silmissä, mutta niitä kohtavalle ne ovat kuin monta hyttysenpistoa pitkin päivää.

Yksi tapa kohdata ennakkoluuloja on tunnustaa ne ja olla tietoinen omasta KEHYKSESTÄ. Voimme myös hyödyntää seuraavaa ohjeistusta tilanteissa, joissa saatamme toimia ennakkoluuloisesti:

K: Kysy, katso ja kuuntele: Selvitä faktat. Ei vain niitä asioita, jotka näet helposti, vaan ota selvää asiaan liittyvästä tiedosta mahdollisimman laajasti.

E: Epäile tulkintaasi todellisuudesta. Katsonko asiaa yksinomaan omasta VIITEKEHYKSESTÄNI käsin vai kykenenkö näkemään maailmaa myös muista näkökulmista? Onko kyse minun todellisuudestani vai jonkun toisen todellisuudesta?

H: Haasta oletukset: Tunnista ja pohdi oletuksiasi ja ennakkoluulojasi sekä sitä, ovatko ne todenmukaisia. Teetkö oletuksia oman KEHYKSESI pohjalta.

Y: Ymmärrä erilaisten viitekehysten arvo. Vaikka jonkun KEHYS eroaakin omastasi, se ei tarkoita, että hän olisi väärässä. Mitä voisit oppia häneltä? Mitä hän voisi oppia sinulta? Mitä yhteistä teillä on?

S: Suureнна maailmaasi. Tutki, uskalla uuteen ja kohtaa erilaisuutta. Laajenna mukavuusaluettaasi ja kehitä kulttuurikompetenssiasi.⁴

4 Lähde: SPLC Learning for Justice -sivuston FRAME-aktiiviteetti: learningforjustice.org/classroom-resources/lessons/reflection-whats-your-frame suom. Riikka Jalonen, Eeva-Liisa Kiiskilä ja Jenni Leppänen

Harjoitus:

Pohdi jotakin ennakkoluuloista asennetta, jonka kanssa olet kasvanut tai johon sinut kasvatettiin uskomaan (ole rehellinen itsellesi!), sekä sitä, miten aloit uskoa siihen. Mihin sortojärjestelmään (tai -järjestelmiin) se liittyy? Oletko koskaan toiminut tämän ennakkoluulon pohjalta? Uskotko yhä tähän ajatukseen? Miksi tai miksi et?

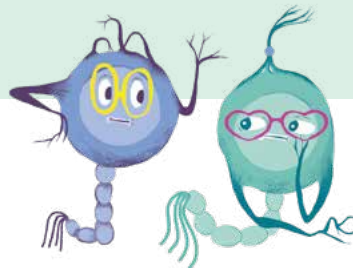
Muokattu lähteestä:
edchange.org/multicultural/activities/activity3.html

Etuoikeudet ovat saaneet nykyaikana negatiivisen kai-un niiden korvissa, jotka pelkäävät, että heitä syytetään etuoikeutetuiksi. Mutta aivan samoin kuin ennakkoluulojen kanssa, olimmepa asiasta tietoisia tai emme, meillä kaikilla on tiettyjä etuoikeuksia erilaisten sosiaalisten identiteettiemme ja ominaisuuksiemme ansiosta. Etuoikeuksilla tarkoitetaan hyötyjä tai etuja, joita myönnetään tietylle ryhmälle usein toisten kustannuksella, ja ne toimivat henkilökohtaisella, ihmistenvälisellä, kulttuurisella ja institutionaalisella tasolla. **Etuoikeuksien luonteeseen kuuluu, että ne ovat näkymättömiä niitä omaaville.** On tärkeää korostaa, että etuoikeuksia ei ole ansaittu. Sosiaalisina olentoina meistä tuntuu epämukavalta ajatella, että jotkin osat elämässämme ovat etuoikeuksiemme tulosta omien ponnisteluidemme sijaan ja että ne saattavat olla muilta pois. Mutta on yleinen harhakäsitys, että kaikkien on vain tehtävä kovasti töitä saavuttaakseen samat etuoikeudet. Ne ovat pitkäaikaisten historiallisten sortojärjestelmien tulosta.

Yksi esimerkki on koulutus: Puhumme siitä, kuinka kaikilla on YK:n ihmisoikeusjulistuksen mukaan oikeus koulutukseen, mutta todellisuudessa koulutus on etuoikeus, jolla on elinikäisiä kertautuvia vaikutuksia. Kaikilla ihmisillä ei ole samanlaista mahdollisuutta koulutukseen; tämä pätee esimerkiksi yhteiskuntamme paperittomiin jäseniin. Myöskään esimerkiksi romanivähemmistöllä, muilla Euroopan ei-valkoiseksi rodullistetuilla tai etnisillä vähemmistöillä ei ole käytettävissään samoja resursseja eikä heitä kohdella yhdenvertaisesti koulutusjärjestelmässä.

Kuten aiemmin kävi ilmi, etuoikeudet ovat kerroksellinen ja kirjava kokonaisuus ja meillä kaikilla on etuoikeuksia erilaisten sosiaalisten identiteettiemme perusteella. Vähemmistöön kuuluvalla henkilöllä voi siis edelleen olla tiettyjä etuoikeuksia muihin nähden. Esimerkiksi suomenruotsalainen kuuluu Suomessa kielivähemmistöön, mutta hänellä on silti kansalaisuuden tuoma etuoikeus, joka takaa lakisääteistä suojaa, toisin kuin siirtolaisilla ja paperittomilla. Myös vähemmistöjen sisällä on vähemmistöjä. Valkoisella ruotsia puhuvalla suomalaisella on enemmän valkoiseksi rodullistamisen tuomia etuoikeuksia kuin sellaisella ruotsia puhuvalla suomalaisella, joka rodullistetaan ei-valkoiseksi ja joka siksi kohtaa rasistista kohtelua. Samalla tavalla valkoinen cissukupuolinen homoksi identifioituva mies saattaa kohdata heteroseksismistä kumpuavaa syrjintää, mutta hänellä on samalla patriarkaatin ja seksismin takia enemmän etuoikeuksia kuin valkoisella cissukupuolisella heteroksi identifioituvalla naisella. Lisäksi valkoisella henkilöllä on rasismien takia enemmän etuoikeuksia kuin mustalla cissukupuolisella homoksi identifioituvalla miehellä.

Millaisia etuoikeuksia minulla on? Milloin ja miten tulin niistä tietoiseksi?

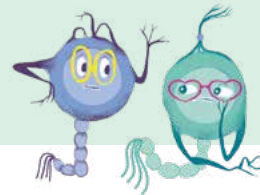

Valta viittaa tässä kontekstissa institutionaaliseen valtaan eli rakenteelliseen tekijään, joka mahdollistaa yhden ryhmän suosimisen verrattuna muihin. Tämä tapahtuu resurssien jakamisen sekä hallitsemisen kautta tai yksinkertaisesti sanoittamalla jokin normiksi. On ilmiselvää, että historiallisesti valta liittyy syrjivien rakenteiden ja käytänteiden luomiseen ja ylläpitämiseen, mikä jatkuu edelleen. Se on maailman nykyisen (ja kasvavan!) epätasa-arvoisuuden takana. **Vaikka keskitymme institutionaaliseen valtaan, sitä käyttävät ihmiset; ihmiset ovat syrjivien tekojen takana**, joten valtaa käytetään yksilöllisellä ja ihmistenvälisellä tasolla. Vallan omaaminen ei aina ole tietoisesta halusta tehtyjen aktiivisten valintojen tai pahantahtoisuuden tulosta. Samoin kuin etuoikeuksien kanssa, päädyimme usein valta-asemiin erilaisten sosiaalisten identiteettiemme ja ominaisuuksiemme takia. Olennaista on se, mitä teemme vallallamme päivittäisessä elämässämme: lisäämmekö toiminnallamme tai toimimattomuudellamme epätasa-arvoa. Annammeko epätasa-arvon tapahtua pysyen passiivisesti sivussa vai taistelemmeko aktiivisesti epätasa-arvoisuutta vastaan.

Meillä kaikilla on yksilöllisiä ennakoasenteita, mutta ”is-meistä” ja sortorakenteista puhutaan, kun historiallinen valta ja etuoikeudet tukevat yksilöllisiä asenteitamme. Esimerkiksi ei-valkoiseksi rodullistetulla henkilöllä saattaa olla negatiivinen stereotyyppinen käsitys valkoisista ihmisistä ja hän saattaa jopa toimia ennakkoluulonsa perusteella ja esimerkiksi nimitellä heitä. Tällainen tapaus voidaan määritellä syrjinnäksi, mutta emme määrittele

sitä rasismiksi. Rasismi on sortojärjestelmä, joka perustuu ajatukselle valkoisuuden ylivertauisuudesta ihmisten hierarkiassa. Käänteistä rasismia ei ole olemassa, sillä historiallisesti sorretuilla, ei-valkoiseksi rodullistetuilla vähemmistöryhmillä ei ole yhteiskunnassamme valtaa systemaattiseen valkoisten ihmisten syrjintään.

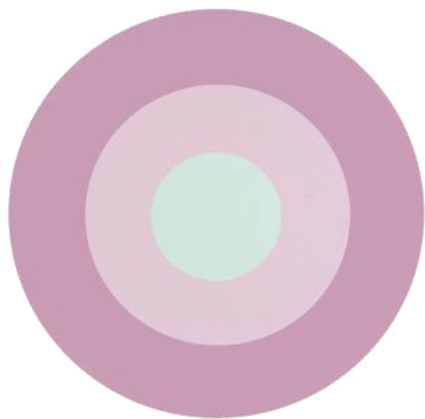
Millaisia valta-asemia tai valtaa minulla on yhteiskunnassa? Milloin ja miten tulin niistä tietoiseksi? Miten olen käyttänyt valtaani tai jättänyt käyttämättä sitä?

Ryhmässä tai luokassa voitte yhdessä tutkia etuoikeuksia ja valtaa tutustumalla liitteenä 3 olevaan ”Rakennetaan kylä”-harjoitukseen. Käsittelemme tätä harjoitusta tarkemmin luvussa 3.5. ”Hyviä käytänteitä ja työkaluja”.

Seuraavassa luvussa opimme kahden sortojärjestelmän kautta, miten syrjintä ja EEV (ennakkoluulot, etuoikeudet, valta) toimivat vuorovaikutuksessa.

Missä olet nyt?

2.5. IDENTITEETTI JA SYRJINTÄ (T & A)

*SOSIAALISET IDENTITEETIT JA KATEGORIAT (T)

Tässä luvussa käsittelemme sosiaalisia identiteettejä ja syrjintää sekä sitä, miten ne liittyvät etuoikeuksiin ja valtaan ja ilmenevät maailmassa.

Ihmiset elävät yhteiskunnassa yksilöinä, ja jokaisella on yksilöllinen identiteetti. Osana yhteiskuntaa kuulumme erilaisiin **sosiaalsiin kategorioihin ja identiteetteihin**. Näihin kuuluvat ikä, sukupuoli, uskonnollinen tai hengellinen vakaumus, luokka, sosioekonominen asema, seksuaalinen suuntautuminen, rodun ajatukseen liittyvät erot, toimintakyky, kansallisuus sekä etnisyys. Jokaisella yksilöllä on monia sosiaalisia identiteettejä. Esimerkiksi minä olen valkoinen, aikuinen, ei-binäärinen lesboksi identifioituva henkilö, jolla on Slovenian kansalaisuus. Tietyt sosiaaliset identiteetit on helpompi nähdä päällepäin (esimerkiksi tietyt hengelliset vakaumukset tai ikä), kun taas toisia ei ole aina helppo nähdä (esimerkiksi seksuaalinen suuntautuminen, sosioekonominen asema tai koulutustaso).

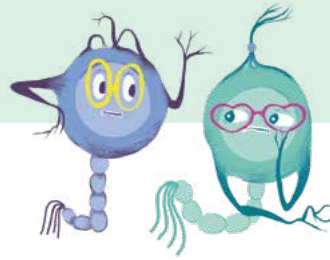
Jokainen sosiaalinen identiteetti tuo mukanaan tietyn määrän valtaa, ja sen perusteella jokainen yksilö (tai samaan sosiaaliseen identiteettiin kuuluva ryhmä) arvioidaan. Esimerkiksi miehuutta arvostetaan enemmän kuin naiseutta, valkoisuutta enemmän kuin ei-valkoisuutta, heteroseksuaalisuutta enemmän kuin homoseksuaalisuutta ja kansalaisuutta enemmän kuin ei-kansalaisuutta.

Ihmiset, joiden sosiaalisilla identiteeteillä on paljon valtaa, ovat **etuoikeutettuja** ja usein osa **enemmistöä**, kun taas ne, joiden identiteeteillä on vähemmän valtaa, ovat **alisteisessa tai marginaalisessa asemassa** ja usein osa **vähemmistöä**. Se, miten paljon kullakin identiteetillä on valtaa, on sosiaalinen rakennelma, jota valta-asemassa olevat ryhmät ovat kehittäneet ja vakiinnuttaneet kautta aikojen. Tämä rakennelma saattaa myös vaihdella yhteiskuntien välillä. Länsimaisissa yhteiskunnissa tähän prosessiin ovat vaikuttaneet voimakkaasti patriarkaatti, misogynia ja kristillinen teologia. Näiden ryhmien edustajat, valkoiset miehet, määrittivät, kuinka suhtaudumme erilaisiin sosiaalisiin identiteetteihin. Esimerkiksi valkoisen ihonvärin omaava henkilö yhteiskunnassa on valta-asemassa olevan ryhmän jäsen. Naisidentiteetin omaava henkilö puolestaan edustaa ryhmää, jota syrjitään.

Etuoikeutetun tai marginalisoidun aseman mukaan on olemassa kahdenlaisia ihmisryhmiä:

- valtaapitäviin sosiaalisen identiteetin ryhmiin syntyneet tai muutoin siihen kuuluvat jäsenet (esimerkiksi valkoiset, miehet, ylempään luokkaan kuuluvat, heteroidentiteetin omaavat henkilöt ja niin edelleen)
- syrjittyihin sosiaalisen identiteetin ryhmiin kuuluvat ne henkilöt, joita marginalisoidaan, sorretaan ja joita valtaapitävät ryhmät ja sortojärjestelmät käyttävät hyväkseen (esimerkiksi ei-valkoiset, naiset ja transihmiset, työväenluokka, hlbtqi+-vähemmistöön kuuluvat henkilöt ja niin edelleen).

Mitä sosiaalisia identiteettejä minulla on? Nähdäänkö nämä identiteetin osat yhteisössäsi valtaa tuovana vai onko niistä haittaa?

Myönteisiä tai valtaa mukanaan tuovia sosiaalisia identiteettejä pidetään usein **itsestäänselvyyksinä** ja niitä ei kyseenalaisteta. Emme ole niistä tietoisia jokapäiväisessä elämässämme. Minä esimerkiksi valkoisena ihmisenä en ole tietoinen valkoisuudestani sosiaalisena identiteettinä, vaikka se sellainen onkin, koska minua ei syrjitä valkoisuuteni takia. Ja koska minua arvostetaan valkoisuuteni perusteella yhteiskunnassa, olen myös etuoikeutettu, vaikka en olisi siitä tietoinen.

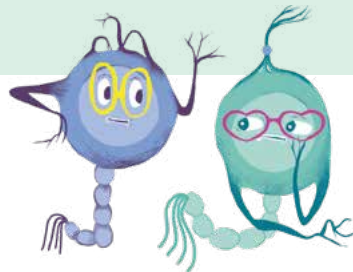
Mutta jos jotakin sosiaalisista identiteeteistämme pidetään vähemmän arvossa, olemme siitä enemmän tietoisia, sillä se tekee meistä ”erilaisia” yhteiskunnan silmissä. Minä esimerkiksi identifioidun lesboksi, ja olen siitä hyvin tietoinen, sillä yhteiskuntani arvostaa tätä ominaisuuttani vähemmän kuin heteroseksuaalisuutta. Negatiiviset tai yhteiskunnassa vähemmän arvostetut sosiaaliset identiteetit usein leimaavat yksilöitä tai ihmisryhmiä. Tämä on hallinnan mekanismi, jossa valtaapitävät ja etuoikeutetut

käyttävät valtaa suhteessa vähemmän arvostettuihin identiteettiryhmiin.

Koska elämme hierarkkisessa yhteiskunnassa, jossa joitakin sosiaalisia identiteettejä arvostetaan toisia enemmän, saatan valtaapitävän ryhmän jäsenenä tietoisesti tai tiedostamatta vahvistaa, hyväksikäyttää tai synnyttää epäreilua etulyöntiasemaa, jollaista marginalisoitujen ryhmien jäsenillä ei puolestaan ole. Konkreettisesti tämä tarkoittaa sitä, että koska olen sosiaalistunut ja kasvanut maailmassa, jossa valkoiset on asetettu hierarkian ylimmäksi, en valkoisena välttämättä osaa olla rasismien näkökulmasta riittävän sensitiivinen ja käyttäydyn itsekin luultavasti rasistisesti (esimerkiksi pelkään kadulla vastaan tulevaa mustaa miesoletettua enemmän kuin valkoista).

1. Mistä sosiaalisista identiteeteistä olen tietoinen jokapäiväisessä elämässäni? Milloin tulin niistä tietoiseksi?

2. Mistä sosiaalisten identiteettien osa-alueista en usein ole tietoinen?

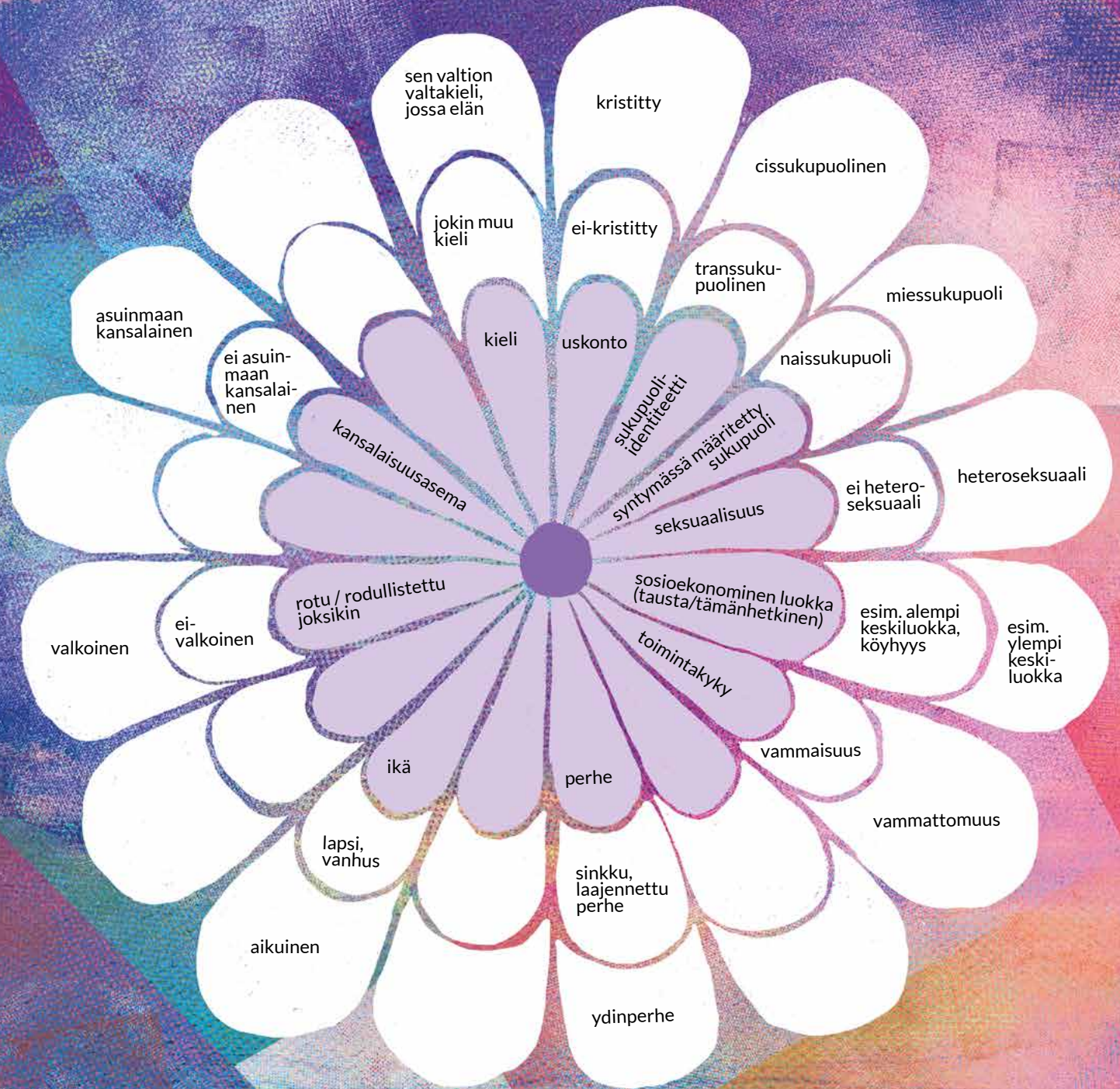
Koska omaamme monia sosiaalisia identiteettejä, kuulumme usein **samanaikaisesti sekä valtaapitävään että marginalisoituun ryhmään yhtä aikaa**. Minä esimerkiksi olen ei-vammaisen ja ei-binäärinen henkilö. Ei-vammaisena kuulun valta-asemassa olevaan ryhmään, jolla on yhteiskunnassamme etuoikeuksia. Mutta ei-binäärisenä ihmisenä kuulun marginalisoituun ryhmään, jota sortaan ja syrjitään. Koska omaamme (tai oletetaan, että omaamme) vähemmän arvokkaina pidettyjä sosiaalisia identiteettejä, saatamme kohdata sortoa, vihapuhetta ja syrjintää henkilökohtaisella, institutionaalisella ja/tai rakenteellisella tasolla. Tätä ilmiötä käsiteltiin jo aikaisemmissa luvuissa.

Seuraavalla sivulla on esimerkki sosiaalisista identiteeteistä ja kategorioista sekä niihin liitetystä vallasta yhteiskunnassamme. Kuvio on nimeltään ”vallan kukka”. Kukassa on 16 terälehteä. Jokainen terälehti edustaa yksittäistä sosiaalista kategoriaa. Vallan kukassa on kolme osaa: sisempi ympyrä sosiaalisine kategorioineen sekä ulkoiset terälehdet, jotka edustavat kunkin sosiaalisen identiteetin vallan määrää.

- Sisempi ympyrä kertoo, mitä kategoriaa kukin terälehti edustaa, esimerkiksi sukupuoli-identiteettiä, uskontoa/maailmankatsomusta, toimintakykyä, perhettä ja niin edelleen. Tässä kuviossa on listattuna vain joitain ominaisuuksia. Kategorioita voisi olla paljon enemmänkin, esimerkiksi maantieteellinen alue, nykyinen ja aikaisempi (globaali etelä/pohjoinen, kaupunki/maaseutu), poliittinen näkemys, terveydentila ja niin edelleen.

Seuraavan sivun kuva on sovellettu seuraavasta teoksesta: *Educating for a Change*. Rick Arnold, Bev Burke, Carl James, D'Arcy Martin, and Barb Thomas (Toronto: Doris Marshall Institute for Education and Action and Between the Lines Press, 1991). Muokkaukset suomenkieliseen versioon Jenni Leppänen & Eeva-Liisa Kiiskilä.

VALLAN KUKKA

- Suuri ulompi terälehti edustaa sosiaalista identiteettiä, jolla on kyseisessä sosiaalisessa kategoriassa valtaa ja etuoikeuksia. Esimerkiksi kategoriassa syntymässä määritetty sukupuoli eniten valtaa ja etuoikeuksia sosiaalisista identiteeteistä on miehillä. Kategoriassa uskonto puolestaan kristinuskolla. Listatut esimerkit eivät täsmää jokaisessa maassa tai yhteiskunnassa. Ne on nimetty, jotta sosiaalisten kategorioiden ja identiteettien toimintaa olisi konkreettisten esimerkkien kautta helpompi ymmärtää. Esimerkiksi joissain maissa kristilliseen uskontokuntaan kuulumisen ei tuo mukanaan valtaa, mutta useimmissa Euroopan maissa näin on.

- Pieni sisempi terälehti edustaa vähemmän arvostettua, marginalisoitua ja sorrettua sosiaalista identiteettiä. Esimerkiksi kategoriassa syntymässä määritetty sukupuoli sosiaalisista identiteeteistä vähiten arvostettu on nainen, ja kategoriassa ikä vähiten valtaa omaavat identiteetit ovat lapset ja iäkkäät. Mutta kuten sanottu, nämä esimerkit eivät päde kaikissa yhteiskunnissa.

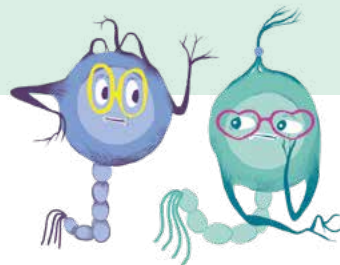
- Tyhjiin terälehtiin voit halutessasi lisätä erilaisia sosiaalisia kategorioita ja/tai näkökulmia sosiaaliin identiteetteihin. Kategorioita ja sosiaalisia identiteettejä on olemassa luonnollisesti paljon enemmän kuin tässä vallan kukka -kuviossa esimerkkeinä on annettu.

Luvusta 4.1. löydät harjoituksia, joiden avulla voit tutustua omiin sosiaaliin identiteetteihisi sekä pohtia oppilaittesi sosiaalisia identiteettejä.

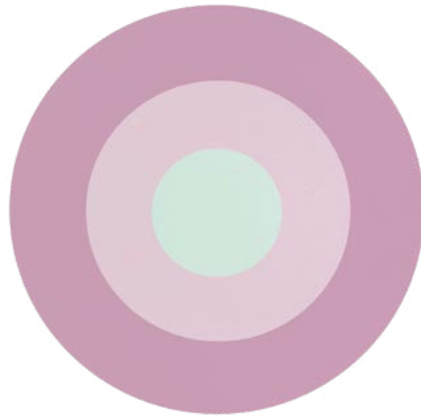
Sosiaaliset identiteettimme kertovat meille, **keitä me olemme**, mutta ne edustavat myös sitä, mitä me merkitsemme muille. Jotkin identiteetin osat saamme syntymässä, toiset omaksumme elämän mittaan. Joihinkin samaistumme, toisia meille vahvistetaan tai niihin pakotetaan ulkonäkömme tai uskomustemme perusteella, vaikkamme niihin samaistuisikaan. On siis erittäin tärkeää, että voimme muovata identiteettiämme sekä identifioitua ja nimetä itsemme kuten haluamme. Minä synnyin valkoiseksi. Elämäni mittaan olen saanut koulutusta ja ammatin. Lisäksi minut usein ulkonäköni perusteella tunnustetaan naiseksi, mutta identifioidun ei-binääriseksi. Minulle on erittäin tärkeää, että voin identifioida itseni sen sijaan, että minut laitetaan naiseksi nimettyyn kategoriaan.

Kasvattajina meidän tulee pitää nämä asiat mielessä ja luoda oppimisympäristöistämme sellaisia, että lapsilla ja nuorilla on turvallinen ja kunnioitettu olo. Heidän tulee voida vapaasti ilmaista identiteettiään ja **määritellä itsensä** kuten haluavat.

Oletko tietoinen luokkasi tai ryhmäsi oppilaiden sosiaalisista identiteeteistä?

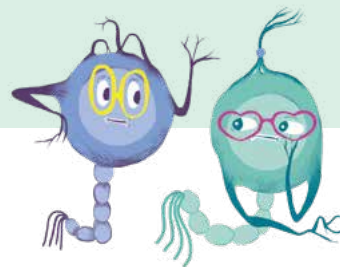
Missä olet nyt?

* MITÄ RASISMI ON? (A)

Ei liene montaa niin kiistanalaista keskustelunaihetta kuin rotu ja rasismi. Sana rotu on kiistelty ja usein sen käyttöä vältellään Suomessa. Käsittelemme sitä tarkemmin myöhemmin tässä kappaleessa. Vaikka rasismi on päällepäin yksinkertainen termi, myös sen käsite on usein heikosti ymmärretty. Jos olet törmännyt mediassa ja erityisesti verkossa rasismikeskusteluun, olet varmasti törmännyt kiihkeisiin väittelyihin siitä, mikä on rasismia ja mikä ei.

Oletko törmännyt keskusteluihin, joissa väitellään siitä, mikä on rasismia ja mikä ei? Mitä teit (tai jätit tekemättä), kun keskustelu tuli vastaan? Oletko törmännyt tällaiseen keskusteluun myös koulussa?

Ensimmäinen askel rasismiin puuttumisessa on siis ymmärtää, mitä rasismi oikeastaan on.

HARJOITUS:

Ennen kuin jatkat lukemistasi, pohdi tämänhetkistä käsitystäsi rasismista. Kirjoita, miten ymmärrät rasismin ja miten määrittelisit sen.

Historian tunteminen ja ymmärtäminen on tärkeää rasismin ymmärtämiseksi. Länsimainen/eurooppalainen kolonialismi käynnistyi toden teolla 1400-luvulla, ja uusien maa-alueiden valtaaminen ja orjakaupan tarpeellisuus oikeutettiin kategorisoimalla ihmisryhmiä. Tieto ja ymmärrys rasismin ja siihen liittyvän rodullistamisen satoja vuosia kestäneestä historiasta auttaa meitä ymmärtämään, miksi tietyt ihmisryhmät kohtaavat edelleen syrjintää ja epäoikeudenmukaisuutta.

Voi olla helppoa ajatella, että kolonialismi koskee vain läntisiä suurvaltoja. Kuitenkin myös monet valtiot, joilla ei ole ollut virallisia siirtomaita, ovat olleet monella tavalla osallisia ja hyödynsaajia kolonialismin prosesseissa. Yksi esimerkki tästä on Suomi: vaikka Suomella ei ollut virallisesti omia siirtomaita, Suomi silti hyötyi muun muassa taloudellisesti ollessaan osa Ruotsin kuningaskuntaa. Kolonialismia on myös se, kun nykyisen Suomen, Ruotsin, Norjan ja Venäjän pohjoisosissa asuva saamelaisten alkuperäiskansan oikeus maahan vietiin ja heidät pakotettiin sulautumaan valtaväestöön assimilaatiopolitiikan myötä.

Euroopassa natsismin ja holokaustin haamut vaikuttavat edelleen ja viime vuosisadan synkkä historia vaikuttaa hallittomuuteen puhua rodusta, vaikka rotusorto on edelleen elettyä todellisuutta joidenkin ihmisryhmien kohdalla. Tämä tarkoittaa, että nyky-yhteiskunnillamme ei ole valmiuksia puhua ilmiöstä, saati sitten osaamista puuttua siihen. Puhumattomuus ei kuitenkaan tarkoita, että ongelma olisi kadonnut mihinkään.

Voit lukea lisää Suomen suhteesta kolonialismiin esimerkiksi Suvi Keskisen (2019) artikkelista: Intra-Nordic Differences, Colonial/Racial Histories, and National Narratives: Rewriting Finnish History. In *Scandinavian Studies*, Vol. 91, No. 1-2, Nordic Colonialisms, s. 163-181.

[jstor.org/stable/10.5406/scanstud.91.1-2.0163](https://www.jstor.org/stable/10.5406/scanstud.91.1-2.0163)

On tärkeää ymmärtää, mistä puhumme, kun puhumme rodusta. Kun puhumme ”rodusta”, tarkoitamme sen sosiaalista rakennelmaa. Puhumme siis rodun ajatuksesta tai käsitteestä. Rotu ei ole jonkinlainen essentialistinen eli olemuksellinen kategoria tai biologinen ominaispiirre. Vaikka rotu onkin sosiaalinen rakennelma, sillä on erittäin konkreettisia sosiaalisia seurauksia yksilöille ja yhteisöille.

Vaikka termiä ”rasismi” käytetään nykyään enemmän kuin koskaan, monet viranomaiset ja ihmiset edelleen arkailivat ”rodun” käsitettä. Sen seurauksena käsityksemme rasismista erkanevat enenevässä määrin ”rodun” historiallisesta kehyksestä ja rodullistamisen kautta luoduista kategorioista ja hierarkioista. Tämä taipumus viitata rasismiin viittaamatta sen rodulliseen perustaan sekä vastahakoisuus käyttää termiä ”rotu” (erityisesti virallisissa tutkimuksissa ja muussa tiedonkeruussa suuressa osassa Eurooppaa) on ongelmallinen, sillä se vaikeuttaa erilaisten etnisten ja rodullisten kokemusten erittelyä.

Palauttaaksemme rasismille sen tarkasti määritellyn merkityksen, meidän on jatkettava rodusta puhumista ja kirjoittamista sen sijaan, että välttelisimme viittaamasta tähän hankalaan käsitteeseen. ”Rodun” vältteleminen hankaloittaa merkityksellisen muutoksen mahdollistamista sekä kykyämme taistella rasismia vastaan. Tämän takia toteamukset kuten ”olen värisokea”, ”minulle on aivan sama, oletko musta, violetti vai sininen”, ”olemme kaikki samaa ihmisrotua” tai ”all lives matter” (vastineena Black Lives

Matter -liikkeelle) eivät ole avuksi antirasistisessa työssä. Vaikka näiden värisokeusväitteiden takana voi olla hyvä tarkoitus, ne väheksyvät erittäin todellista epätasa-arvoista kohtelua, jota ei-valkoisiksi rodullistetut ihmiset kohtaavat valkoisuuden normille perustuvissa yhteiskunnissamme.

Rotu viittaa niihin havaittaviin fyysisiin ja biologisiin piirteisiin, joita yhteiskuntamme pitää sosiaalisesti merkityksellisinä. Kyseessä on historiallinen luokittelujärjestelmä, joka perustuu käsityksille moraalista ylemmyydestä ja joka asettaa tietyt ryhmät sosiaalisen hierarkian huipulle ja toiset sen pohjalle. Se on historian kuluessa upotettu ja sisäistetty monin tavoin eri käytäntöihin, rakenteisiin ja instituutioihin.

ROTU

Vastahakoisuus puhua rodusta on johtanut taipumukseen sekoittaa rotu **etnisyyden** termiin, joka taas viittaa ihmisryhmään, jonka kulttuurilla on yhteiset tavat, arvot ja perinteet. Etnisyys kyllä kietoutuu toisinaan rodun ympärille. Esimerkiksi ulkomailla syntyneille vanhemmille Suomessa syntynyt jälkeläinen saattaa nähdä itsensä etnisesti suomalaisena (suomalaisten kulttuuriperinteidensä takia), mutta muut eivät välttämättä luokittele tai hyväksy häntä suomalaiseksi esimerkiksi ihonvärin perusteella. Tämän taustalla vaikuttaa rodun käsite, ei etnisyys. Vaikka ”etnisyys” on olevinaan terminä neutraali ja värisokea, se viittaa petollisen epäsuorasti ei-valkoisiin kehoihin. Etnisyyteen (esim. kansalaisuuteen tai kieleen) perustuvat väitteet yhteenkuuluvuudesta ovat siis kätteettomia, kun ”rodullinen yhteenkuuluvuus” edelleen kyseenalaistetaan arkisissa tilanteissa.

Kutsumme **rodullistamiseksi** sosiaalista ja historiallista prosessia, jossa ihmisiä jaotellaan ulkoisten piirteiden mukaan ja asetetaan sosiaaliseen hierarkiaan, joka määrittää erilaisen arvon heidän elämälleen, työlleen ja ihmisyydelleen. Usein rodullistamisesta puhutaan vain marginalisoidujen etnisten vähemmistöjen kohdalla. Rodullistamisen prosessit vaikuttavat kuitenkin koko yhteiskuntaan, eivät ainoastaan tiettyihin ihmisryhmiin. Se tarkoittaa, että valkoisiksi rodullistetut ihmiset ja ryhmät asetetaan korkeimpaan sosiaaliseen luokkaan ja heidän elämäänsä ja ihmisyyttään arvostetaan enemmän kuin ei-valkoisiksi rodullistettujen ihmisten.

Olet saattanut törmätä englanninkieliseen termiin **PoC**, jolla viitataan ei-valkoisiksi rodullistettuihin ihmisiin. Lyhenne tulee sanoista People of Colour. (Sanaa ”värillinen” tai coloured ei kuitenkaan tulisi käyttää, sillä sanalla on erityisesti englanninkielisessä kontekstissa halventava merkitys). Toinen lyhenne on **BIPoC** (Black, Indigenous, and People of Colour), joka viittaa spesifimmin rasismiin, jota mustat ja alkuperäisväestöön kuuluvat ihmiset kohtaavat. Kummallakaan termillä ei ole vielä suomenkielistä vastinetta. Näitä termejä ei tulisi käyttää pelkästään ulkoisten ominaisuuksien kuvaamiseen, sillä se vain vahvistaa ajatusta valkoisuudesta normina; termit otettiin kansanliikkeissä käyttöön paremminkin tuomaan esille yhteistä solidaarisuutta, valkoista normatiivisuutta, hegemoniaa ja ylivaltaa vastaan. On edelleen parempi vaihtoehto puhua yhteisöistä viittaamalla niihin tarkemmin. Samoin kuin kaikkien ihmisiä kuvaavien sanojen kanssa, on parasta seurata, miten marginalisoituun ryhmään kuuluva itse määrittelee itsensä.

Rasismi on yksilöiden rodullistamiseen perustuva sortojärjestelmä, joka ilmenee ihmistenvälisellä, rakenteellisella ja institutionaalisella tasolla.

**** RASISMIN TASOT (A)**

Kun yhteiskunnassa käydään julkista keskustelua rasismista, ihmiset usein puhuvat yksittäisestä syrjivästä teosta, jonka yksilö kohdistaa toiseen yksilöön tai ryhmään. Esimerkki tästä on rasististen haukkumasanojen käyttö. Vaikka nämä yksittäiset teot ovat valitettavasti edelleen hyvin yleisiä, kyse on vain yhdestä rasismin ilmenemismuodosta ja tasosta: **ihmistenvälisessä vuorovaikutuksessa ilmenevästä rasismista.**

Rasismin luonteesta on tärkeää korostaa, että se on **rakenteellista**. Tämä tarkoittaa sitä, että yksittäiset rasistiset teot ovat osa suurempaa ennakkoluulojen, käytöksen ja käytänteiden järjestelmää, joka on muodostunut vuosisatojen aikana ja on nykyään maailmanlaajuisesti niin syvällä sosiaalisissa, taloudellisissa ja poliittisissa järjestelmissämme, että sitä pidetään kyseenalaistamattomana normina. Yksi esimerkki tästä on se, että valkoisiksi rodullistetut ihmiset esitetään erilaisissa medioissa (mainokset, elokuvat, tv-ohjelmat ja uutiset) vakionormina, kun taas ei-valkoisiksi rodullistetut ihmiset yhdistetään negatiivisiin asioihin. Mieti vaikkapa, miten eri tavoin eri maista maahamme muuttaneista puhutaan. Mieti, kenet nähdään yhteiskunnassamme asiantuntijoina. Mieti, miten rodullistettuun vähemmistöön kuuluvat oppilaat kulkevat läpi koko koulujärjestelmän kohtaamatta yhtäkään ei-valkoista opettajaa tai roolimallia. Ainoa heidän näköisensä ihminen on esimerkiksi koulun siivooja. Tällä on vaikutusta oppilaiden psykologiselle kehitykselle.

Koska rasismi on rakenteellista, puhumme myös **institutionalisesta** rasismista. Sillä viitataan lainsäädäntöön, toimintatapoihin ja käytäntöihin, jotka tarkoituksellisesti tai epäsuorasti suosivat ja hyödyttävät valkoisiksi rodullistettuja ihmisiä tai asettavat ei-valkoisiksi rodullistetut ihmiset heikompaan asemaan. On huomautettava, että nämä toimintatavat, lait ja käytännöt eivät synny itsestään. Sen sijaan niitä luovat, toimeenpaneavat ja ylläpitävät ihmiset. Yksi esimerkki tästä on lainvalvonta, jonka tarkoitus olisi pitää meidät ja yhteisömme turvassa. Mutta lakia valvovien viranomaisten (poliisin, järjestyksenvalvojen jne.) harjoittama etninen profilointi on johtanut ei-valkoisiksi rodullistettujen ihmisten korostuneeseen rikolliseksi leimaamiseen; heitä usein valvotaan enemmän, heihin suhtaudutaan epäilevämmiin ja he saavat kovempia rangaistuksia. Mietitäänpä myös palkkauskäytäntöjä yleisemmällä tasolla: vaikka meillä on lakeja, joiden tarkoitus on taata tasa-arvoiset mahdollisuudet kaikille, tiedämme, että todellisuudessa tietyistä rodullistetuista taustoista tulevat ihmiset eivät saa työllistymismahdollisuuksia palkkaamisesta vastuussa olevien ihmisten ennakkoluulojen takia.

Puhumme kaikista näistä rasismin tasoista yhdessä, kun sanomme rasismia sortojärjestelmäksi.

Alta voit lukea tavoista, joilla rasismista usein puhutaan yhteiskunnissamme.

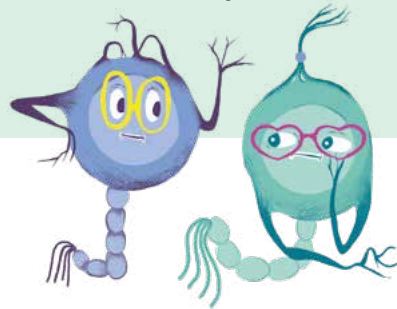
Voimme pistää merkille seuraavia asioita:

- Keskustelussa käytetään tunnekehystä (kyse on vain ”vihasta”, siitä, että joku vihaa toista ihmistä tai ihmisryhmää).
 - Vaarana on, että rasismi käsitetään vain yksilötason ongelmaksi, joka kumpuaa epärationaalisten ihmisten toiminnasta. Tämä vähättelee ja jättää huomiotta valtarakenteet sekä rakenteellisen ja institutionaalisen rasismin.
- Puheessa keskitytään luokkaeroihin (rasismi on syrjäytyneiden, sivistymättömien, köyhien ja kouluttamattomien ongelma).
 - Tämä sivuuttaa rasismin rakenteellisen ja institutionaalisen tason, jolla valtaapitävät ihmiset luovat rasistista lainsäädäntöä ja rasistisia yhteiskuntakäytäntöjä.
- Puheessa viitataan tahallisuuteen (rasismi perustuu tietoiselle syrjinnän aikeelle – ”En ole rasisti, koska en halunnut loukata ketään”).
 - Tämän myötä rasistisesta syrjinnästä tai käytännöistä huomauttaminen nähdään niin, että

ihmisiä syytetään tietoisesti pahoiksi. Täten rasismia jälleen yksilöllistetään sen sijaan, että keskityttäisiin sen rakenteellisiin ja institutionaalisiin puoliin.

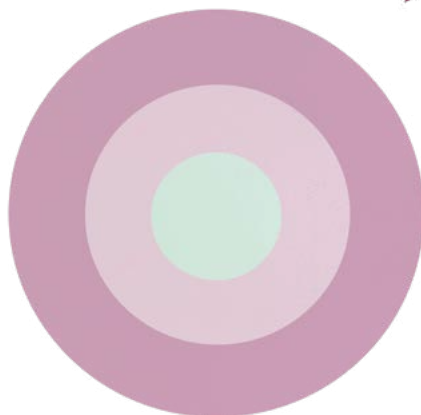
- Rasismista puhutaan tuoreena ilmiönä, joka liittyy ei-valkoisten maahanmuuttajien, pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden saapumiseen.
 - Tämä sivuuttaa rasismin pitkän maailmanlaajuisen historian. Romanien uskotaan asuttaneen Eurooppaa jo melkein tuhannen vuoden ajan, mutta he ovat silti edelleen syrjityin ryhmä Euroopassa.

Palaa takaisin tehtävään, jossa kuvasit, miten ymmärsit rasismia. Kuvasitko tässä harjoituksessa edellä kuvattuja ilmiöitä? Muuttuiko käsityksesi rasismista jollain tavalla vai pysyikö se ennallaan?

V a p a a t i l a

Missä olet nyt?

***HLBTIQ+ (T)**

Rasismin lisäksi syrjintä kohdistuu usein oletettuun tai todelliseen seksuaalisuuteen tai seksuaaliseen suuntautumiseen sekä sosiaaliseen sukupuoliin (tai sukupuoli-identiteettiin). Kun puhutaan seksuaalisesta suuntautumisesta sekä sukupuoli-identiteetistä ja sen ilmaisusta, ensin on puhuttava sukupuolesta (sex) ja sosiaalisesta sukupuolesta (gender). Nämä käsitteet ovat yhteen kietoutuneita, ja toinen vaikuttaa toiseen. Tässä vaiheessa on myös tuotava esille ajankohtainen keskustelu suomenkielisestä terminologiasta. Toiset tahot suosittelivat käsitteen ”seksuaalinen suuntautuminen” sijaan käytettävää termiä ”seksuaalisuus”. Tähän keskusteluun kannattaa eri lähteiden kautta perehtyä.

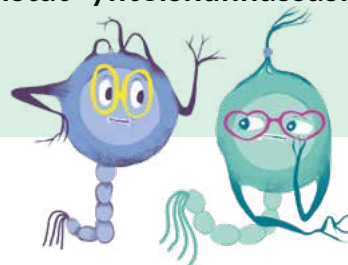
Elämme syvästi patriarkalisessa yhteiskunnassa, jossa sukupuoli (ja sosiaalinen sukupuoli) nähdään jäykkänä kategoriana. Mutta myös sukupuolen suhteen on selvää, että se ei ole ”fakta” vaan ennemminkin sosiaalinen konstruktio eli rakennelma. Sukupuolen käsite ei siis ole yhtä kuin objektiivinen totuus, vaan seurausta siitä, että valta-asemassa oleva ihmisryhmä on päättänyt, että sukupuoli on olemassa. Ja sukupuoli nähdään useimmissa yhteiskunnissa binäärinä: mies ja nainen. Länsimaisen historian myötä patriarkaliset aatteet ja uskomukset ovat johtaneet sortojärjestelmään, jossa miesidentiteetin omaavat asetetaan muiden yläpuolelle ja maskuliinista valtaa pidetään vallitsevana. Tämä muokkaa ”todellisuuttamme” sekä käsitystämme muun muassa sukupuolesta, feminiinisyyden ja maskuliinisuuden olemuksesta, niiden oikeanlaisesta il-

maisusta sekä siitä, millaiset sukupuoliroolit meillä tulisi olla ja niin edelleen.

Tämä binäärinen järjestelmä liittyy vahvasti yksilön **seksuaaliseen suuntautumiseen** eli siihen, millaisiin ihmisiin tunnetta vetoa fyysisesti, emotionaalisesti ja/ tai romanttisesti. Useimmissa yhteiskunnissa oletetaan ja odotetaan, että kaikki ovat identiteetiltään heteroseksuaaleja eli tuntevat vetoa eri sukupuolen edustajiin (yleensä siis naisia, jotka tuntevat vetoa miehiin, ja miehiä, jotka tuntevat vetoa naisiin). Tätä sosiaalista normia kutsutaan **heteronormatiivisuudeksi**, ja se tulee esille arkisissa tilanteissa (esimerkiksi kun lesbo henkilö puhuu julkisessa tilaisuudessa kumppanistaan ja kaikki olettavat kumppanin olevan mies).

Olemme luoneet näihin kategorioihin ja normeihin perustuvan käsityksemme pohjalta yhteiskuntia, jotka syrjivät niitä, jotka eivät sovi näihin rakennettuihin laatikoihin (esimerkiksi mies-nainen, maskuliininen-feminiininen, heteroseksuaali). Ihmisryhmiin, jotka "eivät sovi tähän laatikkoon", viitataan usein lyhenteellä **hlbtig+**. Lyhenne tulee sanoista **homo**, **lesbo**, **bi**, **trans**, **intersukupuolinen** ja **queer**. Plusmerkki edustaa muita ei-normatiivisia, heteroseksuaalisuuden ja cissukupuolisuuden ulkopuolelle asettuvia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä, esimerkkinä ei-binääriset ihmiset.

Millaisia sukupuolinormeja tunnistat yhteiskunnassasi ja koulussasi/oppilaitoksessasi?

Sukupuoli-identiteetti ja sukupuolen ilmaisu liittyvät hyvin läheisesti edellä mainittuihin kategorioihin ja hlbtq+-vähemmistöihin. Sukupuoli-identiteetti- ja sukupuolen ilmaisu -termejä käytetään usein väärin ja toisinaan väärässä kontekstissa.

Seksuaalinen suuntautuminen eli seksuaalisuus sen sijaan viittaa ihmisen tuntemaan fyysiseen, emotionaaliseen tai romanttiseen vetovoimaan toista ihmistä kohtaan, ja se on eri asia kuin sukupuoli-identiteetti tai sukupuolen ilmaisu. Ihmiset identifioituvat seksuaaliselta suuntautumiseltaan esimerkiksi lesboksi, homoksi, biseksuaaliksi (bi), panseksuaaliksi (pan), aseksuaaliksi ja heteroseksuaaliksi (hetero). Esimerkiksi transihminen voi identifioitua lesboksi, homoksi, heteroksi, biseksuaaliksi, pansesksuaaliksi, queeriksi tai asexuaaliksi.

Sukupuoli-identiteetti tarkoittaa jokaisen syvää sisäistä ja yksilöllistä kokemusta sukupuolesta, ja se saattaa vastata syntymässä määritettyä sukupuolta tai olla sen kanssa ristiriidassa. Puhuessamme sukupuoli-identiteetistä käytämme termejä kuten *trans*, *transmies/-nainen*, *cissukupuolinen* (nainen, mies), *ei-binäärinen* ja *queer*. Sukupuoli-identiteetti voi vastata yksilön sukupuolen ilmaisu, mutta välttämättä näin ei ole.

Sukupuolen ilmaisussa on kyse yksilön sukupuoli-identiteetin ulkoisesta ilmentymästä. Ilmaisua voi tapahtua fyysisten piirteiden, sosiaalisen kanssakäymisen tai puhettavan kautta. Esimerkkejä tästä ovat vaatteet, meikkaaminen,

hiustyylillä, karvanpoisto (tai poistamatta jättäminen), ryhti, eleet sekä käytös julkisissa ja yksityisissä sosiaalisissa ympäristöissä. Sukupuolen ilmaisu voi olla tai olla olematta linjassa binäärisen sukupuolijärjestelmän määrittämien sukupuoliroolien ja -identiteettien kanssa. Tähän liittyviä termejä ovat feminiininen, maskuliininen ja androgyni/androgynia.

Kielellä, jota käytämme hlbtq+-vähemmistöistä puhuttaessa, on merkitystä. Aiemmin avasin joitakin termejä, joita saatat tarvita. Mutta tarvitaan muutakin kuin identifioitumista kuvaavaa terminologiaa, jotta voidaan toimia inklusiivisesti esimerkiksi hlbtq+-nuorten kanssa. Se, miten puhumme hlbtq+-ihmisistä ja -ihmisille määrittää, onko lähestymistapamme inklusiivinen tai syrjimätön.

Kielellä ei pelkästään kuvailla toisia ihmisiä ja ympäröivää maailmaa vaan myös itseämme, jotta meidät nähdään omana itsenämme. Tässä käsikirjassa käytämme inklusiivista kieltä, ja jotkin termit eivät välttämättä ole sinulle tuttuja. Tätä varten olemme lisänneet käsikirjan loppuun sanaston, joka selittää termejä.

Kieli on tärkeä työkalu, jolla ihmisiä voidaan ottaa mukaan tai sulkea ulkopuolelle. Kirjoitetut, puhutut tai viitotut sanat eivät ole vain sanoja. Niillä on merkityksiä, ja ne voivat satuttaa, kun niitä käytetään väärin. Kun käytämme asiatomia sanoja, ne ovat kuin aseita. Kun joku sanoo meille jotain asiatonta, sana ei ole vain sana. Sillä on valtaa, se laukaisee tunteita ja sen merkitys koskee sisimpäämme.

Kun joku käyttää identiteettiini kohdistuvaa haukkumasaanaa (slurria), en voi vain sivuuttaa asiaa, sillä se satuttaa, ja kehoni reagoi siihen kuin fyysiseen kipuun. Joten kun puhumme jollekulle tai jostakusta ja varsinkin, kun kyse on marginalisoiduista ryhmistä, on erittäin tärkeää käyttää inklusiivista eli yhdenvertaista kieltä.

Hlbtqi+-ihmisten tapauksessa tämä viittaa seuraaviin asioihin:

1. Oikeiden pronomien (jos kielessä on sukupuolisidonnaiset pronominit) ja sukupuolineutraalin kielen käyttö

Pronomineja käytetään jokapäiväisessä puheessa ja kirjoituksessa henkilöiden nimen sijaan. Käytämme niitä jatkuvasti asiaa ajattelematta. Monissa kielissä puhuttaessa henkilöstä kolmannessa persoonassa pronominit viittavat sukupuoleen. Englannissa useimmin käytetyt pronominit ovat *he (him/his)* ja *she (her/hers)* sekä *they (them/theirs)* niille, jotka eivät mukaudu binäärisiin miehen tai naisen sukupuolikategorioihin.

Tärkeää: Käytä muista ihmisistä samoja pronomineja, joita he itse käyttävät itsestään. Jos et ole varma jonkun käyttämästä pronomineista, kuuntele, miten hän viittaa itseensä, tai kysy häneltä, mitä pronomineja hän toivoo itsestään käytettävän. On tärkeää pitää mielessä, että tulkintamme ihmisen ulkonäöstä ei välttämättä vastaa hänen käyttämiään pronomineja. Älä esimerkiksi oletta, että henkilö, jolla on pitkät hiukset ja rinnat, käyttää she-pronominia.

On kunnioittavaa puhua ihmisistä pronomineilla ja nimellä, joita he itse käyttävät.

Muista, että ihmisten itsestään käyttämät pronominit saattavat muuttua ajan saatossa, joten kysy henkilöltä tarpeen mukaan, mitä pronomineja hän käyttää.

Huomaa myös, että jotkin kielet ovat erittäin sukupuolittuneita ja toiset taas eivät, joten saatamme puhutella samaa ihmistä eri tavoin eri kielillä. Esimerkiksi suomen kielessä ei ole sukupuolitettuja pronomineja, mutta se ei tarkoita, etteikö kieli olisi muilla tavoin sukupuolittunutta (esimerkiksi joistain substantiiveista käytetään yleensä maskuliinista muotoa, kuten esimerkiksi 'lakimies'). Tätä teemaa pohdimme jo kappaleessa 2.2. "Sanat". Sloveeni on puolestaan erittäin sukupuolittunut kieli, ja feminiinisen ja maskuliinisen kielen käyttöä on mahdotonta välttää. Englannissa käytetään laajasti pronomineja *she*, *he* ja *they*.

HLBTIQ+

2. TERMINOLOGIA

Lisääntynyt vapaus ja nähdyksi tulemisen kokemus antaa ihmisille paremmat mahdollisuudet olla oma itsensä. Tämän kuvaamiseksi tarvitsemme yhdenvertaista ja meille merkityksellistä kieltä, jotta voimme kehittää uusia sanoja ja termejä, joilla kieleemme muuttuu vähemmän loukkaavaksi ja inklusiivisemmaksi.

Yksi esimerkki on puhua syntymässä määritetystä sukupuolesta EIKÄ biologisesta sukupuolesta. Terminä syntymässä määritetty sukupuoli on yhdenvertaisempi, sillä se viittaa sukupuoleen, jonka lääketieteen ammattilaiset määrittävät meille syntymän yhteydessä sukuelintemme perusteella, vaikka ihmisiä määrittää todella moni muukin asia. Niin sanottu biologinen sukupuoli koostuu kromosomeista ja hormoneista, eivätkä nämäkään välttämättä vastaa syntymässä määritettyä sukupuolta.

Asia voi vaikuttaa yksinkertaiselta, mutta kyse on muustakin kuin siitä, mitä näemme päällepäin. Esimerkiksi näin on kuuluisien urheilijoiden kuten Caster Semenyan kohdalla. Mutta useimmissa yhteiskunnissa sukupuoli määritellään vain mieheksi tai naiseksi ulkoisten piirteiden perusteella, joten tässäkin mielessä sukupuoli on sosiaalinen rakennelma, joka perustuu biologiselle essentialismille eikä biologisille faktoille. Intersukupuoliset ihmiset, jotka eivät ”sovi” näihin kahteen kategoriaan, altistetaan vastasyntyneinä tarpeettomille leikkauksille, jotta heidät voidaan sovittaa jompaankumpaan binääriseen kategoriaan.

Hlbtqi+-aiheisiin liittyvä kieli muuttuu ja kehittyy, joten ohjeita inklusiiviseen kielenkäyttöön kannattaa seurata eri maiden hlbtqi+-järjestöjen materiaaleista.

Ainakin 10 % väestöstä identifioituu hlbtqi+-väestöön, ja nuorten keskuudessa prosentuaalinen osuus on vielä suurempi. Oletko koskaan pohtinut, mitä tämä tarkoittaa opettamiesi lasten tai opiskelijoiden näkökulmasta? Miten lähestyt opetusta tai kieltä koulussa tämän näkökulman huomioon ottaen?

Hlbtqi+-identiteetit nähdään yleisesti vähemmän arvokkaina, ja niillä on vähemmän valtaa. Tämän hierarkian perusteella hlbtqi+-vähemmistöön kuuluvat henkilöt kohtaavat monenlaista syrjintää, joka perustuu seksismiin, seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuoliin (tai sukupuoli-identiteettiin). Nämä syrjinnän muodot voidaan nimetä seuraavasti:

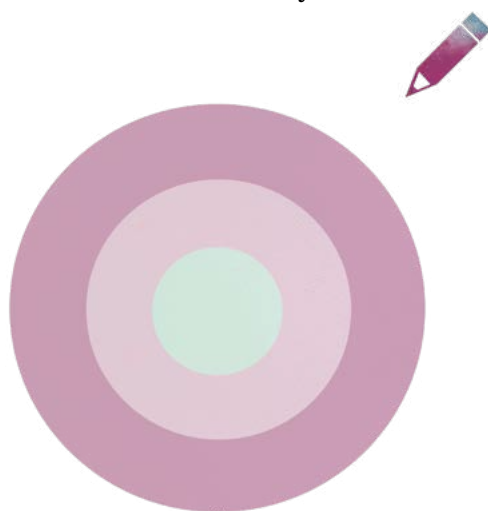
- **homo-/bi-/transfobia**: syrjintä, joka perustuu homo/lesbo/bi/trans-identiteettien pelkäämiseen, inhoamiseen tai vihaamiseen

- **cisseksismi, heteroseksismi, transmisogynia**
Tässä luvussa olen usein maininnut, miten monimutkaista

hlbtq+-tematiikasta puhuminen on. Me ihmiset olemme monimutkaisia, ja meillä on monia sosiaalisia identiteettejä. Seuraava askel on käsitellä näiden asioiden merkitystä ja vaikutuksia itseemme syvemmin.

Missä olet nyt?

* INTERSEKTIONAALISUUS (A)

”There is no such thing as a single-issue struggle because we do not live single-issue lives.”

- Audre Lorde (1982), Learning from the 60s ⁵

Olemme tarkastelleet kahta sortojärjestelmää, jotka perustuvat kahteen marginalisoituun sosiaaliseen identiteettiin. Mutta me ihmiset olemme moniulotteisia, joten mitä teemme, kun kuulumme useampaan kuin yhteen marginalisoituun vähemmistöön?

Professori Crenshaw | Kuva: Mohamed Badarne

Vaikka **intersektionaalisuus** on terminä taustaltaan akateeminen, siitä on tullut valtavirtaistunut muotisana, jonka käyttö toisinaan erkaantuu sen alkuperäisestä merkityksestä. Termin loi vuonna 1989 Columbian yliopiston lakitieteen professori Kimberlé Crenshaw. Hän halusi ku-

⁵ Audre Lorde oli tuottelias yhdysvaltalainen kirjailija ja kansalaisoikeusaktivisti. Sitaatti on peräisin puheesta, jonka hän piti vuonna 1982 Harvardin yliopistolla osana Malcolm X -viikonloppua. Lähde: www.blackpast.org/african-american-history/1982-audre-lorde-learning-60s/

vata termillä sitä, miten rodullistamiseen ja sukupuoleen liittyvät kokemukset risteävät ja limittyvät. Hän toi myös esille, kuinka valkoisten feministien toiminta sivuutti mustat naiset vahingoittaen heitä. Hän oli huomannut, että tuohon aikaan lain suoja oli riittämätön: rotusyrjinnästä nostetuissa jutuissa otettiin useammin huomioon mustat miessukupuoliset, ja sukupuolisyrintäjutuissa otettiin useammin huomioon valkoiset naissukupuoliset. Tämä johti siihen, että mustat naiset kohtasivat syrjintää sekä rasismia että sukupuolisyrintän vuoksi, mutta tuomioistuimet eivät suojanneet heitä tältä syrjinnältä. Käsite on laajentunut vuosien mittaan käsittämään muitakin marginalisoituja ryhmiä, mutta kuten Ijeoma Oluo korostaa: ”Sitä ei olisi koskaan saanut erottaa sen synnyttäneistä ydinongelmista, eikä sitä saisi koskaan käyttää mustia ja ruskeita naisia vastaan, sillä heille termi luotiin” (Ijeoma Oluo, *So You Want to Talk About Race*, xv).

Valtavirtakeskustelussa intersektionaalisuuden ymmärtään usein virheellisesti käsittelevän vain moninaisuutta tai sitä, kuka identifioituu moneen sorrettiin ja marginalisoituun ryhmään. Mutta vaaditaan vain tervettä järkeä ymmärtämään, että valitettavasti yhteiskunnassamme musta miessukupuolinen henkilö kokee seksismin takia maailman eri tavoin kuin musta nainen. Ihminen, jonka toimintakyky eroaa normista, kokee ableismin takia maailman eri tavoin kuin toimintakyvyltään normatiivinen ihminen. Ja ihminen, joka eroaa normista sekä ihonväriltään että toimintakyvyltään, kokee maailman eri tavoin kuin valkoisuuden normin täyttävä mutta toimintakyvyltään normista poikkeava ihminen, sillä rasismi ja ableismi kytkeytyvät ja tulevat tässä tapauksessa eri tavoin esiin.

”Intersektionaalisten identiteettien” sijaan meidän tulisi puhua työssämme **intersektionaalisesta viitekehuksesta**. Siitä tulisi puhua aina, kun työ liittyy ihmisiin ja erilaisiin yhteisöihin, olipa kyse akateemisesta maailmasta tai sosiaalisesta oikeudenmukaisuuden ja kasvatuksen alalla tehtävästä työstä. Intersektionaalinen viitekehys edellyttää huomioimaan, että ihmiset eivät ole yksiulotteisia; meissä on monia sosiaalisia tekijöitä ja ominaisuuksia, jotka vaikuttavat todellisuuteemme eri tavoin. Vain silloin, kun otamme oikeudenmukaisuutta edistävässä työssämme huomioon kaikkein marginalisoiduimmat, pystymme takaamaan, ettei kukaan jää jälkeen.

Näiden lyhyiden englanninkielisten videoiden avulla voit tutustua intersektionaalisuuden käsitteeseen lisää. Ne ovat myös oppilaille soveltuvia, joten voit käyttää niitä opetuksessa.

Kimberlé Crenshaw: What is Intersectionality?

(National Association of Independent Schools)

<https://www.youtube.com/watch?v=ViDtnfQ9FHc>

Intersectionality 101 (Learning for Justice)

<https://youtu.be/w6dnj2lyYjE>

Kids Explain Intersectionality

(SOY Human Rights Equity Access Team)

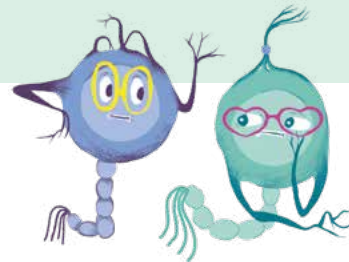
<https://youtu.be/WzbADY-CmTs>

Tämä kuva puolestaan havainnollistaa intersektionaalisuutta hauskasti ja yksinkertaisesti:

Intersektionaalisuus: A fun guide (Miriam Dobson)

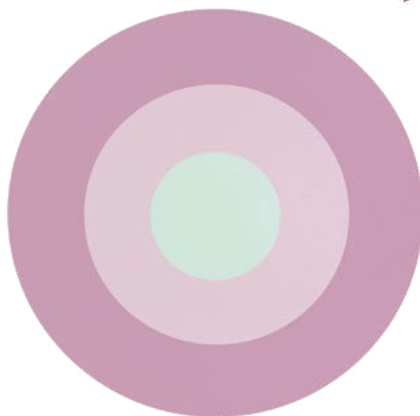
<https://miriamdobson.com/2013/04/24/intersectionality-a-fun-guide>

Kun tarkastelen kouluni käytänteitä ja toimintakulttuuria, miten intersektionaalisuus ilmenee? Miten voin ottaa käyttöön intersektionaalisen viitekehyksen työssäni?

V a p a a t i l a

Missä olet nyt?

A series of horizontal dotted lines for writing.

V a p a a t i l a

A large, light green number '3' is centered on a dark green background. The number is stylized with rounded, thick strokes. The text 'MITEN VOITTA A HAASTEET' is overlaid on the middle of the number.

MITEN VOITTA A HAASTEET

TUNNISTA, KÄSITTELE, MUUTA (A)

“All that you touch You Change. All that you Change Changes you. The only lasting truth is Change.”

-Octavia E. Butler (1993), *Parable of the Sower*

Nyt kun olemme jo lukeneet sanojen tärkeydestä ja ymmärrämme enemmän syrjintää aiheuttavista sortojärjestelmistä, mitä voimme tehdä epätasa-arvon ja syrjinnän kitkemiseksi?

SAFER-projektissa olemme käyttäneet muutostyön viitekehystä, joka voidaan tiivistää tähän kolmen askeleen prosessiin: ⁶

ASKEL 1. TUNNISTA

ASKEL 2. KÄSITTELE

ASKEL 3. MUUTA

6 Tämä viitekehys on kehitetty ja otettu käyttöön RKI:n aikaisemmissa hankkeissa Outside In: Transforming Hate sekä Anatomy of Ostracism.

Kuten olemme aikaisemmissa luvuissa oppineet, muutos lähtee liikkeelle **tunnistamisesta**. Tunnistamalla jokaiseen tilanteeseen mukaanamme tuoman taustamme, etuoikeutemme, ennakkoluulomme ja oletuksemme voimme helpommin tunnistaa yhteiskuntamme normit, rakenteellisen epätasa-arvon ja syrjinnän. Tämä voi kuulostaa yksinkertaistetulta, mutta meillä on yllättävän paljon sellaista mitä emme itse näe tarkastellessamme itseämme ja asemaamme maailmassa suhteessa muihin. Nämä ovat tulosta ihmisyydestä ja tavasta, jolla yhteiskuntamme on rakennettu ja niiden tunnistaminen ja tunnustaminen edellyttävät aktiivista itsetutkistelua ja pohdiskelua. Meidän kokemuksemme mukaan ihmisillä on kuitenkin taipumus hypätä suoraan toiselle askelmalle käsittelemään syrjiviä tilanteita niiden ilmetessä ymmärtämättä syrjinnän perimmäisiä syitä. Tilannetta voisi verrata pienien tulipalojen sammuttamiseen yrittämättä koskaan selvittää, mistä palot saavat alkunsa.

Meidän on tunnistettava ympärillämme tapahtuva epäoikeudenmukaisuus ja syrjintä, jotta voimme estää niitä kasvavasta ja leviämästä. Tämä ei tietenkään tarkoita, että olisi pienempiä ja vähäpätöisempiä epätasa-arvoisuuksia. Syrjintä on aina syrjintää, ja kaikki syrjivät teot kasvattavat kokemusta syrjinnästä. Hyödyllinen viitekehys tämän teeman pohdintaan on **vihan pyramidi**. Juutalais-amerikkalainen kansalaisjärjestö Anti-Defamation League (ADL)⁷ kehitti tämän opetustyökalun havainnollistamaan, mitä me voimme oppia holokaustista. Pyramidimalli havainnollistaa visuaalisesti, miten vihan siemenet voivat kasvaa

⁷ Ottaakseni huomioon sosiaalisten todellisuksiemme monimutkaisuuden ja tehdessäni työtä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden parissa, minulla on velvollisuus nostaa esiin tässä yhteydessä, että ADL ei ole ongelmaton toimija. Vaikka järjestö onkin tuottanut hyviä vihaa käsitteleviä työkaluja kouluttajille, se on myös osaltaan vaikuttanut muiden marginalisoitujen ryhmien jatkuvaan järjestelmälliseen sortoon. Kehotan sinua perehtymään asiaan ja vetämään omat johtopäätöksesi: <https://droptheadl.org/>

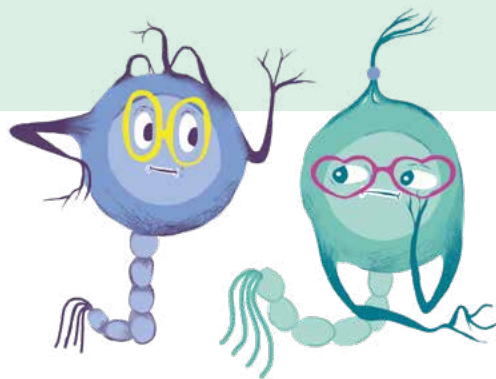
Tämä kytkeytyy myös tässä käsikirjassa käsiteltävään laajempaan pohdintaan siitä, että maailma ei koostu yksinkertaisista binääreistä kuten musta ja valkoinen tai hyvä ja paha. Meillä kaikilla on katvealueemme – joillain pahemmat kuin toisilla – mutta meidän kaikkien on yhdessä pyrittävä haastamaan ja kehittämään itseämme.

ennakkoluuloisista asenteista vihan ajamaksi väkivallaksi. Voimme käyttää vertauskuvana myös jäävuorta: äärimmäinen väkivalta on näkyvä huippu, ja pinnan alla piilossa ovat taustalla vaikuttavat asenteet, käytös, teot ja puuttumatta jättäminen. Tämän vuoksi olemme keskittyneet reflektimaan erityisesti ennakkoluulojamme, käytöstämme sekä toimintaamme ja puuttumatta jättämistämme SAFER-projektin aikana ja tässä käsikirjassa. Tavoitteenamme on pysäyttää vihan kiihtyvä kehitys estämällä sen perustalla olevia siemeniä kasvamasta ja normalisoitumasta monin tavoin.

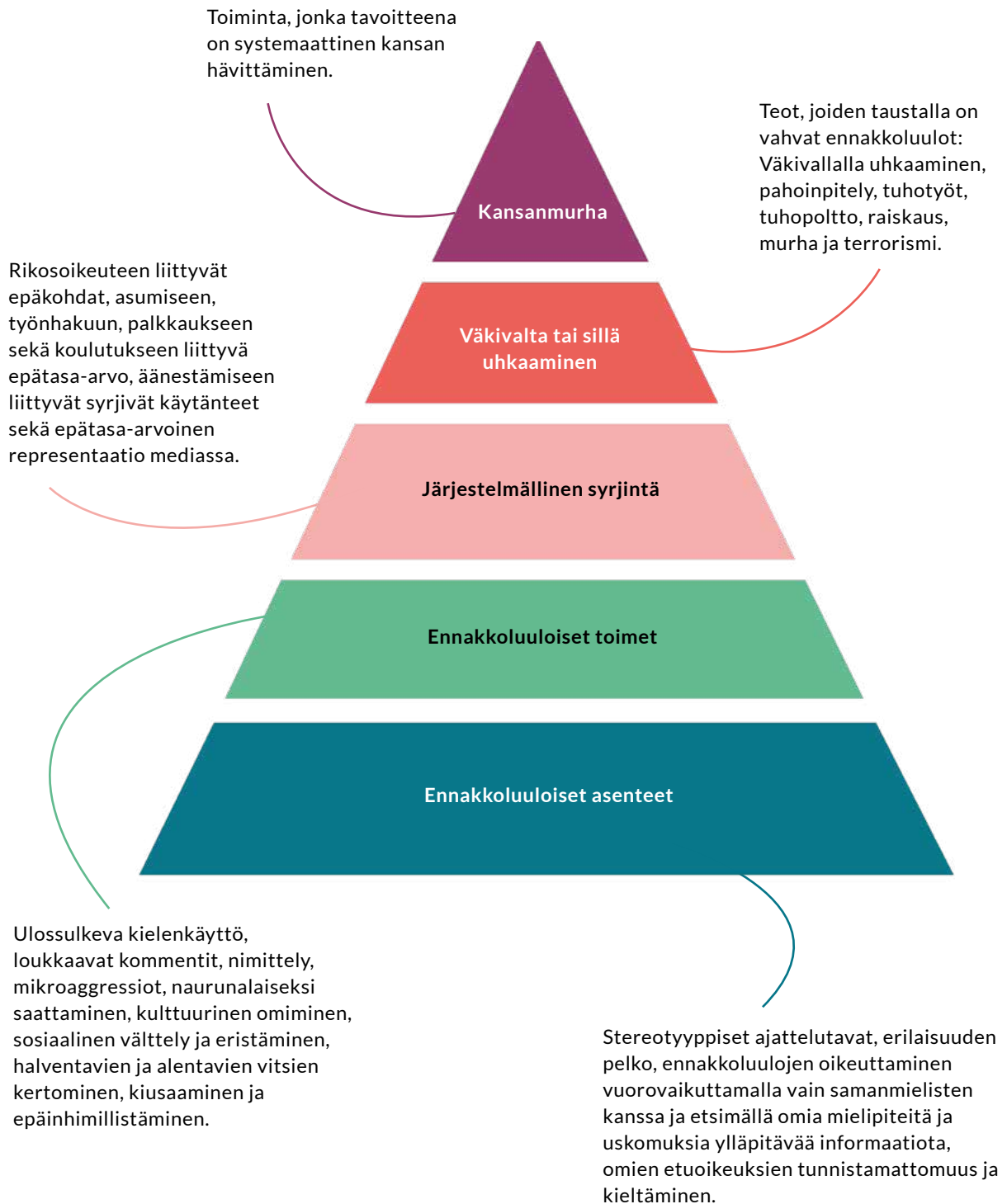
Löydät vihan pyramidia käsittelevän pienoissopitunnin ja opetukseen sopivaa materiaalia täältä:

adl.org/education/educator-resources/lesson-plans/mini-lesson-the-pyramid-of-hate

Mille pyramidin tasolle asettaisit yhteiskuntasi tällä hetkellä? Miksi?

VIHAN PYRAMIDI

Mukailtu sivustolta ADL.org (Anti-Defamation League):
<https://www.adl.org/media/12060/download>
Suomennos: Riikka Jalonen

Toisena tuleva askel syrjinnän vastaisessa työssä on ehkä useimmille tuttu: **käsittele tilanne** mahdollisimman rakentavasti. Ja jos ihan rehellisiä ollaan, niin useimmat meistä toivovat, että saisimme helpon ja nopean tehtävälistan tai muistiin painettavia vastauksia, joita voisimme käyttää, kun kohtaamme syrjintää työpaikalla. Valitettavasti emme voi tarjota sinulle helppoa ratkaisua tai taikasanoja. Voimme kuitenkin kertoa, että kun kohtaat vihamielistä käytöstä ja haluat puuttua tilanteeseen, on tärkeää ajatella kaikkien tilanteessa olevien KEHYSTÄ – myös omaasi – ja miettiä, mitä haluat kyseisessä hetkessä saavuttaa.

Haluatko vain rauhoittaa tilanteen? Haluatko saada mielestäsi väärintoimineen ymmärtämään käytöksensä vahingollisuuden? Entäpä vihamielisen käytöksen tai puheen kohteeksi joutunut, onko hän kunnossa? Tai saatat myös haluta käyttää tilannetta tilaisuutena opettaa muita. Tilanteen ollessa niin sanotusti päällä on vaikeaa tehdä kaikki nämä asiat. Esimerkiksi tilanteessa, jossa näet ohimennen oppilaan haukkuvan ja käyttävän vihamielistä kieltä toista kohtaan, välitön vaisto on nuhdella haukkujaa ja käsitellä tilanne sen kautta. Mutta tällaisella toiminnalla on tapana johtaa puolustelemiseen, keskusteluyhteyden katkeamiseen sekä kestäväen ja rakentavan käytösmuutoksen sivuuttamiseen, mitä emme tietenkään halua. Lisäpohdintaa haastavien tilanteiden ratkaisuun löydät kappaleesta 3.5. ”Hyviä käytänteitä ja työkaluja”.

Tietoisuus omasta itsestä: mitä tuomme mukanaamme tilanteeseen?

Mainitsin, että on tärkeää ottaa huomioon oma KEHYS, kun kohtaa syrjivää käytöstä. Tämä siksi, että tilanteeseen tullessamme tuomme mukanaamme oman todellisuutemme, joka saattaa suoraan vaikuttaa siihen, miten reagoimme tilanteeseen, käsittelemme sen tai kommunikoimme.

Voit arvioida, mitä tuot tilanteisiin seuraavien näkökulmien kautta.

- **TUNTEET:** Eri tilanteissa tunnet erilaisia tunteita, joihin on tärkeää saada yhteys ymmärtääksesi, mitä mielessäsi tapahtuu.

- **USKOMUKSET:** Tiukassa olevat mielipiteet, jotka näemme tosina. Kun reagoimme johonkin tilanteeseen henkilökohtaisesti, se voi olla merkki siitä, että jokin ydinuskomuksemme on haastettu.

- **KÄSITYS:** Tämä on tapa, jolla me itse ymmärrämme, tulkitsemme ja näemme erilaiset asiat. On siis tärkeää ymmärtää, että näet eri tilanteissa, miltä tilanne sinusta itsestäsi näyttää sen sijaan, miltä tilanne yleisesti tai toisen näkökulmasta näyttää. Arvioi tilanteita muistaen, että asiat voivat näyttäytyä eri tavoin eri ihmisille.

- **OLETUKSET:** Asiat, jotka hyväksymme tosiksi tai varmoiksi ilman todisteita. Teemme yleensä oletuksia täyttääksemme epävarmalta tuntuvia aukkoja.

- **ODOTUKSET:** Asiat, joiden uskomme voivan tapahtua tai joiden pitäisi mielestämme tapahtua. Jotkut odotukset liittyvät toiveisiimme ja toiset pelkoihimme.

Oletko joutunut käsittelemään syrjäntilannetta työpaikallasi? Mitä asioita otit huomioon (tai jätit huomioimatta) siinä tilanteessa?

Jotta voimme saada aikaan pysyvää muutosta, on tehtävä enemmän kuin vain reagoitava syrjäntilanteisiin ja pyrittävä käsittelemään niitä. Meidän on aktiivisesti **muutettava** yhteiskuntiamme kaikille turvallisiksi ja tasa-arvoisiksi – eli poistettava tulipalojen taustalla olevia syitä. Uskomme, että muutos lähtee sinusta ja meistä, ja kauttasi muuttuu myös kulttuuri niissä instituutioissa, joissa työskentelet. Tavoittelemme muutosta kylvämällä tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden siemeniä vihan siementen tilalle. Annamme siementen kasvaa sekä muutosprosessin ja uusien käytäntöjen vaikutusten kasautua. Vaikutus näkyy usein ensin yksilöllisellä tasolla ja perheissä, laajentuen työpaikkojen ja naapurustojen kautta koko kaupunkiin ja siitä edelleen. Seuraavissa osioissa käymme läpi erilaisia tapoja tämän muutoksen edistämiseen.

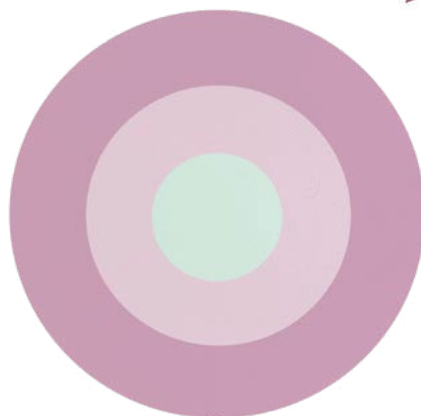

Ennen kuin luet seuraavan osan ja alat pohdiskella tähän mennessä lukemaasi, mitä kaikkea ajattelet muutokseen liittyvän ja mitä muutoksen edistäminen edellyttää sinulta?

V a p a a t i l a

Missä olet nyt?

3.1. TUNTEET JA TARPEET (A)

Ennen kuin siirrymme tarkemmin muutokseen tähtäävään toimintaan ja sen tapoihin, meidän on ymmärrettävä perustavanlaatuisia ihmisten asioita: kaikki, mitä olemme koskaan tehneet, ja kaikki, mitä koskaan teemme, saa motivaationsa yleismaailmallisista inhimillisistä tarpeista. Meissä ilmenee tietynlaisia tunteita, jos tarpeemme eivät tyydy, ja se saa meidät myös käyttäytymään tietyllä tavalla. Tämä on väkivallattoman vuorovaikutuksen (Nonviolent communication, NVC) perusajatus, ja olemme hyödyntäneet monella tavalla kyseistä viitekehystä muutosteorioissamme ja käytänteiden kehittämisessä SAFER-projektissa.

Otetaan yksi yksinkertainen esimerkki siitä, miten tyydyttämättömien tarpeiden aiheuttamat tunteet laukaisevat meissä tietynlaista käytöstä. Olet varmasti törmännyt tilanteeseen, jossa sinulla tai jollakulla muulla on ollut ”nälkäkiukku”. Olemme saattaneet huomata jossain vaiheessa työpäivää, että olemme muuttuneet kärsimättömämmiksi, huomiomme harhautuu helpommin, ja saatamme ärsyntyä muista niin paljon, että jopa tiuskaisemme. Oloamme on ärtynyt, väsynyt ja vihainen. Päivän kulkua miettiessämme saatamme huomata, että olemme paiskineet töitä aamusta asti tauotta, juosseet tunnilta toiselle ja sulloneet johonkin väliin palaverinkin, ja nyt päivä on pitkällä emmekä ole syöneet mitään. Ruoan kuluttaminen on olemassaolomme perustarve, joten kun tämä tarve on jäänyt täyttämättä, syntyy negatiivisia tunteita, mikä osaltaan johtaa epäystävälliseen käytökseen.

Tunnistatko sinulle tapahtuneen joskus niin, että olet käyttäytynyt jollakin tavalla, koska tarpeitasi ei ole täytetty?

Ei siksi ole mitenkään eriskummallinen johtopäätös, että vihasta kumpuava ja syrjivä toiminta on usein tyydyttymättömän tarpeen seurausta, joten niiden estämiseksi meidän pitäisi pystyä tunnistamaan nuo tarpeet ja löytää keinot täyttää ne. Tämä ei aina ole mahdollista tilanteessa, jossa syrjivä toiminta tulee esiin. Pohjimmaisiiin syihin päästään käsiksi vasta perusteellisen käsittelyn kautta. Mutta nyt kun tunnemme tämän väkivallattoman vuorovaikutuksen viitekehyksen, meidän on ainakin helpompi olla tietoisia omasta ja toisten KEHYKSESTÄ sekä tehdä sen pohjalta perustellumpia päätöksiä.

Vihaan liittyvässä muutosprosessissa on tärkeää ymmärtää, että vaikka vihamielinen puhe ja käytös kumpuavat pelosta, tietämättömydestä, opitusta käytöksestä ja niin edelleen, sen laukaisijana on kuitenkin **AINA** tarpeet, joita ei ole tyydytetty.

Kun jotain **tarpeistamme** ei tyydytetä:

Se laukaisee **tunteita** – toisin sanoen tunteemme ovat sen tulosta, vastataanko tarpeisiimme vai ei.

Käyttäydymme tai ajattelemme tietyllä tavalla, kun vastaamme (tietoisesti tai tiedostamatta) siihen, mitä ja miten tunnemme.

VIHAMIELISEN KÄYTÖKSEN LAUKAISIJANA OVAT TARPEET, JOITA EI OLE TYYDYTETTY

Jos emme ole tietoisia ja herkkiä kuulemaan omia tunteitamme (valitettavasti monen meistä kohdalla näin on), tunteiden olemuksen voi helposti ymmärtää väärin.

1. Ajatukset: Sekoitamme usein ajatuksemme ja tunteemme. Jos voit sanoa "minun mielestäni" sen sijaan, että sanoisit "minusta tuntuu", kyse on ajatuksesta eikä tunteesta.

2. Miten ajattelemme muiden kohtelevan meitä: "Minusta tuntuu, ettei hän ymmärrä minua." Väärinymmärryksen kokemus on oma tunteemme, ei toisen käytöstä.

3. Itsearviointi: "Tunnen itseni hyödyttömäksi" on itse asiassa arvio. Tästä arviosta voi seurata esimerkiksi pettymyksen tunne.

4. Käsitys siitä, että muut voivat "aiheuttaa" tunteita: Kun joku esimerkiksi sanoo "minusta tuntuu, ettet koskaan huomioi minua" tai "minusta hän sivuuttaa minut", kyse ei ole tunteista. Tunne olisi ennemminkin: "Olen surullinen, koska hän sivuuttaa minut." Toiset saattavat olla tunteidemme laukaisija tai herättäjä, mutta he eivät **aiheuta** tunteitamme. Meidän on otettava vastuu omista tunteistamme.

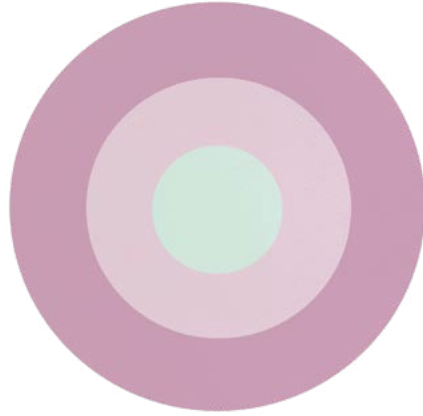
5. Tarpeet: "Tunnen itseni rakastetuksi." Rakkaus on tarve, ei tunne.

Löydät kattavan listan yleismaallisista tarpeista sekä tyydyttyihin ja tyydyttymättömiin tarpeisiin liittyvistä tunteista liitteestä 2. Pääset myös harjoittelemaan tilanteiden analysointia esimerkkitapausten pohjalta luvussa 4.4. (Analysoidaan esimerkkitilanteita).

Missä olet nyt?

3.2. EMPAATTINEN KUUNTELEMINEN (T)

Pystymme paremmin olemaan yhteydessä muihin, kun ymmärrämme, että meillä on yleismaailmallisia tarpeita ja niihin liittyviä tunteita. Yhteyden muihin tai itseen saa kommunikaation kautta. Sanat ja kehonkieli ovat tärkeässä roolissa, kun yritämme saada mukaan ja luoda yhteyden esimerkiksi nuoreen, jonka kanssa työskentelemme. Vaikka sanomallamme onkin paljon merkitystä, on tärkeää kiinnittää huomiota myös siihen, miten kuuntelemme muita. Unohdamme toisinaan kuunnella. Kuuntelemalla toista kunnolla luomme yhteyden toisen ihmisen kanssa. Ja jotta kuuntelu olisi tehokasta, sen on oltava aktiivista.

Tarvitsemme empatiaa saadaksemme yhteyden toisiin ihmisiin. Empatia on kykyä ymmärtää toisen tunteita. Se on kykyä asettua toisen asemaan. Se tarkoittaa arvostelusta luopumista ja toisten tunteiden tunnistamista. Se tarkoittaa tunteista viestimistä. Se tarkoittaa aktiivisen yhteyden muodostamista toisen sanoihin.

On tärkeää muistaa, että se ei ole sama asia kuin sympatia. Sympatia on omien tunteidemme tai kokemustemme ilmaisemista, jotta saisimme esimerkiksi toiselle paremman olon itsestään. Mutta sympatiasta ei ole apua, koska tällöin emme kuuntele toisen kokemusta, jonka pitäisi olla kaiken keskiössä.

Voit tutustua empatian ja sympatian eroon tämän videon kautta: (videossa vain englanninkieliset tekstitykset):

<https://www.youtube.com/watch?v=HznVuCVQd10>

Paitsi, että on tärkeää osoittaa empatiaa ja myötätuntoa muita kohtaan, on tärkeää osoittaa niitä myös itseämme kohtaan. Kun osaamme kuunnella itseämme ja omia tarpeitamme, osaamme myös paremmin kuunnella muita ja luoda heihin yhteyden.

Kun jotain on pielessä, kun jonkun tarpeita ei ole tyydytetty ja kun on kyse vihapuheesta tai syrjinnästä, meidän on muistettava, että pelkkä aktiivinen kuuntelu ei riitä. Meidän on saatava yhteys kaikkiin, joihin tilanne vaikuttaa. Yhteys on mahdollista luoda **empaattisen kuuntelun avulla**.

Empaattinen kuuntelu tarkoittaa yhteyden luomista toiseen ihmiseen. Meidän on vaiennettava halumme keskeyttää, kysellä, tulkita ja analysoida toista. Kyse voi olla hiljaisesta läsnäolosta ja kaiken huomion antamisesta toiselle. Tarkoitus on antaa toiselle aikaa ja tilaa ilmaista itseään. Kyse on oppimisalueelle asettumisesta.

Empaattisen kuuntelutaidon kehittäminen vaatii aikaa ja harjoittelua. Toisten kuuntelemista kannattaa harjoitella tietoisena omasta prosessistaan.

TÄSSÄ MUUTAMA ESIMERKKI SIITÄ, MITEN KUUNNELLA MUITA:

- Lopeta puhuminen, jotta voit kuunnella.
- Anna toiselle aikaa sanoa, mitä hän haluaa sanoa (voi olla, että joudut olemaan hiljaa pidempään kuin normaalisti).
- Keskity toisen viestiin keskittymällä hänen sanoihinsa, ajatuksiinsa ja tunteisiinsa.
- Katso toista ihmistä kasvoihin, silmiin ja käsiin, jotta hänen on helpompi viestiä sinulle ja jotta sinun on helpompi keskittyä ja osoittaa, että kuuntelet.
- Tarkastele ajoittain, miten itse voit ja miltä sinusta tuntuu.
- Poista häiriötekijät esimerkiksi laittamalla puhelimesi pois.
- Ota vastuu vuorovaikutustilanteesta yrittämällä ymmärtää, mitä toinen sanoo, ja jos et ymmärrä, kysy selvennystä.
- Reagoi siihen, mitä toinen sanoo, sen sijaan, että keskittyisit ihmiseen itseensä, jotta reaktiosi eivät vaikuttaisi tulkintaasi toisen sanoista.
- Kuuntele, miten jokin asia sanotaan, ja ole herkkä tunnereaktioille ja asenteille; älä kuuntele vain sanoja.
- Anna toiselle aikaa ja tilaa ajatella äläkä täytä hiljaisuutta kysymyksillä tai kommentteilla, joista ei ole apua.
- Varo tekemästä hätiköityä johtopäätöstä sen suhteen, että toinen käyttää kaikkia sanoja samalla tavalla kuin sinä, että hän tuntee samoin kuin sinä tai että hän valehtelee, koska on tulkinnut asiat eri tavalla ja niin edelleen.
- Älä tee hätäisiä päätelmiä vaan odota ennen päätösten tekoa, että olet saanut kaiken mahdollisen tiedon.
- Vastusta sitä tunnetta, että sinun pitäisi ratkaista ongelma, sillä sinun tehtäväsi on kuunnella. Jos keskityt etsimään ratkaisuja, et kuuntele kunnolla.

Joskus saatamme huomata tekevämme jotain, mikä keskeyttää empaattisen kuuntelemisen ja aiheuttaa etäisyyttä ja yhteyden katkeamisen. Tässä on esimerkkejä **epäempaattisista kuuntelemisen ja kommunikoinnin tavoista sekä yhteyden katkaisevasta puheesta:**⁸

tyyli	kuvaus	esimerkkejä
Neuvot/korjaaminen	Yksi vaistoistamme on yrittää korjata asia ja löytää heti ratkaisu. Mutta mitä enemmän annat tilaa toiselle käsitellä asiaa, sitä useammin hän löytää ratkaisun itse.	"Minä tiedän, mitä tehdään. Minä menen sinne ja puhun hänelle, ja sinä teet niin ja näin." "Minusta sinun pitäisi..." "Mikset tehnyt niin, että...?"
Vertailu/paremmaksi pistäminen	Ajattelemme, että oman kokemuksemme kerrottuamme toiselle tulee parempi olo, mutta hän haluaa vaikeassa tilanteessa puhua vain omasta kokemuksestaan.	"Eihän tuo ole mitään. Odotas kun kuulet, mitä minulle kävi..."
Valistaminen	Käytämme toisen kertomaa tilaisuutena opettaa heitä.	"Voisit oppia tästä kokemuksesta valtavasti. Tämä osoittaa, että kun teet noin, tapahtuu näin." "Voisit kääntää tämän positiiviseksi kokemukseksi, jos vain..."

tyyli	kuvaus	esimerkkejä
Sääliminen	Sekoitamme usein sympatian ja empatian ja ajattelemme, että kun ilmaisemme oman surumme tai pahan mielimme toisen puolesta, hänen olonsa paranee. Mutta tämä voi tuntua holhoavalta.	”Voi sinua raukkaa... Voi ei, mitä sinulle tapahtui...”
Selittely/puolustelu	Selitämme toiselle, että hänelle sattunut konflikti saattoi olla hänen oma vikansa tai väärintulkinta, että hänen pitäisi ajatella muita tai että hän ansaitsi tapahtuneen.	”Olisin soittanut, mutta...” ”Oletko varma, että kommentti oli rasistinen? Ehkä et vain ymmärtänyt oikein.” ”Tiedätkö, miten vaikeaa on olla opettaja? Joten jos hän sanoi sinulle niin, ehkäpä sinun pitäisi ottaa huomioon, miten vaikeaa hänen työnsä on.”
Analysointi	Yritämme selvittää tapahtunutta tekemällä oletuksia tai johtopäätöksiä ja toivomme, että toiselle tulee parempi olo, jos hän ymmärtää ongelman pohjimmaisesta syystä.	”Kun reagoit tuolla tavoin, voisiko se johtua siitä, miten äitisi kohteli sinua lapsena?”
Vähättely/sulkeutuminen	Ajattelemme, että toiselle tulee parempi olo, jos viestitämme, että toisen jakama asia ei ole vakava tai niin merkittävä kuin mitä hän ajattelee.	”Ehkä liioittelet asiaa. Ei tilanne ole niin vakava. Älä nyt viitsi, maailmassa tapahtuu kamalampia asioita joka päivä.” ”Piristyt. Älä synkistele.”

tyyli	kuvaus	esimerkkejä
Kuulustelu/ tiedonkeruu	Kyselemme toiselta enemmän tai tarkempaa tietoa, joka kiinnostaa meitä itseämme, emmekä sen sijaan tue toista hänen kertoessaan tarinaansa. Yleensä teemme näin, kun haluamme korjata tilanteen.	"Milloin hän siis sanoi näin? Missä olit, kun tämä tapahtui? Mitä sanoja hän tarkalleen käytti...?" "Milloin tämä alkoi?"
Tarinointi	Käytämme tilanteen hyväksi ja kerromme oman tarinamme sen sijaan, että kuuntelisimme toisen tarinaa.	"Tuosta tulee mieleen se kerta, kun..."

Nämä eivät ole oikeita tai väriä tapoja kuunnella. Käytämme niitä jatkuvasti päivittäisissä keskusteluissa. Mutta kun olemme tietoisempia siitä, miten kommunikoimme ja miten nämä tavat saattavat vaikuttaa luomaamme yhteyteen toisen ihmisen kanssa silloin, kun tämän tarvitsee tulla perusteellisesti kuulluksi, voimme paremmin varmistaa, että kuuntelemme empaattisesti välttäen yllä olevia tapoja. Empaattinen kuuntelu ja vuorovaikutus ovat osa restoratiivista eli korjaavaa käytäntöä. Se on ohjattu prosessi, joka edellyttää kaikkien osallisten suostumusta. Kerromme lisää sovittelevista käytännöistä luvussa 3.5. (Hyviä käytänteitä ja työkaluja).

HARJOITUS:

Aktiivinen kuunteleminen voi olla hankalaa. Tarvitsemme aikaa ja harjoitusta kehittyäksemme siinä.

Jos olet ryhmässä: Jakautukaa pareihin (tai kolmen ryhmiin, jos teitä on pariton määrä). Vastatkaa kukin vuorollanne kysymykseen ”Miksi päätit ottaa tämän oppimispäiväkirjan käyttöösi?” Jokaisella on minuutti aikaa vastata. Hänen, joka ei ole vastausvuorossa, on kuunneltava minuutti keskeyttämättä. Vaihtakaa sitten osia: juuri vastanneen on nyt kuunneltava ja toisin päin.

Kuulitko jotain, mitä et ehkä olisi kuullut, jos olisit keskeyttänyt puhujan? Oliko vaikeaa vain kuunnella? Oliko vaikeaa puhua keskeytyksettä kokonainen minuutti?

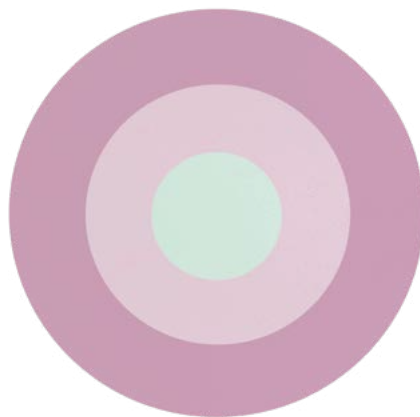
Jos olet yksin: Seuraavan kerran, kun olet jonkun seurassa (esim. ystävän, työkaverin tai perheenjäsenen), kuuntele häntä kokonainen minuutti keskeyttämättä.

Kuulitko jotain, mitä et ehkä olisi kuullut, jos olisit keskeyttänyt hänet? Oliko vaikeaa vain kuunnella?

Seuraavalla kerralla pidennä puhumiseen ja/tai kuunteluun käytettyä aikaa kahteen minuuttiin.

Empaattinen kuuntelu on yksi monista tavoista harjoitella läsnäoloa ja osoittaa toiselle ihmiselle välittävämme ja kuuntelevamme. Se on myös yksi niistä periaatteista, joilla teemme kouluistamme ja luokistamme turvallisempia tiloja, joissa kaikki tulevat kuulluiksi ja kaikkien tarpeet paremmin huomioituiksi.

Missä olet nyt?

3.3. TURVALLISEMPI TILA (T)

Inklusiivisessa eli yhdenvertaisessa kouluympäristössä yksi tärkeimmistä asioista on turvallisemman ja yhdenvertaisemman tilan luominen, jossa oppijat voivat oppia, ilmaista itseään niin, että jokaisella osallistujilla on mukaan otettu, turvallinen ja tervetullut olo.

*”Turvallisempi tila on rohkaiseva ja turvallisen tuntuinen ympäristö, joka kannustaa avoimuuteen, kunnioitukseen, haluun oppia muilta sekä fyysiseen ja henkiseen turvallisuuteen. Turvallisemmassa tilassa suhtaudutaan kriittisesti meihin arjessa vaikuttaviin valtarakenteisiin ja nostetaan esiin valta-asetelmat, erilaiset taustat sekä se, miten käyttäytymisemme vaikuttaa toisiin ihmisiin.”*⁹

Turvallisemman tilan konsepti vaatii ottamaan huomioon lasten ja nuorten tarpeet. Termi ”turvallisempi tila” viittaa siihen, ettei mikään tila voi olla täydellisen turvallinen. Kyse on verrattaisesta turvallisuudesta, ja tilan aktiivisesta muuttamisesta vallitsevia olosuhteita turvallisemmaksi, joka on yhteinen vastuumme ja jatkuva prosessi.

Me kaikki tarvitsemme turvallisempia tiloja, joissa voimme kokoontua, osallistua, opiskella, työskennellä ja ilmaista itseämme vapaasti. Ilman tällaisia tiloja emme välttämättä voi käsitellä vaikeita asioita kuten mukaan ottamista, yhdenvertaisuutta, syrjintää ja moninaisuutta. Marginalisoituihin ryhmiin kuuluvat nuoret eivät välttämättä koe voivansa osallistua kaikissa tiloissa, eivätkä he välttämättä uskalla olla omia itsejään.

⁹ Lähde:

<https://saferspacesnyc.wordpress.com>

On tärkeää erottaa toisistaan nuorille tarkoitettut ”turvallisemmat tilat” ja ”turvallisemmat oppimisympäristöt”. Vähemmistöihin ja marginalisoituihin ryhmiin kuuluvat nuoret saattavat usein toivoa ”turvallisempaa tilaa”, jossa he voivat viettää aikaa oman identiteettiryhmänsä ja liittolaisten kanssa. Tällaisia tiloja voivat olla esimerkiksi etnisten vähemmistöjen ryhmät, hlbtqi+-ryhmät, eri toimintakyvyille tarkoitettut ryhmät, tietyille identiteetille suunnatut ryhmät kuten uskontoon tai katsomukseen perustuvat ryhmät tai sukupuolierityiset ryhmät. Näistä lähtökohdista saatetaan asettaa tiukemmat säännöt sille, kuka tilaan saa tulla, jotta osallistujien psykologisen ja emotionaalisen tuen tarvetta ei loukattaisi.

Turvallisemman tilan periaatteet auttavat meitä tuomaan arvomme näkyviksi. Se tarkoittaa esimerkiksi moninaisuuden ja inklusiivisuuden esiintuomista, opettajien ja muun henkilökunnan tukemista, turvallisemman työympäristön ylläpitämistä, luottamuksen rakentamista, vaikeiden päätösten kohtaamista sekä moninaisuuden ja inklusiivisuuden ottamista osaksi laajempaa kouluympäristöä. Tällainen lähestymistapa auttaa meitä luomaan inklusiivisen, turvallisen ja kannustavan ilmapiirin.

Jotta voimme luoda inklusiivisia kouluja niin marginalisoituihin ryhmiin kuuluville oppilaille, kuin valtavirtaisemmista ja etuoikeutetummista taustoista tulevillekin, on tärkeää tehdä turvallisemman tilan luomisesta ja ylläpitämisestä kaikkien yhteinen vastuu ja jatkuva prosessi. Se koskee meitä kaikkia kasvattajina ja roolimalleina. Koke-

mukseni mukaan monet teistä käyttävät jo joitain tai jopa monia turvallisemman tilan periaatteita työssänne.

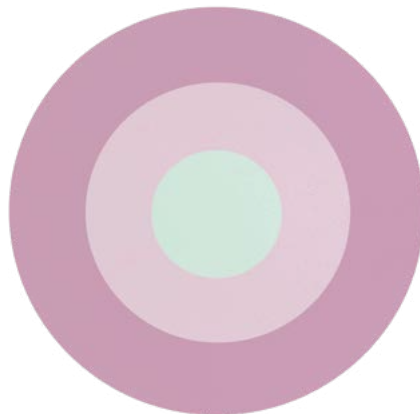
Mutta turvallisempia tiloja ei luoda ainoastaan oppijoille, vaan koko yhteisön osallisille, myös aikuisille. Voimme pienillä asioilla luoda kaikille tervetulleen olon luokassa tai opettajanhuoneessa. Tämä ei tapahdu yhdessä yössä vaan vaatii prosessin. Ei riitä, että turvallisempia tiloja ainoastaan luodaan, vaan on keskeistä, että niitä myös ylläpidetään. Tämä vaatii työtä sekä jatkuvaa oman työmme tarkkailua ja arviointia tarpeen mukaan.

**Voimme olla ennakoivia turvallisempien tilojen luomisessa,
ja sitä varten tarvitsemme:**

- ohjeita, joiden avulla luodaan turvallisempia tiloja koko koulun tasolla eikä vain yksittäisten opettajien tunneilla,
- ohjeita ehdoista, jotka on käytännössä täytettävä, jotta turvallisemmat tilamme eivät ole vain sanahelinää vaan konkreettisia toimia,
- ohjeita asioista, jotka eivät ole tilassa sallittuja,
- toimintasuunnitelman kaiken yllä olevan toteuttamiseksi,
- ohjeita turvallisemman tilan ylläpitämisestä,
- toimintasuunnitelman sen varalta, että turvallisempaa tilaa loukataan,
- ohjeita turvallisemman tilan uudelleenluomiseksi.

Löydät hyödyllisiä ohjeita turvallisemman tilan periaatteiden käytännön toteutuksesta luvuista 2.1. (ryhmäsopimuksen luominen turvallisemman tilan työkaluna) sekä 3.5. (Hyviä käytänteitä ja työkaluja). Turvallisemmat tilat ovat edellytys sille, että voimme tuntea olomme turvalliseksi, kunnioitetuksi, mukaan otetuksi ja nähdyksi. Marginalisoiduista ryhmistä puhuttaessa erityisesti kaksi viimeksi mainittua puuttuvat usein. Jos meitä ei oteta mukaan ja nähdä, emme voi myöskään tarttua ongelmiin. Muutokseen tarvitsemme solidaarisuutta ja liittolaisia, jotka taistelevat rinnallamme.

Missä olet nyt?

3.4. HYVÄ LIITTOAINEN (T)

Solidaarisuus on vapaaehtoista yhteistä toimintaa, jossa ihmiset pyrkivät yhdessä saavuttamaan päämääriä ja etsimään ratkaisuja. Solidaarisuustyötä tehdään auttamalla ja tukemalla niitä, joita syrjitään tai vahingoitetaan tavalla tai toisella. Tällöin on tärkeää asettaa etusijalle erityisesti syrjintää kohdanneiden henkilöiden johtajuus, päätökset, tarpeet, pyynnöt ja ajatukset.

Ihmistä, joka puolustaa hyökkäyksien tai syrjinnän kohteeksi joutuvaa ihmistä tai ryhmää ja ajaa heidän etujaan, kutsutaan liittolaiseksi. Yksi esimerkki liittolaisesta on vaikkapa heteronainen, joka puolustaa translapsensa oikeuksia, tai esimerkiksi antirasistista työtä tekevä valkoinen ihminen tai kristitty henkilö, joka tukee islamofobian vastaista työtä.

Kun ymmärrämme, miten valta, etuoikeudet ja sortojärjestelmät toimivat, on tärkeää aktiivisesti vastustaa näitä syrjiviä järjestelmiä ja käyttää etuoikeuksiamme sortoa kokevien oikeuksien ja turvallisuuden vaatimiseen. Kyse on sorron kierteen katkaisemisesta tukemalla jollain tavoin leimattuja, syrjittyjä tai epäreilusti kohdeltuja henkilöitä. Hlbtqi+-vähemmistöön kuuluvan ihmisen liittolainen siis puolustaa hlbtqi+-vähemmistön oikeuksia. Liittolaisuus voi näkyä myös hlbtqi+-yhteisön sisällä. Hlbtqi+-yhteisöön kuuluvalla saattaa olla muitakin identiteettejä kuten PoC (People of Colour) -vähemmistöön kuuluminen, erilaiset identiteettiä määrittävät toimintakyvyt, siirtolaisuus tai

vaikkapa asunnottomuus. Voin siis itse kuulua marginalisoituun hlbtiq+-vähemmistöön ja lisäksi valkoisena toimia liittolaisena antirasistisessa toiminnassa.

Mutta liittolaisuus ei tarkoita ainoastaan sitä, että pidättäydymme loukkaavien sanojen käytöstä tai tuemme taistelua kotisohvaltamme käsin. Kauniit ajatukset on muutettava toiminnaksi. Kuka tahansa voi olla liittolainen parantamalla oppimisympäristöä ja puhumalla hlbtiq+-nuorten oikeuksien puolesta. Kuka tahansa voi esimerkiksi huomauttaa, jos joku ei käytä oikeaa pronominia, tai luoda adressin, jolla pyritään tekemään kouluista turvallisempia tiloja. Jokainen voi tuoda esiin hlbtiq+-nuorten kohtaamaa kiusaamista, ahdistelua ja näkymättömäksi tekemistä.

Aktiivinen liittolaisuus voi käynnistää solidaarisuusprosessin. Ja toimiessamme solidaarisesti yhteisessä toiminnassamme on voimaa, ja tämä voi johtaa muutokseen. Solidaarisuus voi itse asiassa olla sorron suurin haastaja, mutta yhtä lailla puuttumatta jättäminen voi olla yksi suurimmista sortoa tukevista ja vahvistavista ilmiöistä. Osallistumisellasi ja tuellasi – tai tukematta jättämisellasi – on iso vaikutus.

Mitä siis voimme hyvinä liittolaisina tehdä? Alla on muutamia esimerkkejä asioista, joita kannattaa ja ei kannata tehdä.

Liittolaisuus tarkoittaa, että ajan sellaisen marginalisoidun ryhmän oikeuksia, johon en itse kuulu. On tärkeää aloittaa näistä asioista:

1. Oman etuoikeutetun roolin ymmärtäminen: Etuoikeus ei tarkoita sitä, että elämäni on helppoa tai etten koskaan joutuisi kamppailemaan. Se tarkoittaa sitä, että esimerkiksi valkoisena en joudu kokemaan, miettimään tai pelkäämään tiettyjä asioita ainoastaan sen vuoksi, kuka olen. Valkoisen etuoikeuden ymmärtäminen tarkoittaa sitä, että ymmärrän, mitä sellaisia oikeuksia minulla on, joita joillain muilla ei ole. Omien etuoikeuksien tunnistaminen on tärkeää, koska silloin ymmärrämme, että ne ovat olemassa, ja tämä on ensimmäinen askel.

2. Kuuntele, opi uutta ja kouluttaudu: Jotta voimme oppia, meidän on osattava kuunnella. Jotta osaamme kuunnella, meidän on osattava luoda yhteys. Jotta voin taistella jonkun puolesta, minun on tiedettävä, millaisia haasteita hän kohtaa ja mitkä asiat ovat hänen yhteisölleen tärkeitä. Minun on kuultava heidän todellisuudestaan ja historiastaan sekä syrjinnästä, jota he kohtaavat. Nykyään on paljon materiaalia, josta voimme oppia: kirjoja, blogeja, videoita, käsikirjoja, artikkeleita ja niin edelleen. Älä odota, että marginalisoidut ryhmät valistavat sinua historiastaan. On sinun tehtäväsi valistaa itseäsi. Vaikka olen ei-binääriinen lesboidentiteetin omaava henkilö, tehtäväni ei ole olla aina valmis selittämään sinulle, mitä se tarkoittaa, miten sinun tulisi käyttäytyä tai mitkä kysymykset ovat sopivia ja mitkä eivät. On sinun vastuullasi perehtyä asiaan eri tieto-

lähteiden avulla – samoin kuin minun vastuuni on lukea ja valistaa itseäni antirasistisesta kansanliikkeestä ja kuunnella PoC-ihmisiä, kun he jakavat kokemuksiaan.

3. Usko ja kunnioita marginalisoituja ääniä: Koska minulla ei ole kokemusta siitä, millaista on olla ei-valkoi-seksi rodullistettu, kuuntelen niitä, joilla kokemusta on. Uskon heitä ja pyrin olemaan vähättelemättä tai muuttamatta heidän kokemuksiaan omieni pohjalta. Minua suututtaa, kun ihmiset sanovat tukevansa minua, mutta samanaikaisesti yrittävät vakuuttaa minut siitä, että eihän se nyt voi olla niin kamalaa, että minua kutsutaan kaikkien kuullen ”rumaksi ja tyhmäksi lesboksi, joka saisi pysyä kotonaan,” kun pidän tyttöystävääni julkisella paikalla kädestä. Joten vaikka et itse voisikaan samaistua kokemukseeni, usko minua, kun kerron sen loukkaavan, äläkä vähättele sanomaani.

4. Puhu marginalisoitujen ihmisten puolesta mutta älä heidän ohitse. Tue marginalisoituja yhteisöjä ja käytä ääntäsi niin, että et puhu niiden yli tai ohi, joiden puolesta yrität puhua. Käytä etuoikeuttasi hyväksi valistaaksesi ja haastaaksesi valtaapitävien ryhmien jäseniä. Valkoisena minun on helpompi vastustaa rasismia, koska kyse ei ole minusta. Tällöin en pistä tunnetasolla itseäni niin paljon likoon. Puuttamalla tilanteisiin otan taakan pois sellaisen harteilta, jota on jo satutettu. On myös helpompaa ottaa kantaa etuoikeutetusta asemasta käsin, sillä koston uhka on silloin pienempi. Mutta älä ota tilaa tai käytä ääntäsi, kun ei ole sen aika. Voin esimerkiksi käyttää

valkoista ääntäni ja järjestää koululla rasismia käsittelevän tapahtuman, mutta en itse toimisi puhujana siellä. Antaisin tilaa jollekulle marginalisoidun ryhmän jäsenelle, jotta hän voi puhua kokemuksistaan omalla nimellä ja omista lähtökohdistaan. Jos tapahtumaan ei löydy ketään marginalisoidun ryhmän edustajaa puhumaan, tuon vastuuhenkilöiden tietoon sen, että seuraavassa samanlaisessa tapahtumassa olisi asianmukaisempaa kuulla jotakuta ryhmään kuuluvaa.

5. Kunnioita turvallisempia tiloja: Marginalisoitujen ryhmien jäsenet tarvitsevat tiloja, joissa he voivat puhua vapaasti ilman, että joutuvat selittämään asioita. Haluan itse usein olla muiden hlbtqi+-ihmisten seurassa, jotta en joudu valistamaan ketään tai kohtaamaan homofobiaa. Minulle on siis tärkeää voida luoda tällaisia tiloja ja että hlbtqi+-vähemmistöön kuulumattomat kunnioittavat niitä, eivätkä yritä tunkeutua niihin kutsumatta. Toisaalta tämä tarkoittaa esimerkiksi myös sitä, että koululuokista tai oppimisympäristöistä pyritään tekemään turvallisempia tiloja kaikille oppilaille.

6. Ota käyttöön intersektionaalinen lähestymistapa: Kuten olemme jo aiemmin useassa kohtaa tätä käsikirjaa todenneet, meillä ihmisillä on monia sosiaalisia identiteettejä. Jotta voimme olla hyviä liittolaisia, meidän on muistettava, että toisinaan kamppailu yhden marginalisoidun ryhmän puolesta voi vahingoittaa toista marginalisoitua ryhmää. Jotta voimme puolustaa tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta, meidän on pidettävä intersektionaaliset lasit päässämme ja toimittava kaikkien, ei vain tiettyjen asioi-

den puolesta. Jos taistelen vain hlbtiq+-oikeuksien puolesta, mutten esimerkiksi vammaisten oikeuksien puolesta, en silloin taistele vammaisten hlbtiq+-ihmisten puolesta. En siis esimerkiksi toimi aktiivisesti edistäen ainoastaan hlbtiq+-tiloja, vaan myös esteettömien hlbtiq+-tilojen puolesta.

7. Pyydä anteeksi, kun teet virheen: Kukaan ei ole täydellinen, ja yhteiskunnan meihin iskostamista käsityksistä eroon pääseminen vaatii työtä ja vie aikaa. Joten on ihan ymmärrettävää, jos teemme virheitä. Tärkeää on pohtia tapahtunutta, myöntää virheensä, pyytää anteeksi ja sitoutua muuttamaan käytöstään. Olennaista ei ole se, mikä oli tarkoituksemme, vaan se vaikutus, joka meillä oli tapahtuneeseen.

8. Liittolaisuus on prosessi: Kyse ei ole neutraaliudesta tai päivittäisestä vetoituksen allekirjoittamisesta. Meidän on tavoiteltava tasa-arvoisempaa ja syrjimättömämpää yhteiskuntaa joka päivä. Liikkeelle on lähdettävä pienistä asioista, kuten marginalisoituun ryhmään kuuluvien oppilaiden kuuntelemisesta, ja edettävä isompiin, kuten heille tärkeiden asioiden mukaan ottamiseen ja heidän näkyväksi tekemiseensä. Esimerkiksi koulukulttuuria ajatellen, älä puhu vain joulusta vaan ota esiin muitakin uskonnollisia juhlia. Tuo esiin muutakin kuin Eurooppa- ja länsikeskeistä historiaa ja tuo esille myös lesbo-/homo-/transkirjailijoiden kirjallisuutta.

Liittolaisina toimiessamme meidän on muistettava, että vaikka tarkoituksemme olisi hyvä, saatamme olla enemmän haitaksi kuin avuksi, jos emme suhtaudu omaan toimintaamme vakavasti ja harkiten. Joten keskity oppimiseen ja opiskeluun ennen toimimista, ja pidä mielessä, kenen hyväksi toimit. Muista myös, että olet mukana tukeaksesi muita, et saadaksesi kiitosta.

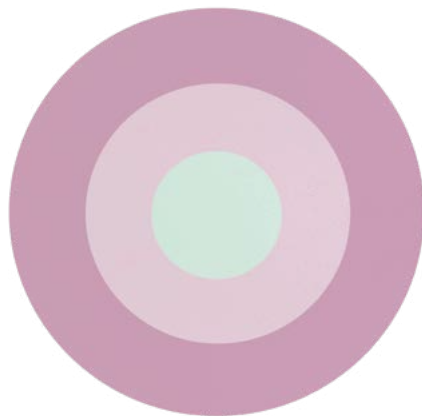
Kyllä, liittolaisena oleminen vaatii välillä rohkeutta. Mutta älä unohda, että kun toimit luokassasi liittolaisena, sillä voi olla mullistava vaikutus oppilaidesi elämään. Puhun kokemuksesta. Olisin nuorena tarvinnut kipeästi hlbtiq+-liittolaista myös kouluympäristössä.

HARJOITUS:

Mieti, kuinka voit koulussa toimia liittolaisena. Kirjoita muistiin yksi konkreettinen teko, jolla aiot tehdä koulustasi turvallisemman tilan marginalisoiduille oppilaille.

Kaikki käsittelemämme asiat kuulostavat varmasti hyvältä, mutta toisinaan todelliseksi haasteeksi muodostuu käytännön toteutus työssämme. Siksi löydät seuraavasta luvusta hyviä käytäntöjä ja työkaluja, joita olemme käyttäneet SAFER-koulutuksissamme.

Missä olet nyt?

3.5. HYVIÄ KÄYTÄNTEITÄ JA TYÖKALUJA (T & E)

Käsikirjastamme löydät erilaisia käytännön työkaluja syrjintään puuttumiseen. Tästä luvusta löydät erilaisia ideoita ja vinkkejä siihen, millä tavoin tätä työtä voisi lähestyä. Työkaluja on rajattomasti, ja kaikki eivät välttämättä sovellu käyttöösi. Muokkaa ideoita niin, että ne parhaimmalla tavalla hyödyttävät omasta kontekstistasi käsin. Erilaisen ideoiden ja lähestymistapojen tarkastelu on tärkeää. Se antaa mahdollisuuden myös uudelleen arvioida käytössä olevia työkaluja. Uuden ja vanhan yhdistelmä on usein paras vaihtoehto. Seuraavien esimerkkien kautta pääset astumaan muiden saappaisiin ja arvioimaan, voisiko näistä työkaluista olla sinulle hyötyä.

Tässä oppimispäiväkirjassa **harjoitukset ja itsereflektio ovat ohjanneet oppimisprosessiasi**. Muistatko esimerkiksi, kuinka sana KEHYS (Kysy, Epäile, Haasta, Ymmärrä, Suurena maailmaasi) voi auttaa meitä tunnistamaan oman **viitekehiksemme** ja olemaan siitä tietoinen? (Luku 2.4. Mitä syrjintä on?) Se on esimerkki tässä oppimispäiväkirjassa mainitusta hyödyllisestä työkalusta. Tässä kohtaa **keskitymme** enemmän **sinun toimintaympäristöösi**. Etenemme **tiedosta kohti sinua ja kontekstiasi**. **Mitä syrjinnänvastainen työ on sinun arjessasi? Hyvien käytäntöjen jakaminen** on arvokas oppimisen tuki. Aloitetaan keskittymällä konkreettisemmin turvallisemman tilan käytäntöihin.

TURVALLISEMMAT TILAT (T)

Luvussa 3.3. puhuimme turvallisempien tilojen luomisen tärkeydestä kouluissa. Joillekin oppilaille koulu voi olla ainoa turvallisempi tila heidän arjessaan, joten meidän on varmistettava, että se pidetään sellaisena.

Mistä turvallisemman tilan luomisen prosessi pitäisi aloittaa? Alla on muutama neuvo, joista voi olla apua.¹⁰

- Pyri luomaan yhteisöllisyyden ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Voit tehdä tämän varmistamalla, että oppilaat tutustuvat toisiinsa, ottamalla käyttöön ryhmäsopimuksen, keskustelemalla käytöksestä, joka ei ole sallittua sekä puuttamalla aina mahdolliseen väkivaltaan ja niin edelleen.
- Ryhmäsopimus: Kysy oppilailta, mitä he tarvitsevat voidakseen oppia ja osallistua turvallisesti mielin ja tuntea olonsa kunnioitetuksi. Heidän vastauksensa toimivat hyvänä pohjana, jonka perusteella voitte sopia, miten jakaa yhteinen kasvun, oppimisen ja oivaltamisen tila. Luvussa 2.1. työstit ryhmäsopimusta yksin tai ryhmässä. Voit käyttää tätä mallia apunasi.
- Nimeä tila: ihan ensiksi todetaan ääneen, että tämä on turvallisempi tila.
- Varaa kouluvuoden tai oppimisprosessin alusta aikaa aiheesta keskusteluun.

¹⁰ Sovellettu lähteestä Outside In - Educational Tool and Practice Manual:
<http://transforminghate.eu/chapter2>

- Kerro, että tässä tilassa sovimme yhdessä tietynlaisesta käytöksen suuntaviivoista. Tämän keskustelun pohjalta on hyödyllistä luoda ryhmälle yhteinen sopimus.
- Selitä, että tietynlainen käytös on epätoivottua sen rikkoessa tilan turvallisuutta. Päätä sopivat toimenpiteet niihin tilanteisiin, joissa epätoivottua käytöstä ilmenee. Nuoren tai lapsen voi olla tarpeellista sitoutua kahdenkeskiseen tapaamiseen, jossa käytöstä tarvittaessa käsitellään.
- Kommunikaation on oltava kunnioittavaa, sillä kaikkien pitää tuntea olonsa kunnioitetuksi.
- Tarkkaile oppitunnin tai tehtävän aikana, millä mielellä oppilaat ovat.
- Oppilastuntemus on tärkeää sekä heistä välittämisen osoittaminen.
- Mieti fyysistä tilaanne ja ota luokkahuoneessa käyttöön tarvittaessa erilainen järjestys. Voit asettaa pöydät ympyrään tai kaareen, luoda ”löhönurkkauksen”, jossa lapset voivat oppia hieman vähemmän virallisessa oppimisympäristössä (mukavia tuoleja, mattoja, joiden päällä on tyynyjä ja niin edelleen), luoda hiljaisen työskentelyn nurkkauksen ja niin edelleen, mikä tuntuu toimivalta.
- Suunnittele ja valmistele prosessin jokainen vaihe. Pohdi asioiden soveltamista erilaisiin oppimistyyliin, luovia

metodeja tai erilaisia tapoja opettaa (yksilö-, pienryhmä- ja ryhmätyöskentely), sovelta leikin kautta oppimista ja niin edelleen.

- Käytä inklusiivisia menetelmiä, leikkejä ja toimintoja (ota huomioon esimerkiksi fyysinen, aistimuksellinen ja neurologinen moninaisuus). Kysy neuvoa tarvittaessa vaikka koulun kuraattorilta tai psykologilta.

- Sovella erilaisia visuaalisia metodeja ja tekniikoita erilaisia oppimistyyliä ajatellen ottaen huomioon myös esimerkiksi näkövammatt ja oppimisvaikeudet.

- Aseta oppitunneille/lukukausille selkeä tavoite.

- Tarjota mahdollisuuksien mukaan asioista päätettäessä vaihtoehtoja.

- Kannusta itsenäiseen työskentelyyn ja pohdintaan.

- Varmista, että moninaisuus hyväksytään ja sitä arvostetaan.

- Vältä tekemästä oletuksia huoneessa olevista. Saatat esimerkiksi helposti luoda käsityksen oppilaan käytöksestä kuultuasi toisen opettajan puhuvan hänestä.

- Toimi esimerkkinä. Noudata itse sopimusta tai sääntöjä ja ole johdonmukainen, jotta oppilaat tietävät, mitä odottaa.

Luokahuoneessamme:

Ole hyvä kuuntelija, kun oppilaat puhuvat.	Opettele tuntemaan oppilaasi ja heidän mieltymyksensä, pelkonsa ynnä muut sellaiset.	Hymyile, muista huumori ja aitous.
Pidä positiivinen asenne ja ole kiltti ja ystävällinen mutta myös jämäkkä, kun se on tarpeen.	Kohtaa ja tervehdi: tervehdi oppilaita nimeltä heidän saapuessaan ja lähtiessään.	Kysy oppilailta heidän viikonlopustaan tai harrastuksistaan.
Kerro oppilaille itsestäsi sekä tarinoita elämästäsi ja sinua inspiroivista asioista.	Luo oppilaille mahdollisuuksia käyttää ääntään.	Jos et tiedä jotain, tuo se ilmi vaikka kysymällä, että voisitteko selvittää asian yhdessä.
Tee säännöistä selkeät ja positiiviset. Käy läpi vuorovaikutuksen perussäännöt oppilaiden kanssa jokaisen kurssin/oppitunnin/lukuvuoden alussa. Ole johdonmukainen.	Tee luokasta kutsuva tila.	Hengitä syvään. Pidä tauko. Kun vaikea tilanne tulee vastaan, ajattele ja reagoi vasta tämän jälkeen.
Tunnista oppilaiden yksilölliset tarpeet.	Yritä saada kaikki mukaan luomaan yhteisöllisyyttä luokahuoneessa.	Juhlista onnistumisia ja epäonnistumisia.
Luo yhteys oppilaisiisi.	Käytä ongelmanratkaisutilanteita hyväksi.	Tue ja kannusta pienillä eleillä: kuuntele aktiivisesti, anna tukea oppilaiden tunteille ja tunnista sekä puolusta oppilaiden kokemuksia.
Opettele lausumaan oppilaiden nimet oikein.	Puutu haastavaan käytökseen ja muistaen, että ne ovat oppimistilanteita.	Mahdollista oppilaiden itsenäinen opiskelu.

Voit aloittaa luokassasi itsekseksi pienin askelin. Jos haluamme todella tehdä kouluistamme turvallisempia, meidän on jatkuvasti työstettävä koko ympäristön turvallisuutta ja inklusiivisuutta. Turvallisempi tila voi käydä ilmi luokan seinällä olevasta julisteesta, joka kertoo noudatettavat säännöt. Tähän voidaan kirjata esimerkiksi, että kaikki ovat tervetulleita omana itsenään erilaisia sosiaalisia identiteettejä (seksuaalinen suuntautuminen, ihonväri, katsomus...) kunnioittaen. Koulussa voi myös olla tietty tila, jossa voi puhua turvalliselle aikuiselle halutessaan. Koulussa voidaan ottaa käyttöön strategia syrjinnän kitkemiseksi tai toimintatapa, jota noudatetaan väkivallan tai syrjinnän ilmetessä.

Kun turvallisempi tila on luotu, on matkasi vasta alkanut. On ratkaisevan tärkeää **ylläpitää** tätä turvallisempaa tilaa.

Alla on muutama ohje, joista voi olla apua prosessin aikana.

- Esittele ryhmäsopimus tai säännöt jokaiselle uudelle oppilaalle.
- Pidä mielessäsi, että turvallisemman tilan luominen on prosessi eikä sitä luoda kertaheitolla. Muistuta tästä myös oppilaita.
- Kiinnitä huomiota oppilaiden fyysiseen ja henkiseen vointiin. Voit esimerkiksi ottaa käyttöön aamurutiinin, jossa oppilaat kertovat olostaan luokkaan tullessaan (esimerkiksi tunnetaulukon avulla). Voitte myös ennen tunnin alkua istua rinkiin ja voit kysyä kaikilta, miten he voivat ja onko heillä mielessä jotain, mistä he haluaisivat puhua koko luokan kanssa (tämä toimii monilla luokanopettajilla).
- Anna aikaa jokaiselle itsensä ilmaisuun (ihmiset ilmaisevat tunteitaan eri tavoin ja eri nopeudella). Tunnista yksilölliset tarpeet.
- Huolehdi ryhmän dynamiikasta (käytöksestä ja psykologisista prosesseista, joita ryhmässä ilmenee) ja järjestä tehtäviä ja aktiviteetteja, jotka rakentavat ihmissuhteita ja tukevat luokan keskustelua.
- Sovella metodeja niin, että kaikki voivat osallistua.

- Tutkiskele ja arvioi. Tarkastele jatkuvasti, millainen ilma-
piiri ja työskentelytapa luokassa vallitsee.
- Kiinnitä huomiota heihin, jotka ovat enemmän tai vä-
hemmän hiljaisia.
- Pidä mielessä, että KAIKKI ovat vastuussa turvallisem-
masta tilasta, myös sinä.
- Toimi esimerkkinä: noudata itse sopimusta tai sääntöjä.
- Ole valmis mukauttamaan ohjelmia tai menetelmiä ja li-
sää uusia asioita oppilaiden tarpeiden mukaan.

Kuten kerroin luvussa 3.3, mikään tila ei voi olla täysin turvallinen, ja sellaisen luominen ja ylläpitäminen ei ta-
kaa, etteikö jotain ikävää voisi sattua. **Mitä voimme siis
tehdä, jos turvallisempaa tilaa loukataan?**

- Yritä ymmärtää tapahtuneen syy.
- Myönnä, että tila ei ole enää turvallinen tai ainakin, että
jotain tapahtui.
- Tarkista, millaisessa tunnetilassa oppilaat ovat.
- Anna ryhmän jäsenten kommunikoida omalla tavallaan.
Älä pakota ketään kertomaan tunteistaan, jos se ei tunnu
häneistä hyvältä, äläkä altista ketään toisen tunteille, jos

hän ei ole siihen valmis. Yhden jäsenen tarpeet eivät saa olla ristiriidassa muiden jäsenten tarpeiden kanssa.

- Tarkista, ovatko tilanteen pahiten loukkaamat halukkaita jatkamaan, ja tarjoa heille mahdollisuus lähteä. Varmista heidän turvallisuutensa ja että he pääsevät halutessaan puhumaan jollekulle luokan ulkopuoliselle (esimerkiksi ystävälle tai kuraattorille/psykologille).

- Yritä varmistaa, ettei ketään loukata (enempää).

- Puhu tilanteesta ja käsittele sitä. Älä jätä asiaa huomiotta.

- Perehdy erilaisiin koulun käytänteisiin vakavia tilanteita varten. Sellaiset on varmasti olemassa koulun, sekä ehkä myös valtakunnallisella tasolla (Opetushallitus tai muut asianmukaiset tahot voivat toimittaa joskus ohjeistuksia). Jotkut koulut ovat kehittäneet omansa tarpeidensa ja kokemustensa pohjalta. Niissä saattaa olla ohjeita muun muassa siitä, kenelle tapahtuneesta tulee ilmoittaa, kuinka tilanteessa edetään ja kenen tulee olla mukana asian käsittelyssä.

- Vaikka sinusta tuntuisi, ettei sinulla ole vastauksia tai että et osaa hoitaa tilannetta yksin, yritä löytää jokin ratkaisu tapahtumahetkellä. Reaktiosi ei tarvitse olla paras mahdollinen. Asian sivuuttamisen sijaan on tärkeää tuoda heti esiin, että jotain on tapahtunut, sillä tällöin oppilaat ymmärtävät, että tilanne ei jää käsittelemättä.

- Käytä ryhmälle sopivia ongelmanratkaisumenetelmiä.
- Jos turvallisempi tila on muuttunut turvattomaksi yksittäisen ihmisen takia, poista kyseinen henkilö tehtävästä tai huoneesta (jos se on ainoa ratkaisu ja laki sekä turvallisuus mahdollistavat tämän).
- Tämän henkilön kanssa tulisi keskustella kahden, jotta tapahtunut voidaan selvittää ja tekijä pystyy ymmärtämään tarpeitaan ja käyttöksensä vaikutusta. Tue häntä, jotta hän voi korjata aiheuttamansa haitan ja toivottavasti palata tilaan ja rakentaa luottamusta uudelleen.
- Keskeytä käynnissä oleva toiminta (jos tarpeen) ja keskeyty ratkaisemaan konflikti.
- Etsi erilaisia ratkaisuja.
- Jos tarpeen, hae apua itsellesi ja etsi sopiva henkilö käsittelemään tapahtunutta. Hän voi olla kollega, koulun johdon jäsen, sosiaalityöntekijä tai koulukuraattori, psykologi, vanhempi, poliisi tai muu viranomainen.

Missä olet nyt?

RESTORATIIVISET KÄYTÄNTEET (T, E, A)

Luvussa 3.2. Tadeja kirjoitti empaattisesta kuuntelemisesta näin: ”Empaattinen kuuntelu ja kommunikaatio ovat **restoratiivisissa eli korjaavissa sovittelukäytänteissä** käytettyjä menetelmiä. Se tarkoittaa ohjattua prosessia, joka edellyttää jokaisen osallistujan suostumusta.” Korjaavien käytäntöjen malli kehitettiin Irlannissa esimerkiksi koulujen käyttöön ”ihmissuhteiden rakentamiseen sekä konfliktien ehkäisemiseen ja niiden rakentavaan käsittelemiseen. Toiminnan ytimessä on kunnioitus muita kohtaan, empatia, reiluus, henkilökohtainen vastuunkanto sekä rehellisyys. Yhteistyöhön perustuva ongelmanratkaisu ja ratkaisukeskeiset tavoitteet rakentavat yhteiskunnasta turvallisemman ja tukevat toipumista.”¹¹

Korjaavien käytänteiden osana empaattinen kuunteleminen tarkoittaa syyttelyyn keskittymisen sijaan vuorovaikutuksellista keskustelua, jotta toiselle vahinkoa aiheuttanut henkilö pystyisi ymmärtämään, mikä hänen käytöksessään oli vikana. On myös tärkeää antaa loukatulle henkilölle mahdollisuus jakaa ajatuksiaan turvallisessa ilmapiirissä, kun prosessin seuraavia askeleita rakennetaan.

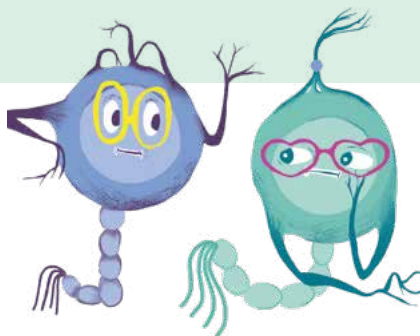
¹¹ Lähde:

<http://www.restorativepracticesireland.ie>

ESIMERKKEJÄ RESTORATIIVISIIN KÄYTÄNTEISIIN KUULUVISTA KYSYMYKSISTÄ

Kysymyksiä henkilölle, joka aiheutti vahinkoa:	Kysymyksiä henkilölle, johon vahingonteko kohdistui:
<ul style="list-style-type: none">- Mitä tapahtui?- Mitä tunsit tekosi aikana?- Keneen tekosi vaikutti?- Miten tekosi vaikutti häneen?- Mitä olet ajatellut asiasta tai tilanteesta sittemmin?- Mitä tarvitset vahingon korjaamiseen?	<ul style="list-style-type: none">- Mitä ajattelit, kun ymmärsit mitä tapahtui tai oli tapahtunut?- Miten tämä tapaus on vaikuttanut sinuun ja muihin?- Mikä on ollut sinulle vaikeinta?- Mitä tarvitset tai mitä pitäisi tapahtua, jotta asia voitaisiin korjata?

Mitä mieltä olet kysymyksistä? Käytäkö samantyyppisiä kysymyksiä ratkoessasi tilanteita, joihin on liittynyt vihamielistä käytöstä? Lisäisitkö jotain tai jättäisitkö jotain pois? Mitä haasteita tähän sovittelevien käytänteiden malliin voisi liittyä?

MUITA HYVIÄ TOIMINTATAPOJA (E)

Eri maissa ja kouluissa tai oppilaitoksissa käytetään monia **erilaisia malleja ja hyviä käytänteitä** rauhantyyden edistämiseksi. Restoratiivisten käytänteiden malli on vain yksi esimerkki. Palaamme jälleen tunnistamisen, tilanteiden käsittelemisen ja muutoksen kolmioon. Jotkut mallit keskittyvät kiusaamisen ehkäisemiseen, jotkut haastavien tilanteiden käsittelemiseen sekä ratkaisemiseen ja jotkut koulukulttuurin muuttamiseen. Ja nämä kaikki toiminnan muodot liittyvät toisiinsa. SAFER-työpajojen osallistujat ovat tuoneet esille monia käytäntöjä, joiden avulla he tai heidän kouluissaan on rakennettu turvallisempia tiloja tai kitketty syrjintää. Nouki listalta ja materiaaleista itsellesi parhaat vinkit ja tunnista tutut jutut, mutta muista olla myös kriittinen.

- Yhteistyö

Koko koulun henkilökunta ja yhteistyötahot pyrkivät yhteiseen tavoitteeseen (tasa-arvoinen ja turvallisempi koulu): hallinto, psykologit, teatteriohjaajat, terveydenhoitajat, kasvattajat, sosiaalityöntekijät, kansalaisjärjestöt ja niin edelleen. Moniammatillinen tuki ja yhteistyö on tärkeää syrjinnänvastaisessa työssä. Positiivinen ja kunnioittava yhteistyö lasten ja perheiden kanssa on koulutyön ydin.

- **Tunnetaitojen ja tunteiden ymmärtämisen opiskelu** (tunteet ja tarpeet) kaikilla luokilla tukee turvallisen ilmapiirin rakentamista ja rakentaa yksilöiden tunnetaitoja. Materiaalia löytyy esimerkiksi osoitteesta

papilio.de/papiliosta.html

tai

friendsresilience.org

(ryhmänohjaajan opas löytyy myös suomeksi).

- **Vahvuuksiin perustuvan positiivinen pedagogiikka** rakentaa itseluottamusta ja -tuntemusta ryhmässä ja ohjaa vuorovaikutukseen positiivisten huomioiden kautta. Aineistoa löytyy esimerkiksi osoitteesta

positive.fi/en/we-are-positive

tai suomeksi

kaisavuorinen.com/positiivinen-pedagogiikka

- **Mielenterveyden tukeminen** yhteistyössä eri alojen ammattilaisten kanssa on välttämätöntä lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukemiseksi. Kasvattajille löytyy materiaalia lasten mielenterveyden tukemiseen esimerkiksi osoitteesta:

mieli.fi/fi/materiaalit

- **Erilaiset kiusaamisenvastaiset ohjelmat**, jotka opastavat haastavien tilanteiden käsittelyssä, kiusaamisen ehkäisemisessä ja turvallisemman kouluympäristön luomisessa:

KIVA-koulu

kivakoulu.fi

ja

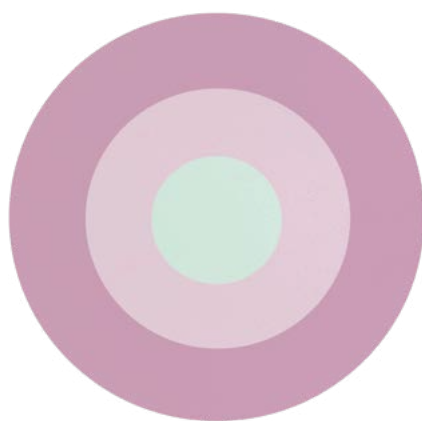
Free of Bullying

freeofbullying.com

Kuten näemme, työmme tueksi on jo monia hyviä toimintamalleja, joita kouluissa käytetään. Samat työkalut eivät toimi kaikkialla sellaisinaan. Millaisia työkaluja tai malleja koulussasi on käytössä? Entäpä yhteistyö muiden kanssa: mitkä ovat sinusta tärkeimpiä tahoja, jotka auttavat sinua lisäämään tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta, puuttumaan kiusaamiseen sekä rakentamaan koulusta turvallisempaa?

Missä olet nyt?

V a p a a t i l a

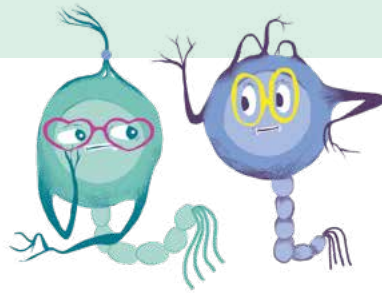
KYLÄÄ RAKENTAMASSA -HARJOITUS (E)

On tärkeää ajatella asioita uusista näkövinkkeleistä. Näytteleminen, pelit ja roolileikit tarjoavat meille mahdollisuuden kokea maailman erilaisesta asemasta tai näkökulmasta käsin. SAFER-työpajoissa olemme käyttäneet ryhmissä monia erilaisia menetelmiä kokeaksemme ja oppiaksemme ryhmänä. Yksi näistä menetelmistä on nimeltään ”kylää rakentamassa” -peli. Tästä harjoituksesta on olemassa erilaisia versioita. Tämän version ohjasivat alun perin Youth In Action -koulutusohjelmassa Henk Persyn ja Farkhanda Chaudhry. Tämän pohjata Amiirah muokkasi harjoituksesta SAFER-projektissa käyttämämme englanninkielisen version ja minä puolestani modifioin ohjetta suomenkielisestä kontekstista käsin. Löydät Kylää rakentamassa -ohjeen tämän oppimispäiväkirjan liitteestä 3.

Luvussa 2.4. Amiirah kirjoitti syrjinnästä ja kuinka se kytkeytyy ennakkoluuloihin, etuoikeuksiin ja valtaan (EEV). Kylää rakentamassa -harjoituksen kautta pääset ryhmässä **konkreettisesti tutkimaan etuoikeuksia ja valtaa**. Harjoituksessa rakennetaan muovailuvahasta neljä kylää. Kaikilla neljällä kylällä on oma kulttuurinsa ja sääntönsä. Tulet huomaamaan, että aina ei ole täysin yksinkertaista sopeutua erilaisiin tilanteisiin – vai onko? Löydät harjoituksen yksityiskohtaiset ohjeet liitteestä 3. Kopioi sieltä ohjeet pelaajille. Toivomme, että saat tilaisuuden kokeilla harjoitusta ryhmässä. Muista, että pohdinta ja keskustelu harjoituksen jälkeen ovat äärimmäisen tärkeä osa kokonaisuutta!

Mitä kylän rakentamisen tehtävä opetti sinulle etuoikeuksista ja vallasta? Tunnistitko ennakkoluuloja? Opitko jotain itsestäsi? Miten reagoit muuttuviin tilanteisiin?

TERVETULOA OMENAKYLÄÄN! (E)

Seuraavaksi vieraillemme **Omenakylässä**. Tämän harjoituksen voit tehdä ryhmässä tai itsenäisesti. Tässä osiossa jatkamme maailman ja sen taustalla vaikuttavien mekanismien tutkimista kyläkonseptin avulla. Me (Eeva, Tadeja ja Amiirah) olemme pohtineet prosessimme aikana sitä, kuinka tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja oikeudenmukaisuutta on visualisoitu ja miten nämä kuvat vastaavat tämänhetkistä ymmärrystämme teemoista. Omenakylän kautta havainnollistan ajatuksiani syrjinnästä yhteiskunnassamme ja sen takana piileviä valtarakenteita tämänhetkisen ymmärrykseni kautta. Auttaako visuaalinen käsittely sinua oppimaan ja hahmottamaan asioita paremmin? Jos vastaus on kyllä, käytä tätä työkalua oppimisprosessisi aikana. Luo oma kuvituksesi ymmärrystäsi rakentamaan. Sille on varattu myös päiväkirjan sivuille tilaa.

Tämä kuvallinen harjoitus tarjoaa sinulle mahdollisuuden **kerrata opittuja asioita yksinkertaisen mallin avulla**. Voit vieraila Omenakylässä ja tavata sen asukkaita sarjakuvassa. Millainen tämä kylä sitten on? Mennään tutustumaan kuvien kautta. Omenakylän keskellä on **Omenatori**, joka on tärkeä paikka kaikille kyläläisille. Arvaat varmaankin, mikä on omenaväen tärkein elintarvike ja resurssi? Tietenkin omenat. Omenatori on kyläläisten yhteinen tapaamispaikka. Omenakylässä asuu **omenaväki**. Asukkailla on joko **neliskulmainen pää (omenaväki A)** tai **pyöreä pää (omenaväki B)**. Olen kirjannut lopuksi omia pohdintojani kuvien kysymyksiin, mutta perehdy niihin vasta

oman ajatusprosessisi jälkeen. Muista olla kriittinen! Kannustan sinua myös haastamaan minun näkemykseni ja kuvitukseni. Se on tärkeää sekä arvokasta ja monipuolistaa ymmärrystä asiasta.

Omenakylän sarjakuva seuraavalla aukeamalla.

OMENATORI

OMENAVÄKI A

OMENAVÄKI B

Kaksi omenaa,
olkaa hyvä!

Kiitti!

Anteeksi, ei
omenoita
jäljellä. Ensi
kerralla
sitten!

Kuva
1

OMENATORI

OMENAVÄKI A

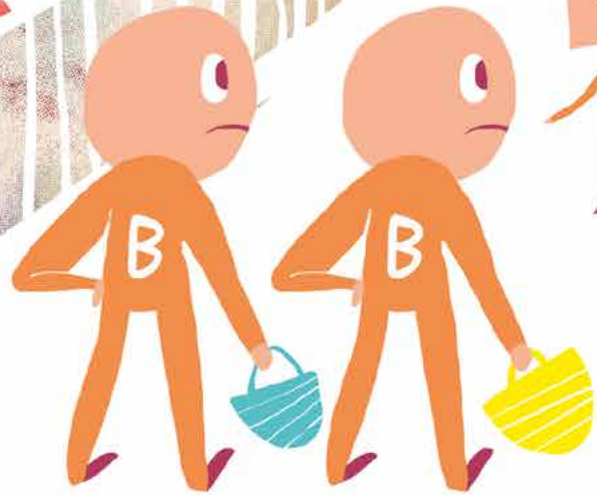
OMENAVÄKI B

UUSI OMENALAKI:
Omenoita jokaiselle, jolla on
KELTAINEN kori.

Kaksi omenaa,
olkaa hyvät!

Kiitti!

Pahoittelut,
ei omenoita
jäljellä. Tulkaa
huomenna
uudestaan!

Muuten,
kori on
sininen.

Työskentele
ahkerasti ja ole
kärsivällinen.
Ansaitset kyllä
keltaisen
korsi.

Kuva
2

OMENATORI

UUSI OMENALAKI:
Omenoita jokaiselle,
jolla on kori.

Yksi
jokaiselle!

Kaksi
omenaa,
ole
hyvä!

Kiitti!

Ok...

Kuva
3

OMENATORI

UUSI OMENALAKI:
Kaksi jokaiselle,
valitse!

Heippa!
Kaksi
jokaiselle.

Onpas teillä
muuten
ihanan
värikkäät
korit!

Kuva
4

KUVA 1.

Syrjiminen ja sen mekanismit eivät ilmesty vahingossa tai tyhjästä, vaan ne ovat ihmisten rakentamia (kerrataksesi lue uudestaan aiheesta luvusta 2.4. ”Mitä syrjintä on? – Sortojärjestelmät”).

- Mitkä elementit edustavat **syrjinnän rakenteellisia tai institutionaalisia tasoja** tässä kuvassa?

- Mitä luulet, kenellä on **valta** kuvassa?

- Millaisia **etuoikeuksia** henkilöillä on ja keitä he ovat?

A series of horizontal dotted lines for writing.

KUVA 2.

Omenaväki A on huomannut, että heidän yhteisössään ja yhteiskunnassaan on tasa-arvo-ongelma (ja omenaväki B on tietenkin ollut asiasta tietoinen niin kauan kuin muistavat). Omenaväki päättää säätää lain, jotta kaikilla olisi sama mahdollisuus omenoiden hankintaan. Ilmenee kuitenkin ongelma: Omenaväkirastossa työskentelevät ovat enimmäkseen omenaväkeä A. He eivät ymmärtäneet, että heille hyvin tavallinen apuväline omenoiden noutamiseen, eli keltainen kori, ei ole koko yhteisön helposti saatavilla. Tämän lisäksi, keltaista koria tai ei, omenaresurssit on edelleen jaettu epätasa-arvoisesti. (Kertaa luku 2.4. "Mitä syrjintä on? – Sortojärjestelmät").

- Mitä mieltä olet omenavirkailijan lausunnosta, jonka mukaan kaikilla on tasa-arvoinen mahdollisuus ansaita (ahkeran työn kautta) samat etuoikeudet (keltainen kori)? Miten luulet, että oikeus keltaisen korin saatavuuteen olisi ansaittavissa?

- Säätikö omenaväki A lain tällä tavoin tarkoituksella vai epähuomiossa?

- Omenaväki B oli tätä lakia vastaan. Miksi heidän mielipiteellään ei ollut vaikutusta lopputulokseen?

KUVA 3.

Omenaväen tärkeässä virastossa pidetään uusi kokous. Uuden korilain myötä (myös) enemmistölle on käynyt selväksi, että uusi laki oli pettymys monille kyläläisille ja se ei todellisuudessa lisännyt tasa-arvoa alkuperäisestä tarkoituksestaan huolimatta. Siispä omenavirasto säätää uuden lain: Korisäännökset perutaan, sekä A- ja B-väen kyltit poistetaan torilta (Kertaa luku 3.1. ”Tunteet ja tarpeet”, sekä ota avuksesi liite 2).

- Omenaväen B edustajat ovat yhä harmissaan ja suruissaan. Mistä nämä tunteet kumpuavat? Mitkä tarpeet eivät täyty?

KUVA 4.

Vuodet vierivät Omenakylässä. Omenatorilla on tapahtunut uusia muutoksia. Kuvaile, mikä on muuttunut. (Kertaa luku 3. ”Miten voittaa haasteet – Tunnista, käsittele, muuta).

- Millaisen muutoksen omenäväki on luonut ja näin muuttanut yhteiskuntaansa?

- Millaiset asiat tai ajatukset ovat mielestäsi voineet mahdollistaa muutoksen?

V a p a a t i l a

EEVAN POHDINTOJA

1. Omenatori on omenaväen rakentama ympäristö. He ovat rakentaneet myös aidan ja erottaneet omenaväet A ja B toisistaan. Omenaväki A:lla on enemmän valtaa: heillä on omenoita, joita jakaa ja heillä on myös töitä Omenatorilla. Omenoiden jakajilla on heidän yhteiskunnassaan merkittävä asema. Keiden luulet rakentaneen aidan ja ottaneen jaon käyttöön? Miksi? En tunne omenaväen historiaa, mutta minulla on vahva aavistus rakenteiden perustajista ja niiden syistä: valta ja etuoikeudet, joista omenaväki A tahtoo pitää kiinni.

2. Amiirahin tekstiä lainatakseni (2.4. Mitä syrjintä on?), hän tiivistä etuoikeuksien luonnetta näin: ”On tärkeää korostaa, että etuoikeuksia ei ole ansaittu. Sosiaalisina olentoina meistä tuntuu epämukavalta ajatella, että jotkin osat elämässämme ovat etuoikeuksiemme tulosta omien ponnisteluidemme sijaan ja että ne ovat saattaneet syntyä muiden kustannuksella. Mutta on yleinen harhakäsitys, että kaikkien on vain tehtävä kovasti töitä saavuttaakseen nämä etuoikeudet, sillä ne ovat pitkäaikaisten historiallisten sortojärjestelmien tulosta.” Ei ihme, että omenahenkilö B sinisine koreineen on hämillään uuden lakisäädöksen äärellä. Keltaisen korin ansaitsemisen menetelmä on täysin abstrakti ilmiö.

Uskon, että jotkut omenaväki A:n edustajista olivat tietoisia lain epätasa-arvoisuudesta, sillä he eivät halunneet tinkiä etuoikeuksistaan. Toisaalta jotkut omenaväki A:n edustajista todella uskoivat muutoksen parantavan ta-

sa-arvoa, eivätkä he kyenneet näkemään ongelmallisuutta omasta viitekehystänsä käsin. Toisia uusi säännösprosessi ei kiinnostanut, niin kauan kun sillä ei ollut vaikutusta heidän elämäänsä. Myös osa omenaväki A:sta vastusti säännöstä, sillä se oli kerrassaan naurettava tasa-arvon lisäämisen näkökulmasta. Omenaväki B selitti ongelman, mutta valitettavasti suurin osa päättäjistä äänesti eri syistä uuden säännöksen puolesta. Valitettavasti suurin osa päätöksentekijöistä oli omenaväki A:ta.

3. Selkeästi omenaväkeä B:tä syrjitään edelleen. Vain yksi omena? Voisivathan he toisaalta ylittää aidan, mutta oma Omenatorin puoli on rakas ja tuttu. He ovat aina kokoon-tuneet siellä. He eivät myöskään voi olla varmoja, onko toisella puolen aita heille turvallista ja olisivatko he todellisuudessa tervetulleita. Tähän tilanteeseen liittyy paljon tyydyttämättömiä tarpeita: esimerkiksi hyväksyntä, mukaan kuuluminen, arvostus, turvallisuus ja jopa ruoka.

4. Vihdoin omenaväki sääti järkeviä omenalakeja ja poisti aidan. Huomaamme, että nyt omenia jakaa sekä omenaväkiin A että B kuuluvia virkailijoita, toivottavasti tämä jakauma on tasaantunut myös päätöksenteossa. Korit voivat myös olla erilaisia, ja erilaisuutta arvostetaan. Mutta jos pohditaan, miten omenaväki A:n elämä on muuttunut, vastaus on: ei juurikaan. Heillä on ollut tiettyjä etuoikeuksia koko ajan. Omenaväki B:lle tilanne on uusi. Luottamuksen rakentaminen vie aikaa. Toivon kaikkea hyvää Omenakylän asukkaille ja jään odottamaan uutisia siitä, miten he ovat rakentaneet yhdessä luottamusta ja turvallisuudentunnetta. Yhdessä pystytte siihen varmasti!

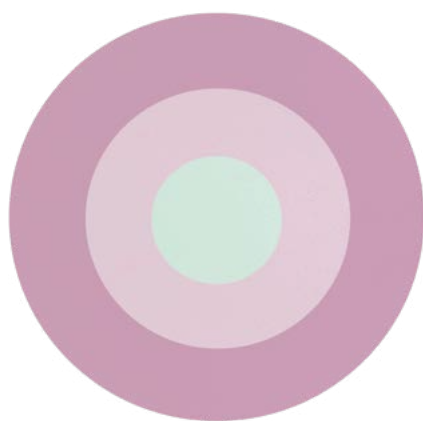
- Heijastavatko tämä kuva ja harjoitus yksinkertaisuudessaan yhteiskuntaamme? Mitä eri kuvien elementit edustavat? Perustele vastauksesi! Lisäisitkö jotain elementtejä tai muuttaisitko jotain? Miksi ja miten?

- Yritä sijoittaa kuvan elementit koulun kontekstiin. Mitä ne voisivat edustaa (korit, aita, lait, omenäväki A ja B jne.)?

Missä olet nyt?

V a p a a t i l a

MINÄ JA TYÖNI (E)

Aiemmissa luvuissa olemme pohtineet tärkeitä käsitteitä, teoreettista taustaa ja nykykeskustelua teemastamme miten luoda turvallisempi oppimisympäristö ja kitkeä syrjintää sen eri muodoissa. Tässä vaiheessa on varmasti kaikille selvää, että ei ole mahdollista tarjota “pikaohjeistusta” syrjivän käytöksen kitkemiseen. Ajatus olisi houkutteleva. Työpajassa jaettavat helpot ohjeet siistissä opaslehtisessä: “Näin eliminoit syrjinnän kouluympäristössä”. Syrjinnän kitkeminen on tietysti tavoitteemme, mutta todellisuudessa syrjinnän kitkeminen ja turvallisemman tilan luominen vaativat monipuolisia työkaluja ja yhteistyötä. Seuraavissa luvuissa esittelemme sinulle käytännön työkaluja, jotka olemme havainneet tarpeellisiksi syrjinnänvastaisessa työssä. Tutkiskele työkaluja ja ota huomioon oma kontekstisi: miten metodia tai työvälinettä voisi soveltaa siten, että se parhaiten palvelee juuri sinun kontekstiasi ja tilannettasi?

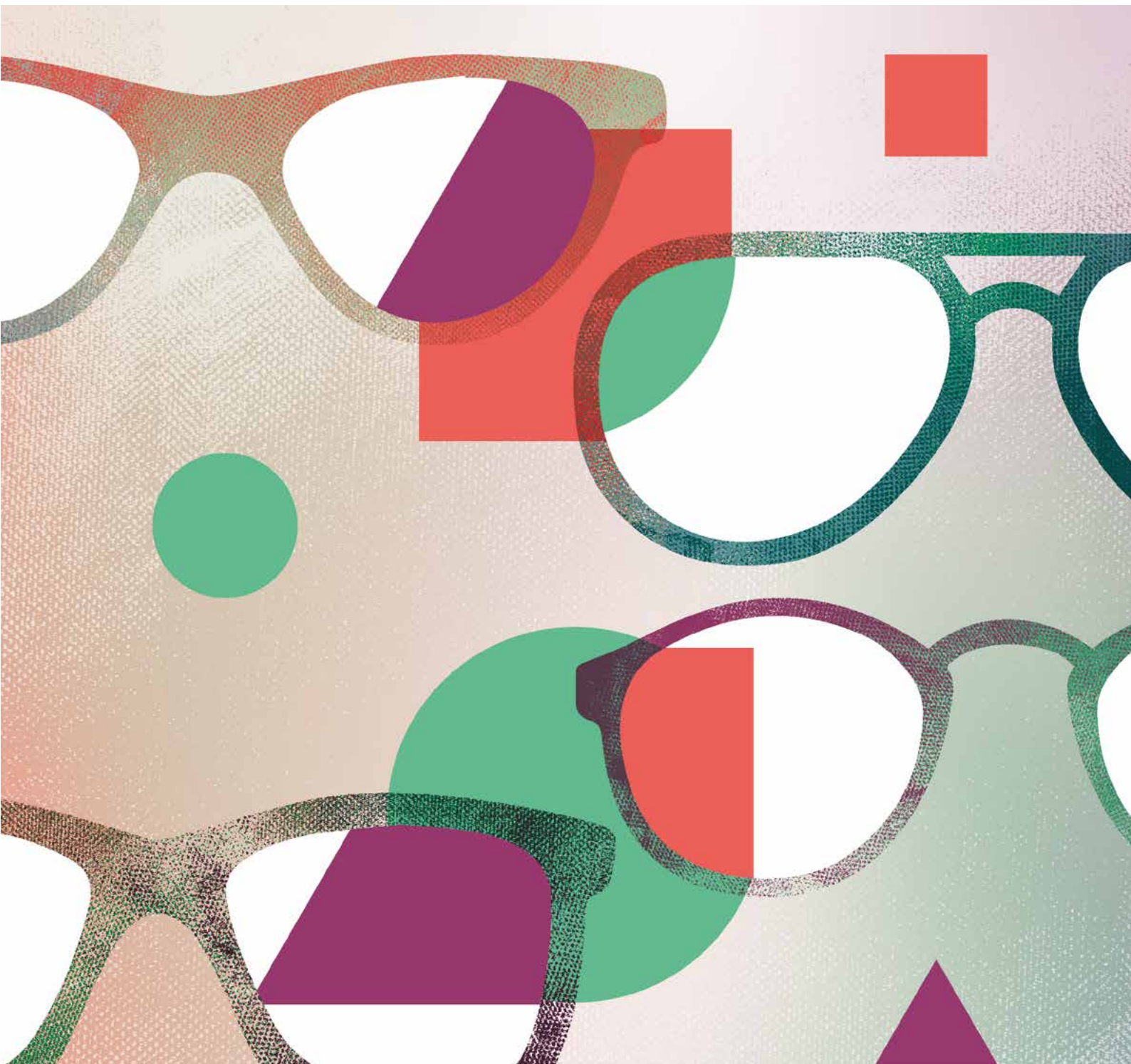
Syrjinnän juuret ovat monimutkaiset ja yltävät syvälle. Tässä oppimispäiväkirjassa tarkastelemme syrjinnänvastaista työtä erilaisista näkökulmista, rakenteellisesta tasosta henkilöidenväliseen vuorovaikutuksen tasoon. Syrjinnänvastainen työ alkaa meistä itsestämme. Me olemme palaset, joista rakenteet ja instituutiot rakentuvat. Joillekin tämä lähtökohta voi tuntua epämukavalta, mutta prosessiin sitoutuessa oma rooli selkeytyy. On tärkeää katsoa itseään ja välitöntä ympäristöään uudenlaisten silmälasien läpi, lisääntyneen tiedon ja ymmärryksen kautta. On vaarallinen ajatus, että me ammattikasvattajat osaisimme aina tarkasti arvioida, miten eri tilanteet ja olosuhteet vaikut-

tavat eri yksilöihin tai että ymmärtäisimme, mistä asioista kunkin yksilön todellisuus rakentuu. Kuten aiemmin opimme, ihmisille on luontaista tehdä olettamuksia näkemämme perusteella (luku 2.4.). Mutta oletaminen voi olla vaarallista. Se tarkoittaa, että katsomme maailmaa oman viitekehysesemme läpi suodattaen kaikki omat oletuksemme sekä ymmärrykseemme maailmasta. On olennaisen tärkeää tunnistaa tämä mekanismi ja olla kriittinen omia olettamuksiaan kohtaan.

Olenko rasisti, jos tunnustan itselleni tai jollekulle muulle tehneeni jostakusta oletuksia tai tunnistan ennakkoluuloista ajattelua? Tällaista ajattelua tunnistamalla paljastanko erityisen rajoittuneen maailmankuvani ja puolueellisuuteni? Teemme kaikki oletuksia muista. Meidät kaikki on kasvatettu jonkinlaiseen stereotyyppiseen ajatteluun tavalla tai toisella, ja omaamme ennakoasenteita. Kun pysähdymme stereotyyppisten ja ennakkoluulojen olemuksen äärelle, alkaakin käydä järkeen päästä irti siitä ajatuksesta, että toistemme haastaminen pohtimaan omaa ajatteluaamme ja toimintaamme olisi ammatillisesti loukkaavaa. Toki näitä asioita tulee ottaa sensitiivisesti esille.

”Minä olen avarakatseinen kasvatuksen ammattilainen. En omaa ennakkoluuloja tai syyllisty stereotyyppiseen ajatteluun, joten älä sano minua rasistiksi!” Tällainen ajattelu vie meidät suoraan vaara-alueelle rakentavan oppimisvyöhykkeen sijaan. Saattaa olla houkutteleva ajatus keskittyä vain työstämään haastavia tilanteita työympäristössä ja ohjata muita (meidän kontekstissamme lähinnä lapsia ja

nuoria) itsetutkiskeluun sivuuttaen samaan aikaan oman prosessimme. Ohjauksen ja oman itsereflektion täytyisi kuitenkin tapahtua käsi kädessä toisiinsa kiertyen. Itsetutkiskelu ei koskaan pääty, mutta siitä tulee luonnollinen osa ammatillista identiteettiämme ja työmme arkea. Luultavasti se on sinulle sitä jo nyt, mutta tästä on aina hyvä muistuttaa. Ainakin minä koen niin.

Kun mietin tekemieni virheiden määrää sekä tilanteita, joissa olen löytänyt itseni ennakkoluulojen tai syrjivien ajatusten ääreltä, olen itsekin yllättynyt. Nämä ajatukset usein ilmenevät tavalla tai toisella myös vuorovaikutuksessa tai käyttäytymisessä. Kerron sinulle esimerkin. Kerran luokkamme siirrettiin toiseen tilaan koulurakennuksessa. Tilanne oli stressaava, ja muuttoon oli rajallisesti aikaa. Oppilaat olivat kuitenkin innokkaita auttamaan, joten jaoin heille tehtäviä: ”Pojat, kantaisitteko nämä pöydät uuteen luokkaan?” Sen sijaan, että olisin antanut kunkin valita itselleen sopivat tehtävät, pyysin miespuolisiksi olettamiani oppilaita kantamaan painavimmat tavarat. Tämän ohjauksen kautta tein turhia oletuksia oppilaista: että ”pojiksi” identifioituvat ovat vahvimpia sekä halukkaita ja kykeneviä raskaampaan työtehtävään. Millaisia johtopäätöksiä muiden oppilaiden tulisi tästä vetää? Mitä ihmettä? En ollut samaa mieltä edes itseni kanssa! Tämän tilanteen olisi helposti voinut ratkaista esimerkiksi kirjoittamalla kaikki tehtävät taululle ja antamalla oppilaiden valita haluamansa tehtävät. Painavimmat tavarat olisi myös voinut vain kantaa yhdessä. Sen sijaan taisin toistaa jotain vanhaa oppimaani ajattelua.

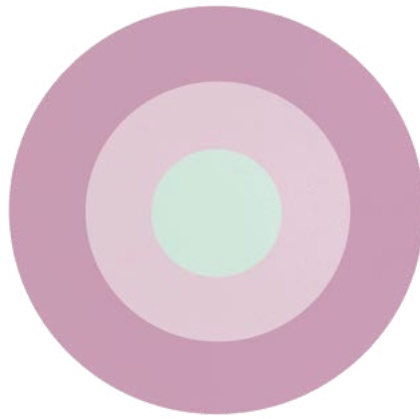
Tunnistamisen prosessi itsereflektion kautta on reitti henkilökohtaiseen kehittymiseen ja muutokseen. Tilanne hävetti minua, mutta samaan aikaan olin tyytyväinen. Osasin kuvaamassani tilanteessa tunnistaa ongelman ja epätasa-arvoisen toimintani. Tämä antoi minulle mahdollisuuden toimia paremmin tulevaisuudessa ja muuttaa ajattelua. Kuvaamani tilanteen kautta sain mahdollisuu-

den synkronoida ja yhtenäistää ajatteluni vastaamaan toimintaa. Selkeästäkin ne eivät olleet linjassa. Antamani ohje oppilaille oli epämieluisa yllätys myös itselleni. Joissain tilanteissa saatamme huomata toistavamme vanhoja käyttäytymismalleja tai heijastelevamme toimintaamme aiemmin koettuun. Toisinaan tilanteessa voi tulla epämuukava olo, mutta itse ongelmallisen elementin tunnistaminen tuntuu hankalalta. Saatamme ymmärtää vasta paljon myöhemmin, mikä seikka epämuukavan tunteen aiheutti. Palaamme taas tunnistamisen, tilanteiden käsittelemisen ja muutoksen kolmioon. Tässä luvussa tarkastelemme lähemmin kontekstiasi ja viitekehystäsi. Tavoitteena on tunnistaa elementtejä omasta toimintaympäristöstämme käsin. Tämä pohdinta on välttämätöntä oppimisprosessin kannalta.

V a p a a t i l a

Missä olet nyt?

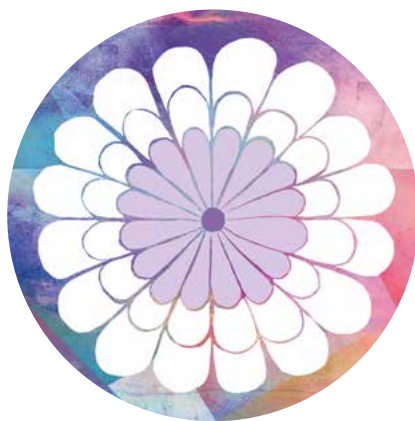

A series of horizontal dotted lines for writing.

V a p a a t i l a

4.1. MINÄ (E)

Olemme jo pohtineet, mistä identiteetti koostuu: minuuten liittyvistä tekijöiden ainutlaatuisesta yhdistelmästä. Yksilölle on ensiarvoisen tärkeää kasvaa ja rakentaa identiteettiään turvallisesti vailla syrjintää tai kiusaamista. Luvussa 2. tutustuit identiteettiin liittyvään vallan kukkaan. Sen terälehdille oli aseteltu tärkeitä identiteetin osia kuten esimerkiksi uskonto, sukupuoli, kansallisuus, arvot, toimintakykyjen kirjo tai seksuaalinen suuntautuminen. Sait myös määrittää omalle identiteetillesi tärkeitä elementtejä. Nyt palaamme identiteettiisi sekä kontekstiin, jossa elät ja työskentelet. Seuraavien harjoitusten tarkoitus on jatkaa itsetutkiskelua, tunnistaa etuoikeuksiamme ja syrjiviä tekijöitä intersektionaalisesta viitekehystä käsin. On myös tärkeää pohtia oman identiteetin suhdetta yhteiskunnan normeihin. Tämä auttaa meitä tunnistamaan myös syrjiviä tekijöitä, joita osa oppilaistamme kohtaa, sekä pohtimaan tapoja heidän tukemiseensa luokassa.

Muista näitä harjoituksia tehdessäsi turvallisemman tilan periaatteet. Jos työskentelet yksin ja epäröit yksityiskoh-
tien kirjoittamista ylös, voit käyttää myös vain yksittäisiä
kirjaimia tai merkkejä ”salaisina koodeinasi”. Voit myös
kirjoittaa vain tietyn kategorian nimen tai käyttää erillistä
paperia. Ja tietenkin voit aina käydä jonkin harjoituksen
läpi vain ajatuksissasi. Jos olet ryhmässä, jaa ajatuksiasi
muiden kanssa sen verran kuin sinusta tuntuu sopivalta.

HARJOITUS 1. MINUN IDENTITEETTINI

(Voit käyttää vallan kukkaa tukena, lisää myös vapaasti kate-
gorioita omaan vallan kukan tyhjille terälehdlle. Esim. jokin
alakulttuuri voi olla sinulle tärkeä.)

Voit pohtia omaa identiteettiäsi monista näkökulmista. Jotkin
osat identiteetistäsi ovat **näkyviä muille**, ja toiset ovat syys-
tä tai toisesta **näkymättömissä tai piilossa**. Joidenkin identi-
teetin osasten kanssa olet syntynyt. Joihinkin pystyt jossain
määrin vaikuttamaan itse tai jopa valitsemaan jonkin tekijän.
Jotkin identiteettimme osat ovat meille todella tärkeitä ja toi-
set taas vähemmän tärkeitä. Prioriteettimme saattavat myös
muuttua ajassa. Jotkin identiteettisi osat noudattavat yhteis-
kunnan normeja, ja jotkut poikkeavat niistä.

Täytä seuraavaksi tämä identiteettikartta. Muista, että oikei-
ta tai vääriä vastauksia ei ole. **Tarkoituksena on tutkia omaa
identiteettiäsi, sen monimutkaisuutta tai mutkattomuutta
suhteessa ympäröivään maailmaan.** Saattaa olla helpompaa

aloittaa listaamalla identiteettisi osia: mistä identiteettisi koostuu ja mikä sinulle on juuri nyt tärkeää. Kun lisäämme pohdintaan ympäröivän maailman, voidaan myös pohtia, mitä muut näkevät sinussa, luulevat näkevänsä tai eivät näe. Tämä kartta auttaa pohtimaan omaa identiteettiäsi eri näkökulmista. Muista, että **pääpaino on siinä, miten itse ymmärrät identiteettisi, vaikka pohditkin myös muiden olettamuksia.** Ohesta löydät myös yhden esimerkin identiteettikartasta. Voit aloittaa sen pohjalta, jos siitä on apua.

a) Kirjoita kuvaan identiteettisi tärkeitä elementtejä, jotka muut voivat mielestäsi nähdä (viivan yläpuolelle) ja joita muut mielestäsi eivät voi nähdä (viivan alapuolelle). **JOS JONKIN TEKIJÄN KOHDALLA EROTTELEMINEN ON VAIKEAA, KIRJOITA AIHE VIIVALLE.**

b) Löydätkö elementtejä, joiden kanssa olet syntynyt? Ympyröi nämä elementit. Lisää uusia tekijöitä, jos tahdot.

c) Löydätkö identiteetillesi tärkeitä osasia, joihin voit vaikuttaa itse (jonkin verran tai paljon)? Alleviivaa nämä elementit.

d) Mitkä elementit mielestäsi noudattavat yhteiskunnan normeja? Nämä elementit eivät siis ole ristiriidassa sen kanssa, mikä yhteiskunnassa yleisesti nähdään hyväksyttävänä. Merkitse nämä elementit kolmiolla.

e) Mitkä elementit eivät takaa sinulle etuoikeuksia eli poikkeavat normista? Merkitse nämä elementit neliöllä.

- Tämän tekijän kanssa synnyin ○
- Tähän voin vaikuttaa
- Norminmukainen △
- Ei tuo minulle etuoikeuksia, päinvastoin □

aikuinen △

ei-vammainen △

alakulttuuri:
heavy metal

valkoinen △

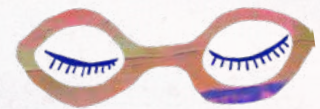

muut VOIVAT havaita

vaikea sana

kansalainen △
trans □
nainen □

muut EIVÄT VOI havaita

sisko,

tytär △

laajennettu perhe □

alempi keskiluokka □

korkeakoulutettu △

panseksuaali □

kristitty △

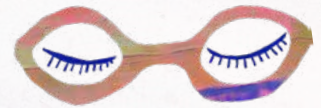
- Tämän tekijän kanssa synnyin
- Tähän voin vaikuttaa
- Norminmukainen
- Ei tuo minulle etuoikeuksia, päinvastoin

muut **VOIVAT** havaita

----- vaikea sanoa -----

muut **EIVÄT VOI** havaita

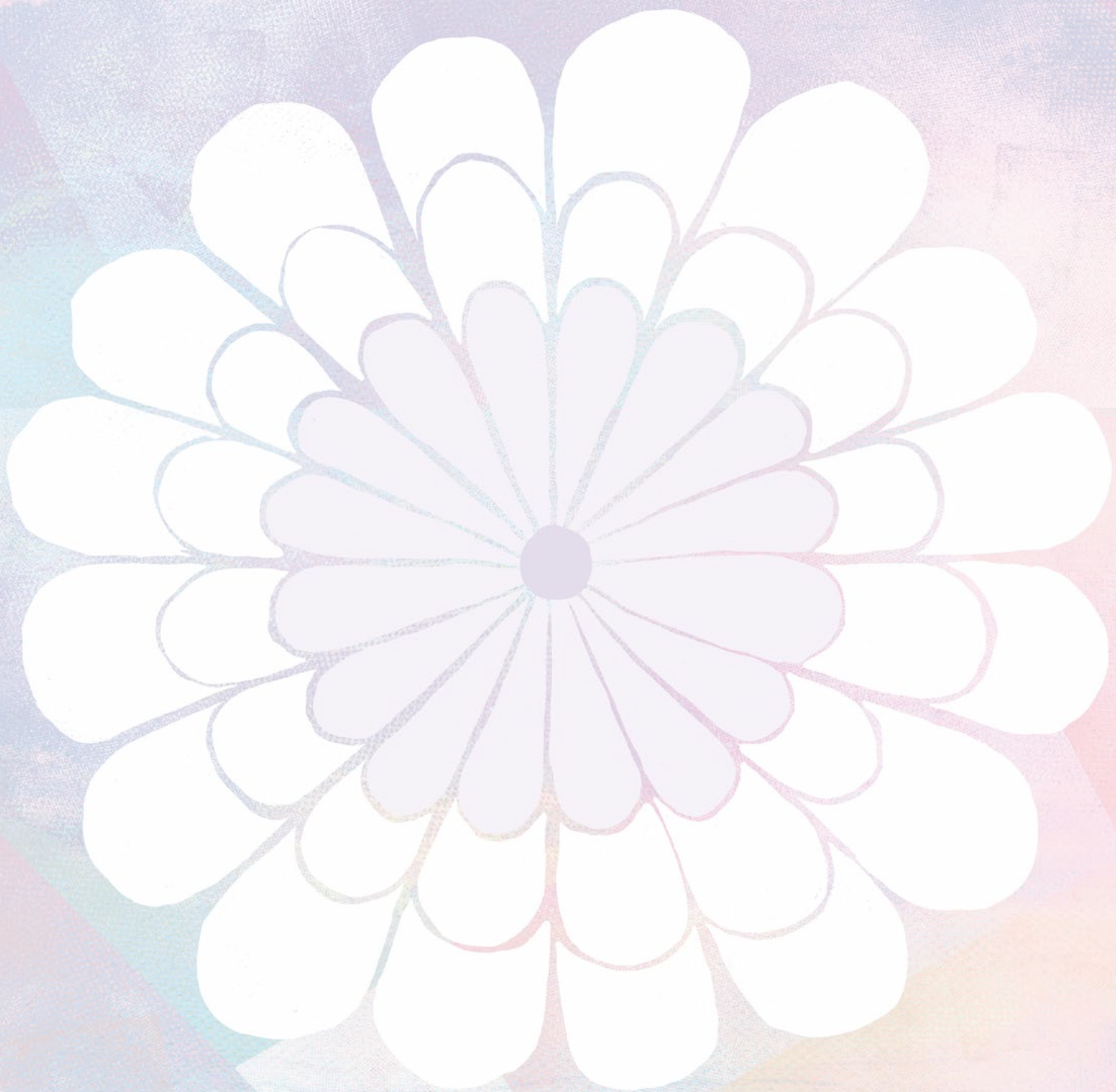
- Miten analysoisit identiteettikarttaasi? Oliko helppoa määrittellä identiteettisi tärkeimmät elementit?

- Oliko helppoa päättää, mitä laitat viivan kummallekin puolelle (elementit, jotka muut pystyvät mielestäsi näkemään ja joita he eivät pysty näkemään)? Mitä kategorioita kirjoitit viivalle, eli joista sinulla oli hankaluuksia päättää?

- Mitkä elementit ovat synnynnäisiä (ympyröidyt elementit)? Oliko tämä jaottelu helppo tehdä?

A series of horizontal dotted lines for writing.

Voit käyttää vallan kukkaa apuna ajattelussasi

v a p a a t i l a

On monia mielipiteitä siitä, mitkä tekijät identiteetissä ovat synnynnäisiä. Ihmiselle itselleen voi olla syntymästä asti itsestään selvää, mitä nämä elementit ovat. Toisaalta taas tiettyt henkilöt ovat vahvasti sitä miltä, että jotkut tekijät eivät missään nimessä ole synnynnäisiä? Mistä luulet tämän käsityseron johtuvan? Oletko törmännyt esimerkiksi mediassa tämänkaltaiseen keskusteluun?

- Entäpä elementit, joihin voit vaikuttaa jonkin verran tai merkittävästi; mitä niihin lukeutuu? Olitko joistain elementeistä epävarma? Mitä nämä elementit olivat ja miksi päättäminen oli hankalaa?

- Jos tarkastelet normeja noudattavia identiteetin osiasi, pystytkö tunnistamaan etuoikeuksia, joita ne tuovat sinulle (kolmiolla merkityt)? Millaisia etuoikeuksia tunnistat (esimerkiksi valkoinen etuoikeus, cissukupuolisen etuoikeus, kristillinen etuoikeus, miessukupuolen etuoikeus, heteroseksuaalisen henkilön etuoikeus, sosioekonominen etuoikeus, kansalaisuuden tuoma etuoikeus, vammattoman henkilön etuoikeus)?

- Luvussa 2.3. Amiirah kirjoitti vallitsevista sortojärjestelmistä kuten seksismistä, heteroseksismistä, ableismista, rasismista ja islamofobiasta. Tunnistatko jonkin sortojärjestelmän syrjivien elementtien takana?

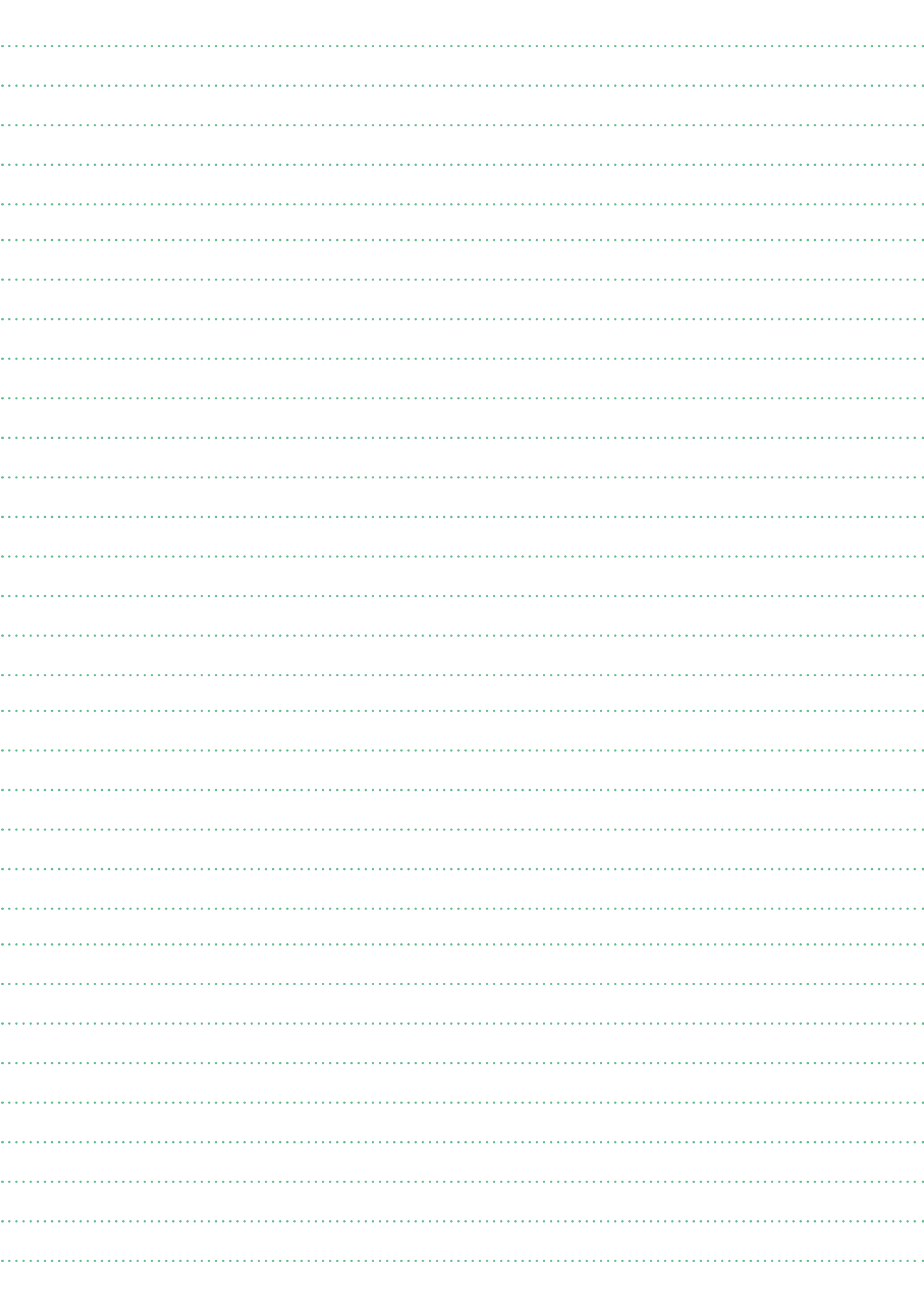
Millaisia tunteita tämä harjoitus herätti? Oliko sen tekeminen helppoa, monimutkaista, turhauttavaa vai kiinnostavaa? Löysitkö joitain tärkeitä keskustelunaiheita prosessin varrelta?

OLETUKSIA SINUSTA

Oletko törmännyt tilanteisiin, joissa muut ovat tehneet sinusta oletuksia vain ulkonäkösi perusteella? Tätä voi joskus tapahtua myös sellaisten ihmisten kanssa, jotka olet tuntenut jo pitkään. Tällöin olet siis törmännyt ennakkoluuloihin. On hyvä muistaa, että ennakkoluulot voivat olla negatiivisia tai positiivisia. Millaisista oletuksista tai ennakkoluuloista on ollut kyse ja miten luulet tällaisen päätelmän syntyneen? Miltä sinusta tuntui tässä tilanteessa?

HARJOITUS 2.

On hyvä tarkastella myös vaikutuspiiriäsi ja elämääsi ympäröiviä asioita. Tämän harjoituksen kautta pohditaan usein tapaamiesi tai elämänpiirisi ihmisten rodun ajatuksesta kumpuavia tai muita identiteettiin perustuvia tekijöitä. Kirjoita jokaiseen kategoriaan ainakin yksi henkilö vaikutuspiiristäsi. Tämän jälkeen tarkastellaan hieman heidän identiteettejään joiltain osin.

- *Paras ystäväsi*
- *Kollegasi*
- *Oppilaasi tai opiskelijasi*
- *Suosikinäyttelijäsi*
- *Fiktiivinen lempihahmosi*
- *Viimeksi lukemasi ammattikirjan kirjoittaja*
- *Viimeksi vapaa-ajallasi lukemasi kirjan kirjoittaja*
- *Uskonnollinen tai hengellinen johtaja, jos sinulla on sellainen*
- *Ihaillemasi kuuluisa johtaja*
- *Lääkärisi*
- *Kampaajasi*

Löydätkö listastasi esimerkiksi rodun ajatuksen tai etnisyyden näkökulmasta yhdenmukaisuutta? Voit valita erilaisia näkökulmia vaikutuspiirisi pohdintaan. Millaisia muutoksia voisit tehdä vaikutuspiireihisi, vai onko se tarpeen? ¹²

¹² Lista on sovellettu sivustolta:
presence.io/blog/7-easy-activities-that-encourage-students-to-open-up-about-identity-and-privilege

HARJOITUS 3.

Siirrytäänpä sitten luokkaasi. Mietitään hetki lapsia tai nuoria, joiden kanssa työskentelet. Älä kirjoita ylös oppilaiden tai opiskelijoiden nimiä.

Minkä ikäryhmän kanssa työskentelet?
Montako oppilasta/opiskelijaa sinulla
on ryhmässäsi/ryhmissäsi?

Valikoit identiteetikartaltasi tiettyjä
kategorioita, jotka ovat juuri nyt iden-
titeetillesi kaikkein merkityksellisim-
piä. Pohdi, mitkä elementit saattavat
olla erityisen tärkeitä oppilaillesi, jos
otat heidän ikävaiheensa huomioon.
Onko ikä ylipäätään tärkeä tekijä, kun
määrittelet identiteettiäsi? Perustele
näkemysesäsi.

Vaikka kaikki oppilaasi/opiskelijasi piirtäisivät samanlaisen identiteettikartan, ne kaikki näyttäisivät luultavasti erilaisilta. Sinulla on etuoikeus työskennellä puutarhassa, joka koostuu erilaisista identiteeteistä. Tämä on äärimmäisen arvokasta. Millä tavoin sinun opetusryhmäsi on moninainen?

Luuletko, että oppilaillasi olisi samoja tekijöitä kirjattuna identiteettikarttaan kuin sinullakin? Mikä saattaisi olla erilaista? Olisiko mieliekartoissanne yleisesti enemmän yhteistä vai eroavaisuuksia? Onko sinulla joitakin etuoikeuksia, joita oppilailla/opiskelijoilla ei ole? Emme ole tietoisia oppilaiden kaikista ominaisuuksista, mutta pysymme pohtimaan ainakin joitakin elementtejä.

Minä esimerkiksi opetan pääasiassa suomea toisena kieleinä. Käytännössä se tarkoittaa, että minulla on monia etuoikeuksia, joita oppilaillani ei ole. Joitain oppilaitani kiusataan heidän ihonvärinsä takia. Olen itse valkoinen, joten en kuule arjessani negatiivisia kommentteja ihonväristäni. Kun kävin itse koulua aikanani, sain käyttää äidinkieltäni. Oppilaillani taas on mahdollisuus opiskella äidinkieltään noin kaksi tuntia viikossa, sillä opetus on enimmäkseen suomeksi. Kaikilla ei ole mahdollisuutta edes tähän. Samanaikaisesti heistä kuitenkin kasvaa monikielisiä tai monia kieliä taitavia osajia (jotkut käyttävät päivittäin kuutta tai seitsemää kieltä), ja minä en puolestani tule koskaan kartuttamaan tällaista kielipääomaa. Mutta heidän täytyy tehdä valtavasti enemmän töitä omaksuakseen moninainen kielitaito, halusivatpa tai eivät. Aikanani koululaisena minun ei täytynyt käyttää energiaani tällaiseen opiskelu-urakkaan.

On myös tärkeä ymmärtää, että monet lasten identiteetin osaset ovat piilossa, ja osan olen saattanut olettaa väärin. Identiteetti on herkkä aihe, ja jokaisella on oikeus olla avoin joistain ominaisuuksistaan ja pitää toiset piilossa. Samaan aikaan meillä kasvattajilla on mahdollisuus tukea lasten identiteettejä ja niiden kehittymistä monin tavoin, pelot ja epävarmuudet huomioiden, sekä tuoda esille ja keskusteluun identiteettien kirjon arvokkuuden merkitystä.

HARJOITUS 4.

Ei voi korostaa riittävästi, miten tärkeää kasvattajien on tukea oppilaita ja nuoria kasvun prosessissa parhaamme mukaan. Identiteetistä puhuminen voi olla lapsille vaikeaa ja tuntua abstraktilta. Oman identiteetin elementtien pohtiminen ja toisten kunnioittaminen heidän jakaessaan asioita itsestään ovat taitoja, joita on harjoiteltava hiljalleen luokassa. Tämä työskentely vaatii luottamusta.

Olen suurimman osan urastani työskennellyt teini-ikäisten kanssa. Tuohon herkkään elämänvaiheeseen kuuluu viisautta ja kipua, jonka me aikuistumisen prosessissa tunnumme menettävämme. Teini-iän viisaudella tarkoitan ajatuksia ja herkkyyttä, joka ilmenee tietyllä tapaa juuri tässä elämänvaiheessa. Jatkuva riittämättömyyden tunne on tullut vuosien aikana tutuksi lasten ja nuorten tukemisessa kohti tervettä itseluottamusta, joka sisältää hyväksyntää ja arvostusta itseään ja muita kohtaan. Jo lapsille on käynyt selväksi, että yhteiskunnassamme ei ole turvallista ilmaista tiettyjä identiteetin osasia tai sosiaalisia identiteettejä. Lapset ja nuoret kyllä tunnistavat, näkevät, kuulevat ja kokevat syrjintää. Voit tukea oppilaitasi esimerkiksi yhteisellä **positiivisella ja kannustavalla identiteettipohdinnalla**. Tämä työ on erittäin arvokasta, mutta kuten kaikki oppiminen ja pohdiskelu, se edellyttää turvallisempaa tilaa (luku 3.3.).

Kerron esimerkin harjoituksesta, joka on ollut monella tapaa hyödyllinen ja toimiva. Se tarjoaa oppilaille mahdolli-

suuden pohtia itseään ja kertoa itsestään muille omaten päätösvallan jaettavista asioista. Oman identiteetin analysointi ja muiden ymmärrykseen perehtyminen vaativat harjoittelua, ja on hyvä aloittaa yksinkertaisesta tehtävistä askel askeleelta. Tämä harjoitus on yksinkertainen ja hyödyntää taiteilijoiden itsereflektion menetelmää: omakuvaa. Seuraavassa ohjeet ryhmän kanssa tehtävään.

1. Tutustukaa kokoelmaan taiteilijoiden luomia omakuvia. Valitse omakuvia eri taustoista tulevilta taiteilijoilta sekä eri tyyplejä käyttäviltä taiteilijoilta (naivismi, symbolismi, realismi ja niin edelleen). Tämän kautta havainnollistamme, että ei ole oikeaa tai väärää tapaa luoda omakuvaa vaan jokaisen oma tapa on se oikea.

2. Tämän jälkeen keskustelemme identiteetin merkityksestä tutustuen kategorioihin esimerkkien kautta. Keskustelkaa myös, mikä omakuvan rakentamisessa on tärkeää. Tärkeää on korostaa, että merkityksellisin seikka on, MITEN SINÄ NÄET OMAN ITSESI. Eivät muut.

3. Aloittakaa omakuvien suunnittelu. Ei ole oikeita tai väriä materiaaleja. On hyvä asettaa saataville erilaisia materiaali- vaihtoehtoja.

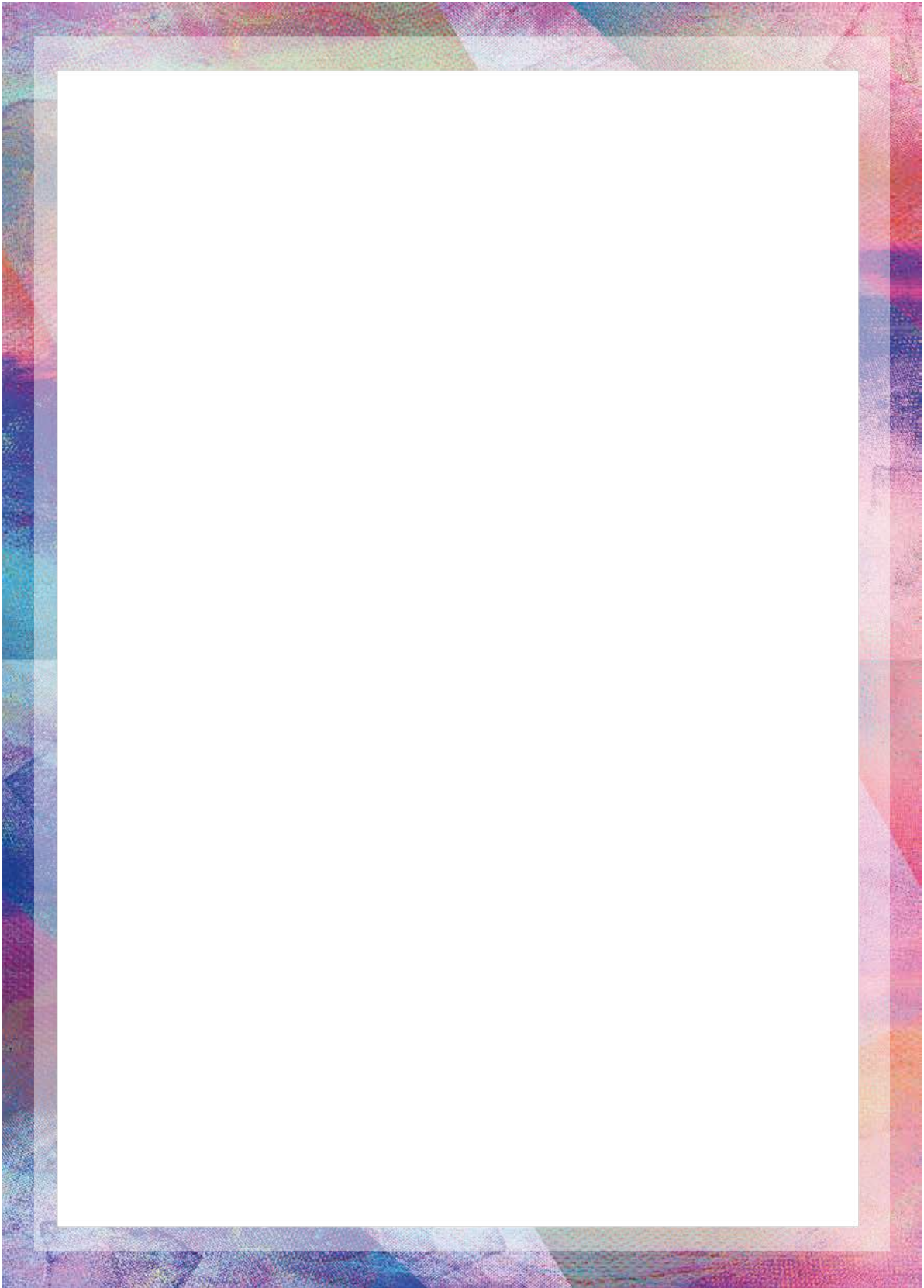
4. Kun omakuvat ovat valmiita, anna lasten päättää, haluavatko he järjestää taidenäyttelyn vai eivät. Osa voi päättää jättää osallistumatta, jos niin haluavat. Jotkut oppilaat haluavat pitää työnsä vain itsellään, jotkut saattavat haluta

kertoa työstään. Muista ihailta joka ikistä työtä. Se on opettajalle kaikkein mieluisin tehtävä.

Sain luvan muutamalta oppilaaltani jakaa kanssasi heidän omakuvansa. Nämä omakuvat löytyvät koulumme runoteoksesta *Minä en pelkää mitään* (2020). Tyhjä kehys on sinun omakuvaasi varten. Millaisen omakuvan sinä piirtäisit? ¹³

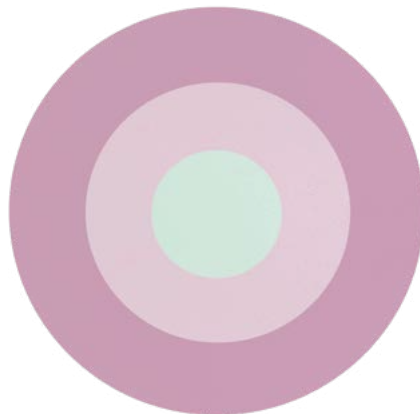

13 Oppilaiden omakuvia Kiviniityn koulun oppilaiden runokirjasta *Minä en pelkää mitään*. Ei saatavilla verkossa.

V a p a a t i l a

Missä olet nyt?

4.2. HAASTEET, VAHVUUDET JA MUUTOKSEN TYÖVÄLINEET (E)

Edellisessä luvussa (4.1.) keskityimme tunnistamaan erilaisia asioita identiteetistäsi sekä omasta elinpiiristäsi ja kontekstistasi. Tavoitteiden asettamisen kannalta on tärkeää, että tunnistat myös työsi haasteet, pitäen mielessäsi tavoitteemme eli syrjinnän kitkemisen. Yhdenvertaisten lähtökohtien varmistamisen pitäisi olla kaiken koulutyön ytimessä. Haasteet puolestaan ilmenevät eri tasoilla rakenteiden ja instituutioiden tasolta yksilötasolle. Kuvaile seuraavaksi, miten nämä haasteet näyttäytyvät arjen työssäsi? Mikä vaikeuttaa työssä onnistumista? Miksi ja miten? Pohdi seuraavia kysymyksiä:

- Kuvaile työsi haasteita syrjinnän kitkemisen näkökulmasta.
- Miten nämä haasteet tulevat esiin käytännössä? Mitä ovat esteet työssä onnistumiselle?
- Mistä aiheista tai teemoista minulla ei ole riittävästi tietoa tai kokemusta ja haluaisin oppia tai tietää lisää?
- Mitä osaamista tai resursseja koulustani tai organisaatiostani mielestäni puuttuu?

Jos sinun on mahdollisuus kysyä oppilaitasi tai opiskelijoitasi heidän näkemystään koulunne/oppilaitoksenne suurimmista ongelmista ja haasteista, tee se. Heiltä saat arvokkaimman tiedon ja kokemuksen äänen tasa-arvon tai yhdenvertaisuuden ongelmakohtiin liittyen. On tärkeää viestiä eri tavoin oppilaille, että heidän tarpeensa ja ymmärryksensä yhteisöstä otetaan huomioon. Anonyymi vastausmahdollisuus on hyvä tarjota.

Kysymyksiä oppilaille:	Oppilaiden/opiskelijoiden kommentteja:
<p>1. Onko sinulla turvallinen olo koulussa?</p> <p>2. Mikä koulussa on epäreilua?</p> <p>3. Oletko nähnyt tai kokenut syrjintää tai kiusaamista?</p> <p>4. Jos olet kokenut syrjintää, oletko saanut tukea ja onko ongelmaan puututtu mielestäsi riittävästi?</p> <p>5. Kuka on tukenut sinua ja miten?</p> <p>6. Tunnistavatko opettajat mielestäsi syrjintätilanteita ja osaavatko he puuttua niihin?</p> <p>7. Tekevätkö aikuiset mielestäsi tarpeeksi syrjinnän ja kiusaamisen estämiseksi?</p>	

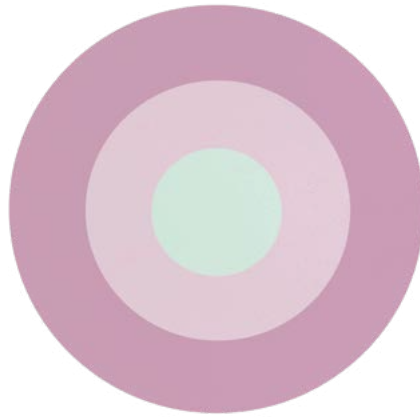
Tämä tieto on kaikkein tärkeintä meille kasvattajille. Kun toteutimme koulussamme verkkokyselyn noin 350 oppilaalle, saimme hurjasti tärkeää tietoa suurimmista epäkohdista ja mitä meidän tulisi painottaa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmassamme ja kehittämistoiminnassamme. Meillä opettajilla oli jokseenkin sama käsitys haasteista kuin oppilailla, mutta he avasivat ongelmaa meille hyvin konkreettisesti. Oppilaat toivat esiin myös sen, että opettajatkin syrjivät joskus. He ymmärsivät myös, että yleensä ottaen se ei ole tarkoituksellista, vaan seurausta puutteellisesta ymmärryksestä. Oppilaat toivat esiin, että opettajat tarvitsevat lisää tietoa esimerkiksi sukupuolen moninaisuudesta, hlbtq+-tematiikasta sekä antirasismista.

On ollut rohkaisevaa kuulla kaikilta työssämme koostamiltamme kasvattajilta, millaisia vahvuuksia ja resursseja heillä on työnsä tueksi. Nämä vahvuudet ja resurssit ovat olleet monenlaisia: lait ja reilut käytännöt, hyvä yhteistyö vanhempien ja kollegojen välillä sekä lasten luovat ideat ja aktiivinen osallistuminen muutamia mainitakseni. Kontekstin mukaan vahvuudet ja resurssit vaihtelevat; yhden resurssi voi olla toisen este.

Mieti, mitkä ovat parhaita vahvuuksia ja resursseja, joita sinulla on tasa-arvotyön ja antirasismien tukemiseksi koulussasi.

Missä olet nyt?

A series of horizontal dotted lines for writing.

V a p a a t i l a

4.3. INKLUSIIVINEN ELI YHDENVERTAINEN KOULU (E)

Mitä **inklusiivinen koulu** sinusta tarkoittaa? Inklusiivinen koulu on yhdenvertainen koulu, jossa osallisuus korostuu. Tämä ajatus pätee tietysti kaikkiin eriasteen oppilaitoksiin varhaiskasvatuksesta lähtien. Mediassa keskustelu inklusiivisesta koulusta on saanut eriskummallisia piirteitä, ja liian usein inklusiivisuuden käsite sekoitetaan huonoihin ja ongelmallisiin esimerkkeihin yrityksistä luoda inklusiivisia käytänteitä. ”Inklusiivisen koulu tulee unohtaa, sillä se ei toimi.” On tietenkin tärkeää tuoda esille hankaluudet ja epätasa-arvoistavat seikat nykykouluissa, mutta onko haasteena inklusiivisen koulun tavoittelu, osaamattomuus tavoitteen käytäntöön tuomisessa vai resurssien puute opetuksen järjestämisessä? Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyö ovat koulujemme ydintekijä, jo historiansa alusta lähtien. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat inklusiivisen ajattelun ydin. Inklusiivisuus, osallisuus ja turvallisuus kulkevat käsi kädessä. Miten tämän tavoitteen ja ajatuksen voisi unohtaa?

Inklusiivisuuden käsitteestä keskustellaan kasvatusalalla, ja se löytyy myös monista valtakunnallisista opetussuunnitelmista, mutta miten erilainen käsityksemme inklusiivisen koulun käsitteestä on ja mitä se sisältää? Aloitetaan tutkimalla ajatuksiamme aiheesta.

1. Mitä inklusiivisen koulun käsite merkitsee sinulle?

2. Mikä inklusiivisen koulun ydin sinusta on?

3. Millaisia inklusiivisia periaatteita ja käytäntöjä koulussasi on käytössä?

4. Millaisia haasteita olet kohdannut kehittäessäsi inklusiivisia menetelmiä ja toimintatapoja?

V a p a a t i l a

Inklusiivinen kasvatus on yleinen periaate siitä, **miten meidän tulisi rakentaa, kehittää ja suunnitella koulujamme. Meidän tulee järjestää opetusta siten, että jokaisella on yhtäläinen mahdollisuus aktiiviseen osallistumiseen ja oppimiseen sekä lisäksi jokainen tuntee aidosti olevansa osa kouluyhteisöä.** Tämä tavoite sisältää monia näkökulmia rakenteista luokkahuoneen toimintaan, erilaisiin aktiviteetteihin ja menetelmiin (esimerkiksi eriyttämisessä käytetyt menetelmät) ja pedagogioihin. Tavoitteena on mahdollistaa jokaisen oppijan oikeus oppimiseen ja osallisuuteen, luoda positiivinen ilmapiiri ja turvallisempi tila kehittämällä **emotionaalisia, sosiaalisia ja akateemisiä taitoja.** Oppijoiden tarpeet ovat moninaiset ja teemme parhaamme kohdatessamme jokaisen kunnioituksella ja tukien. Tähän kuuluu myös turvallisten rajojen asettaminen. Yhteisiä oppimisympäristöjä on kehitettävä tukemaan erilaisia tarpeita ja oppimisen lähtökohtia. **Tavoitteena on hälventää ja poistaa esteitä, jotka saattavat johtaa inklusion vastakohtaan eli ulossulkemiseen (englanniksi exclusion).**

Tätä tekstiä kirjoittaessani oloni on ristiriitainen. Inklusiivisuuden periaate on minulle todella tärkeä, mutta joka päivä koulussa tai hallinnollisten tehtävien parissa oloni on riittämätön. Tietenkin koen myös onnistuneeni monessa asiassa. Mutta olo siitä, etten pysty tekemään tarpeeksi, on tuttu. Joskus nämä tavoitteet vyöryvät päälle ylitsevuotavina arjessa. Jotta pärjäisi tämän tunteen kanssa, on aloitettava jostain ja edettävä askel askeleelta. **Voin tehdä parhaani ja sen on riitettävä.** Se on mantrani.

Tarkastellaan seuraavaksi inklusiivisuutta käytännön esimerkkien ja kysymysten kautta. Teemaan liittyviä kysymyksiä riittäisi äärettömästi, mutta aloitetaan muutamasta. Näiden kysymysten tavoitteena on auttaa sinua myöhemmin rakentamaan toimintasuunnitelmaa ja tavoitteita, joiden kautta kehität koulusi inklusiivisia käytänteitä. Nämä kysymykset on muokattu James A. Banksin monikulttuurisesta muistilistasta.¹⁴

1. Kielitietoisuus koulussa: Miten eri äidinkielet otetaan huomioon oppituntien aikana? Voivatko oppilaat/opiskelijat hyötyä monikielisyydestään ja jos kyllä, miten? Millaista tukea tarjotaan niille oppilaille, jotka ovat vasta aloittaneet opiskelukielen opiskelun? Saavatko kaikki vanhemmat saman tiedon koulusta?

2. Inklusiivinen pedagogiikka: Millaisin metodein erilaisia oppimistapoja tuetaan? Miten oppimisvaikeudet otetaan huomioon suunnittelussa ja oppituntien aikana?

3. Koulukulttuuri: Millaisia juhlia koulussa järjestetään? Otavatko ne huomioon eri uskonnot? Millaista kouluruoka on? Reagoiko koulun yleinen ilmapiiri positiivisesti esimerkiksi etnisiin, kulttuurillisiin tai kielellisiin eroihin?

4. Oppimismateriaalit: Onko suhtautuminen oppimateriaaleihin kriittistä? Kenen historiaa opiskelemme? Onko lähestymistapa kriittinen historiallisia näkökulmia kohtaan? Millaisia kuvia materiaalissa käytetään? Ovatko esimerkiksi eri vähemmistöt ja etniset ryhmät edustettuina materiaaleissa? Huomaatko materiaaleissa seikkoja, jotka paljastavat sukupuoleen kohdistuvia ennakkoluuloja?

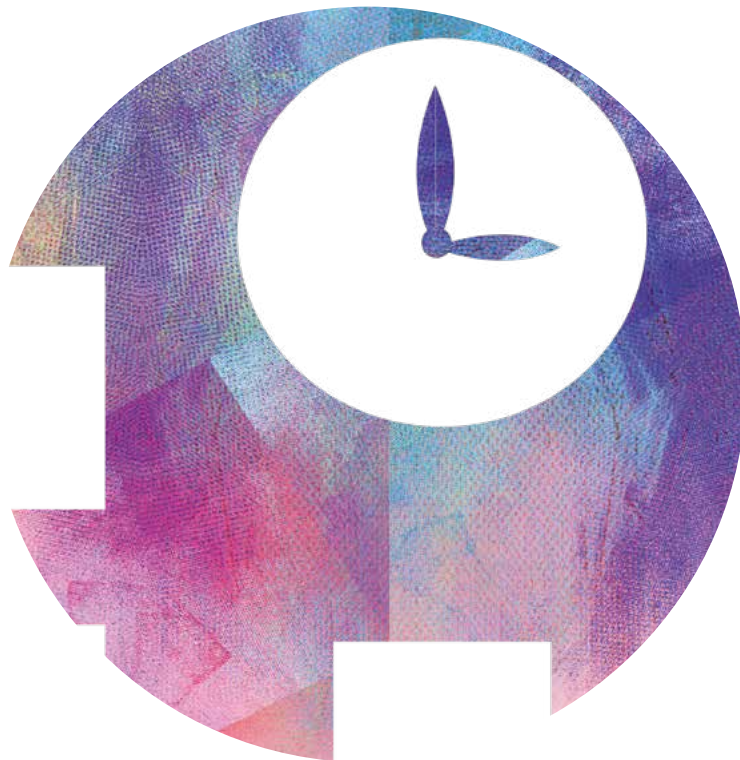
¹⁴ Sovellettu teoksesta James A. Banks, *An Introduction to Multicultural Education*, Allyn and Bacon (MA 1994), Liite C, sivut 113–115.

Inklusiivinen ajattelu ja sen käytännön soveltaminen on eri konteksteissa ymmärretty eri tavoin. Toisaalla on ajateltu, että inklusiivisessa koulussa ei pitäisi olla lainkaan erityisopetuksen pienluokkia tai valmistavan opetuksen luokkia. Joissain tapauksissa inklusiivisuus on valitettavasti nähty mahdollisuutena säästää rahaa. Joissain kouluissa esimerkiksi suljettiin erityisluokat, mutta resurssit ja tuki eivät seuranneet lapsia uusiin luokkiinsa. Lapsilla on **oikeus oppia inklusiivisessa ympäristössä**, mutta heillä on myös **oikeus tarvitsemaansa tukeen**. Tuki voidaan tietenkin toteuttaa monin tavoin. Ryhmäkoolla on merkittävä vaikutus siihen, miten pystymme tukemaan oppilaitamme ryhmässä. Suunnitelluilla opetusmenetelmillä ja muilla järjestelyillä voi tukea eri oppijoita tiettyyn pisteeseen saakka.

Inklusiivinen eli yhdenvertainen koulu/oppilaitos ei tule valmiiksi vain laittamalla kaikki lapset tai nuoret samaan fyysiseen tilaan. Toki jaetut tilat ovat ehdottomasti tarpeen, mutta ovatko ne turvallisempia tiloja oppimiselle ja tarjotaanko niissä riittävästi tukea? Olemmeko me kasvattajat valmiita kehittämään ja muuttamaan pedagogisia käytänteitä? Mitä tarvitsemme, jotta voimme taata laadukasta opetusta ja ottaa huomioon oppijoiden vaihtelevat tarpeet? Millaisia rakenteita ja resursseja luokissa tarvittaisiin, jotta näihin vaihteleviin tarpeisiin voitaisiin vastata? Millaista osaamista opettajat tarvitsisivat? Miltä luokkahuoneen pitäisi näyttää? Olemme kaikki valitettavan tietoisia resurssien rajallisuudesta. Mutta kuten aiemmin totesin, jokaisella meistä on mahdollisuus vaikuttaa

joihinkin seikkoihin kehittären näin koulumme inklusiivisia käytänteitä. Voimme pitää mielessämme yhtäältä realiteetit ja toisaalta unelmamaailman. Tämä yhdistelmä näyttää meille suunnan sekä ensimmäiset askeleet, joilla jatkamme matkaa kohti tavoitteitamme.

On tullut aika unelmoida ja rakentaa utopiaa. Pidä kuitenkin takaraivossasi työympäristösi: ei siis rakenneta utopiaamme vallan toiselle planeetalle. Aloitetaan läheltä eli inklusiivisen luokkahuoneen rakentamisesta, työtiimistäsi ja hallinnon tuesta. Mitä esimerkiksi luokkahuonesuunnittelussa tulisi ottaa huomioon?

UNELMAKOULUNI

1. Piirrä unelmien luokkahuoneesi. Mitä siellä on ja miksi? Mitä siellä ei ole? Onko oppimiseen muita hyviä tiloja luokkahuoneen lisäksi? Miten nämä tilat tukisivat eri yksilöiden oppimista luokassa ja lisääisivät inklusiivisuutta?

2. Opettajia ja muuta henkilökuntaa olisi luonnollisesti tiimi, etkä joutuisi työskentelemään yksin. Kuvaile tätä tiimiä. Miksi rakensit tällaisen tiimin? Miten tällainen tiimi tukee inklusiivisuutta ja yhdenvertaisuutta luokassa ja koulussa?

A series of horizontal dotted lines for writing.

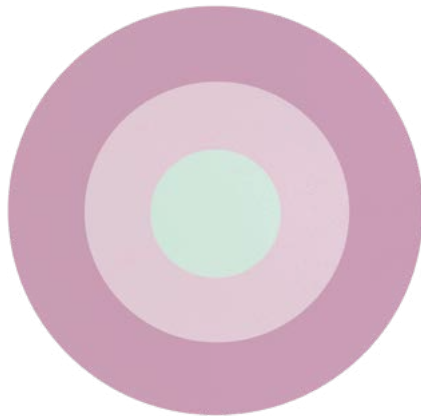
3. Rehtori ja hallinto muutoinkin ovat todella kannustavia, ja inklusiiviset toimintatavat ovat myös heille erittäin tärkeitä. Miten inklusiivisuus näkyy heidän päätöksissään ja päätöksenteon prosesseissa?

A series of horizontal dotted lines for writing, spanning the width of the page below the question.

Koulujen ja oppilaitosten inklusiivisuutta voidaan kehittää monista eri näkökulmista käsin. Tämä oppimispäiväkirja on tarjonnut sinulle joitain käytännön työkaluja kehittämistyöhön. Turvallisempi tila, tasa-arvo, yhdenvertaisuus, eriyttäminen, tunnistaminen, tilanteiden käsitteleminen, muutoksen luominen, inklusiivinen koulu; kaikki nämä elementit ovat saman ilmiön limittyviä osasia.

Missä olet nyt?

4.4. ANALYSOIDAAN ESIMERKKITILANTEITA (E)

Tärkeintä syrjinnänvastaista työtä on **ehkäistä syrjintää tapahtumasta ensinkään**. Kiusaaminen ja syrjintä ovat aina vahingollista. Siksi esimerkiksi **turvallisempiin tiloihin panostaminen** sekä muut tavat syrjinnän ja kiusaamisen ehkäisemiseksi ovat merkityksellisiä. Vahingollisista kokemuksista **toipuminen ja luottamuksen uudelleen rakentaminen vievät aikaa**, jos olet yhteisössäsä kokenut syrjintää. Turvallisuuden tunnetta ei rakenneta uudelleen päivässä.

Luvussa 3.1. Amiirah kirjoitti yhteydestä **käyttäytymisen, tunteiden ja tarpeiden välillä**. Esimerkkitapauksia analysoidessa tavoitteemme on päästä tilanteen juurille. Tämä tarkoittaa esimerkiksi tunteiden ja tarpeiden tarkastelua. Toinen vaihtoehto on lisätä ymmärrystä erilaisista näkökulmista käsin. Esimerkiksi rauhanneuvottelun ja sovittelun kentältä löytyy monia erilaisia harjoituksia ja malleja, kuinka haastavia tilanteita voi lähteä purkamaan ja tarkastelemaan. Olemme valinneet kaksi mallia, joiden kautta harjoitteleminen tilanteiden juurille pääsyä ja toisaalta löytämään näkökulmien moninaisuuden mukanaan tuomaa tietoa.

Kun koulussa ilmenee haastavia tilanteita, meidän on **reagoitava nopeasti**. Ensimmäisenä meidän on ehkäistävä lisävahinkojen syntyminen. Mutta samaan aikaan meidän olisi löydettävä aikaa tilanteen tarkempaan arvioimiseen

kokonaisuutena. Välillä on vaikea nähdä, millaisia asioita tilanne todellisuudessa pitää sisällään, sillä **reagoimme ensin käytökseen**. Mutta millaisia tyydyttymättömiä tarpeita tilanteen taustaan liittyy? Kouluille on kehitetty erilaisia työkaluja haastaviin tilanteisiin, empaattiseen ja rakentavaan tilanteiden käsittelyyn sekä ennaltaehkäisevään työhön. Kävimme läpi joitain tällaisia koulun kontekstiin kehitettyjä työkaluja luvussa 3.4. (Hyviä käytänteitä ja työkaluja). Kirjoitit myös itse ylös hyväksi havaitsemiasi käytänteitä. Näiden mallien yhteinen lähtökohta on **eri osapuolten kuuntelu**, niin käytöksen kuin tunteidenkin näkökulmasta, paremman tilannekäsityksen saamiseksi.

Tavoitteena on jatkaa sovittelua ja kaikkien osapuolten **hyvinvoinnin tukemista**. Tukea on tarjottava sekä loukatulle henkilölle, että vahingon aiheuttaneelle henkilölle. Malleja on, mutta on eri asia, millaisia resursseja opilaitoksilla on tällaiseen työhön. Haastavien tilanteiden selvittäminen vaatii paljon aikaa. Kuitenkin on hyvä, että meillä on malleja, jotka auttavat meitä käsittelemään monimutkaisia ja herkkiä tilanteita. On hyödyllistä tarkastella vielä perusteellisemmin **yhteyttä käytöksen ja tunteiden välillä** sekä edetä tyydyttymättömiin tarpeisiin, jotka vahingon aiheuttavat. **Nämä tyydyttymättömät tarpeet on tärkeää tunnistaa, sillä ne johdattavat ongelman juurille.**

Valitsemamme kaksi mallia ovat: **1) tarpeiden puu** sekä **2) neljä näkökulmaa**. Näitä menetelmiä käytetään kasvatusalalla esimerkiksi sovittelussa ja rauhantyössä, kun pyrimme ymmärtämään paremmin tapaukseen liittyviä tilanteita, taustoja, tunteita, ihmisten tarpeita tai seurauksia. Tämä tieto on korvaamatonta, kun haluamme muuttaa asioita yksittäisten tilanteiden käsittelemisen sijaan. Seuraavat harjoitukset ja paljon muuta löydät esimerkiksi käsikirjasta *Transforming Hate in Youth Settings. Practical Toolkit* (2019). Harjoitukset on muokattu soveltumaan käyttötarkoitukseemme.

Harjoittelemme tunnistamaan ja analysoimaan yhteyttä käytöksen, tunteiden ja tarpeiden välillä. Tapaus kuvataan yleisellä tasolla, joten lisää omasta kontekstistasi käsin yksityiskohtia (esimerkiksi lisää taustatietoa, yksityiskohtia tapauksesta, oppilaiden vastauksia tiettyihin kysymyksiin ja niin edelleen) alla kuvattuun alkutilanteeseen. Pidetään kuitenkin tapaus fiktiivisenä.

Muista: Tavoitteena on harjoitella tunnistamaan ja analysoimaan yhteyttä käytöksen, tunteiden ja tarpeiden välillä.

k ä y t ö s
u
n
t
t a r p e e t
e
t

TARPEIDEN PUU

TAPAUS 1.

Paikka: Koulu (ja vapaa-aika)

Tapauksen osapuolet: Koulun oppilaita, jotka eivät tunne toisiaan kovin hyvin.

Haastava tilanne: Oppilas tulee kahden ystävänsä kanssa kertomaan opettajalle, että häntä on kiusattu jo jonkin aikaa. Koulun ulkopuolella hän on saanut Snapchatin kautta vihaviestejä ja jopa väkivaltaisia uhkauksia. Koulussa oli ensin yksi oppilas, joka nimitteli ja käytti seksuaalisen identiteetin oletukseen liittyviä haukkumasanoja. Nyt kiusaajia on ainakin neljä, ja kiusaaminen pahenee päivä päivältä. Kiusattu ajatteli, että nimittely loppuisi, jos hän pysyisi hiljaa, mutta onkin käynyt päinvastoin. Hän on surullinen ja erittäin turhautunut tilanteen takia, ja samoin ovat hänen ystävänsä. Koulussa huutelua on ollut välituntien aikana, niin myös tänään.

Lisää yksityiskohtia ja lisätietoa. Jos tämä tapahtuisi sinun koulussasi, mitä muuta tietoa sinun olisi mahdollista saada? Voisiko tämä tapahtua koulussasi? Millaisia kysymyksiä olisit kysynyt ja keneltä (vinkkejä esimerkiksi restoratiivisiin käytänteisiin kuuluvista kysymyksistä)?

Keskitytään ensin vahingonteon kohteeksi joutuneeseen henkilöön sekä vahinkoa aiheuttaneeseen henkilöön. Käytä apunasi liitteenä olevaa listaa tunteista ja tarpeista (liite 2).

Täytä tarpeiden puusi (seuraavalla aukeamalla) seuraavien kysymysten avulla:¹⁵

15 Tämä tehtävä on sovellettu teoksesta: Šljūtė; Iancu; McKenna; Tarkhova; El Neihum; Nissinen; Yabal; Brandt; Štefanec; Willamo; Morić; Yandoli; Berlič; Pirih. Transforming Hate in Youth Settings. Practical toolkit (2019). Rauhankasvatusinstituutti. Ljubljana Pride. National Youth Council of Ireland. p. 48–49

1. Nimeä **vahingon aiheuttaneiden henkilöiden käytös ja vahingollinen toiminta**. Pysy faktoissa ja vältä tuomitsemista. Kirjoita tämä käytös/toiminta vasemmanpuoleisille oksille.

2. Nimeä **vahingonkohteeksi joutuneen henkilön käytös tai toiminta**. Muista pysyä jälleen faktoissa. Kirjoita tämä käytös/toiminta oikeanpuoleisille oksille.

3. Pohdi **tunteita**, joita **sekä vahinkoa aiheuttaneilla että vahingon kohteena** olevat henkilöt saattavat tuntea. Kirjoita nämä tunteet puuhun oksien alle molemmin puolin, molempien osapuolten näkökulmasta. Voit käyttää apunasi **tunteiden ja tarpeiden listaa** (liite 2). Se voi auttaa sinua tunnistamaan näitä tunteita ja myöhemmin tyydyttymättömiä tarpeita kohdissa 4 ja 5.

4. Meillä kaikilla on tiettyjä yleismaailmallisia tarpeita. Elämäntilanteemme mukaan nämä tarpeet saattavat tulla tyydytetyiksi tai jäädä tyydyttämättä, johon vaikuttavat monet asiat. Keskitytään ensin **henkilöön, joka aiheutti vahinkoa**. Pohdi, **millaiset tyydyttymättömät tarpeet** olisivat voineet johtaa edellisiin tunteisiin ja siten myös käytökseen. Voit jälleen käyttää apuna listaa tarpeista. Kirjoita nämä tyydyttymättömät tarpeet puun juuriin.

Keskitytään sitten **vahingoitettuun henkilöön**. Pohdi, millaiset **tyydyttymättömiä tarpeita** tilanne toi mukanaan, millaisiin tunteisiin ne johtivat ja siten myös käytökseen. Kirjoita nämä tyydyttymättömät tarpeet puun juuriin.

**HENKILÖ, JOKA
AIHEUTTI
VAHINGON**

1.

Käyttäytyminen

3.

Tunteet

4.

**Tyydyttymättömät
tarpeet**

**HENKILÖ, JOLLE
AIHEUTETTIIN
VAHINGOJA**

2.

Käyttäytyminen

3.

Tunteet

5.

**Tyydyttymättömät
tarpeet**

Kuvitellaan, että olet opettajana tässä tilanteessa. Tarkastele kummankin osapuolen tyydyttymättömiä tarpeita: Onko jokin keino, jolla nämä tarpeet voitaisiin tyydyttää? Mitkä tarpeet voidaan tyydyttää ja miten? Miten jatkaisit tämän tilanteen selvittämistä ja oppilaiden tukemista?

Auttoiko tämä malli sinua käsittelemään kummankin osapuolen tunteita ja tarpeita? Mitä mieltä olet käsityksestä, jonka mukaan tarpeemme ovat yhteydessä tunteisiimme, mikä johtaa tietynlaiseen käyttäytymiseen? Muista, että tämä ei ole oikeutus haitalliselle käytökselle. Tavoite on lähestyä tilannetta myötätuntoisesti ja muuttaa käytöstä tutkimalla sen syvempiä aiheuttajia.

NELJÄ NÄKÖKULMAA

Harjoittelemmme tunnistamaan ja ymmärtämään samassa tilanteessa esiintyviä erilaisia näkökulmia. Tavoitteena on myös pohtia, miten vihasta kumpuava käytös vaikuttaa yhteiskuntamme eri jäseniin heidän asemansa mukaan, ottaen huomioon myös heidän yksilölliset tunteensa. Voit jälleen lisätä alkutilanteisiin ja kontekstiin yksityiskohtia tilanteen hahmottamiseksi.

TAPAUS 2:

Paikka: Opettajainhuone

Tapauksen osapuolet: Kolme opettajaa, neljäs opettaja kulkee nopeasti ohi hakiessaan kahvia

Tilanteen kuvaus: Opettajat viettävät opettajainhuoneessa lyhyttä taukoa. Yksi opettaja kaataa itselleen kupin kahvia ja kuuntelee lyhyesti keskustelua, mutta ei varsinaisesti osallistu keskusteluun. Yksi koulun opettajista saapuu opettajainhuoneeseen selkeästi ärtyneenä. Opettaja sanoo: ”Taas yksi oppitunti, jolla kukaan ei oppinut mitään. Hän ei edes osaa kieltä. Pitäisikö minun käyttää kaikki aika tähän yhteen oppilaaseen? Luokassa on 23 muuta. En ymmärrä, miksi he edes tulevat tänne, saati miksi hänet hyväksyttiin tähän kouluun ja laitettiin minun luokalleni!” Kaksi opettajainhuoneessa jo ollut opettajaa ovat ensin hämillään eivätkä ole varmoja, miten tilanteeseen tulisi reagoida.

Haluatko lisätä tapaukseen taustatietoja tai yksityiskohtia?
Voisiko tällainen tilanne olla mahdollinen koulussasi/
oppilaitoksessasi?

A series of horizontal dotted lines for writing.

Seuraavaksi analysoidaan tilannetta neljästä näkökulmasta.¹⁶ Kuvittele olevasi tämän haastavan tilanteen selvittäjä, rauhanneuvottelija. Olet nyt opettajainhuoneessa ja saat kysyä opettajilta kysymyksiä yksityisesti ja luottamuksellisesti. Miten luulet heidän vastaavan kysymyksiisi ja keitä he ovat tässä tilanteessa? Täytä jokainen laatikko.

1. Kuka vihapuhetta koki: Kuka/ketkä kokivat vihapuhetta? Miltä sinusta tuntui tilanteessa ja sen jälkeen? Mitä teit tilanteessa? Ketä tämä vihapuhe vahingoittaa?	2. Vahingon todistaneet: Miltä tuntui todistaa vihapuhetta? Olisitko voinut reagoida jotenkin? Listaa julkisia ja yksityisiä tapoja, joilla todistaja voi auttaa vihapuhetta kokeneita.
---	---

16 Harjoitus on sovellettu lähteestä Transforming Hate in Youth Settings. Practical toolkit (2019).
Rauhankasvatusinstituutti. Ljubljana Pride. National Youth Council of Ireland. s. 20–21.

3. Vahingon aiheuttaneet

Miksi käytit vihapuheeksi määriteltävää kieltä?

Miltä sinusta tuntui tilanteessa ja sen jälkeen?

Mitä toivot saavuttavasi, kun käytät tällaisia sanoja?

4. Nyt kysyn SINULTA RAUHANNEUVOTTELIJANA, millaista ymmärrystä kartutit näiden kysymysten kautta:

Miten vihapuhe vaikuttaa koko koulun ilmapiiriin tai vahingoittaa eri henkilöitä?

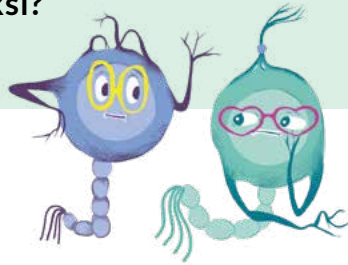
Heijasteleeko tämä tapaus muuta yhteiskuntaa?

Miten jatkaisit sovitteluprosessia ja tilanteen korjaamista?

Miten reagoisit tässä tilanteessa, jos olisit yksi vihapuhetta todistaneista/kokeneista opettajista? Mieti erilaisia tapoja reagoida: millaisia vaikutuksia luulet niillä olevan? Oletko nähnyt tai kokenut koulussasi aikuisilta vihapuhetta?

Tekemällä nämä harjoitukset vain parikin kertaa opimme kiinnittämään huomiota ongelmien juuriin (tyydyttymättömät tarpeet) ja ymmärtämään paremmin, että vahingolliset tilanteet vaikuttavat eri ihmisiin eri tavoin. Haastavissa tilanteissa eri mallit voivat olla toimivia tilanteesta johtuen. Oliko sinulle jompikumpi malleista mieluisampi? Miksi?

Seuraava tila on sinun. Valitse jompikumpi malleista (tarpeiden puu tai neljä näkökulmaa) ja analysoi oma esimerkkitalanteesi. Jos työskentelet ryhmässä, muistakaa luottamuksellisuus ja anonymiteetti.

SINUN ESIMERKKITAPAUKSESI: valitse haastava tilanne, johon olet törmännyt koulussasi/oppilaitoksessasi.

TAPAU 3.

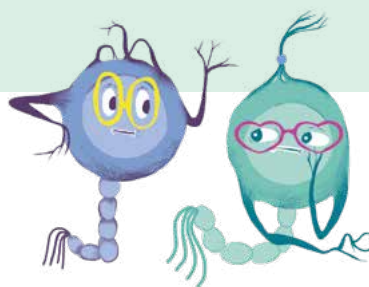
Paikka:

Tapauksen osapuolet:

Haastava tilanne:

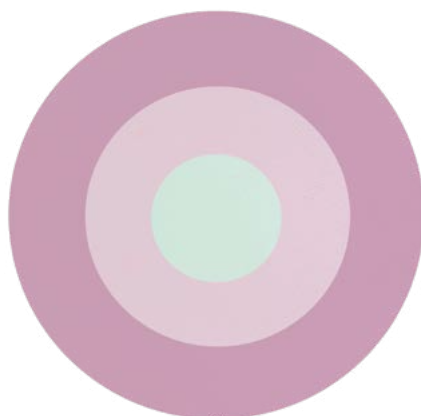
Valittu malli:

Oliko tästä harjoituksesta sinulle hyötyä?
Miksi oli tai miksi ei ollut?

Olemme opiskelleet monia asioita yhdessä teoriasta käytännön työkaluihin. Seuraava askel on **OMAN TOIMINTASUUNNITELMASI RAKENTAMINEN.**

Missä olet nyt?

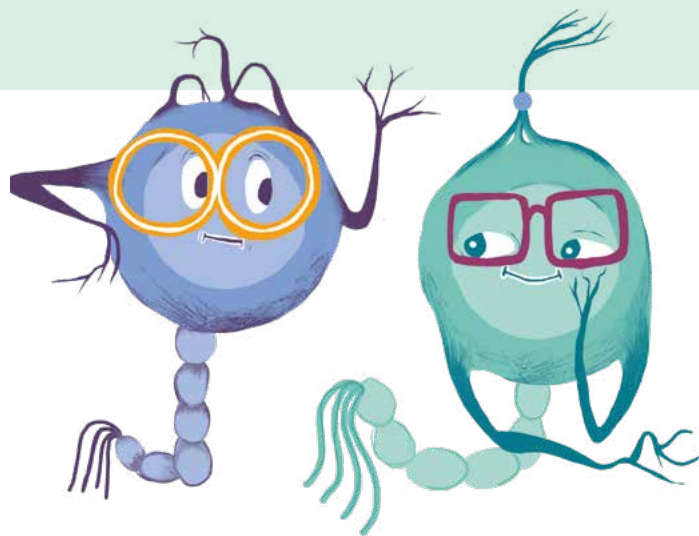
A large, light green, stylized number '5' is centered on the page. The number has a thick, rounded font style with a small notch at the top right of the upper bar.

TOIMINTASUUNNITELMANI (E)

JOSKUS MUUTOS VOI TUNTUA YLIVOIMAISELTA ALOITTAA. Syrjintä on maailmanlaajuinen ilmiö, ja sen juuret ovat syvällä, mutta meillä on silti paljon mahdollisuuksia luoda muutosta omassa yhteiskunnassamme ja yhteisössämme. Joskus syrjivien elementtien tunnistaminen on hankalaa. Mutta kun alat ymmärtää asioita paremmin, monet syrjinnän elementit alkavat yksitellen paljastua ja syrjinnän näkökykyysi paranee. Turhautuminen on luultavimmin kaikille tuttua, mutta asettamalla **realistisia mutta kunnianhimoisia tavoitteita** voimme jatkaa työtämme turvallisempien tilojen ja turvallisemman yhteiskunnan saavuttamiseksi.

Toivon, että sinulla on **monia liittolaisia** ja että löydät heitä matkan varrelta lisää. Muistetaan olla kunnianhimoisia mutta armollisia. Jokainen määrittelee omat tavoitteensa taustansa ja mahdollisuuksiensa mukaan. Pidä mielessäsi tunnistamisen, tilanteiden käsittelyn ja muutoksen tärkeä kolmio. Prosessin kaikki kolme osaa ovat elintärkeitä ja läsnä samanaikaisesti. Vastaan tulee aina uusia tunnistettavia tilanteita ja näkökulmia, joita et ole aiemmin huomannut. On myös aika pohtia, millaista **tukea ja resursseja sinulla on** työsi tueksi kohti turvallisempaa koulua. Turvallisemman koulun ja oppilaitoksen ytimessä on syrjimättömyys, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Mieti **oman työsi kontekstia**. Näitä kysymyksiä aloit pohdiskella jo luvussa 4.2. (Haasteet, vahvuudet ja muutoksen työvälineet).

Luvussa 4.2. kuvasit työsi suurimpia haasteita. Voit palata kirjoittamaasi ja pohtia, haluaisitko lisätä tai muuttaa jotain.

Jatketaan pohdiskelua omasta kontekstistasi käsin. Kirjoita nyt tärkeimmät työtäsi tukevat vahvuudet ja resurssit.

Millaisia vahvuuksia minulla on?

Millaista erityisosaamista sekä kokemusta minulla on syrjinnänvastaista työtä tukemaan?

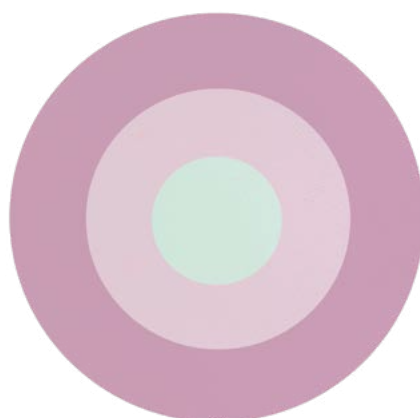
Millaista tukea saan tai minulla on mahdollisuus saada työni tueksi?

Onko minulla hyviä liittolaisia, joiden kanssa tehdä yhteistyötä?

Millaisia hyviä käytänteitä, resursseja, osaamista ja niin edelleen koulustani tai organisaatiostani löytyy jo syrjinnän kitkemiseen?

Pidä mielessäsi haasteet, moninaiset voimavarat (resurssit, käytänteet ja niin edelleen) ja vahvuudet. Seuraavassa luvussa aloitamme tavoitteiden konkreettisen asettamisen.

Missä olet nyt?

5.1. OMIEN TAVOITTEIDEN ASETTAMINEN (E)

Tavoitteita asettaessaan on hyvä pitää mielessä oma henkilökohtainen suunnitelmasi, tavoitteet työyhteisön näkökulmasta ja institutionaalisesta näkökulmasta käsin (koulu, oppilaitos) sekä toiveesi siitä, miten toimintatavat ja rakenteet voisivat kehittyä. Mitä hyviä käytänteitä pitäisi vahvistaa ja millaisia uusia käytänteitä voitaisiin kokeilla?

Pitkän aikavälin tavoitteet: Kirje itsellesi

Päiväys _____

Kirjoita kirje itsellesi. Kirjoita, millaisia pitkän aikavälin tavoitteita haluaisit saavuttaa **seuraavan viiden vuoden aikana** syrjinnänvastaisessa työssä. Jos vertaat tavoitteitasi aiemmin kuvaamiisi haasteisiin, minkä olisi pitänyt muuttua ja mitä sinä olisit onnistunut muuttamaan? Millaista osaamista ja työkaluja olisit saavuttanut seuraavan viiden vuoden kuluttua? Millaisia tavoitteita haluat asettaa koulullesi/oppilaitoksellesi ja organisaatiollesi syrjinnänvastaiseen työhön? Miten organisaatiosi tukisi sinua paremmin tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyössä?

SEURAAVAT ASKELEET

Päiväys: _____

Luokassani: Millaisia käytännön askeleita voisin seuraavaksi toteuttaa turvallisemman tilan edistämiseksi. Millaisiin haasteisiin tartun ensimmäiseksi ja kuinka teen sen?

Onko esimerkiksi jokin järjestö tai muu toimija, jonka kanssa voisin verkostoitua ja saada tukea sekä lisäosaamista toimintaan yhteistyön kautta?

Millaista tukea tarvitsen ja keneltä/mistä sitä voisin saada?

Mistä aiheista minun pitää lukea/oppia lisää?
(Esimerkiksi elokuvia katsottavaksi, kirjoja tai artikkeleita luettavaksi, teemoja tarpeellisille koulutuksille tai kursseille)

Tavoitteisiin palaaminen silloin tällöin auttaa hahmottamaan edistymisesi ja arvioimaan tavoitteitasi uudelleen. Seuraava tila on tätä arviointia ja mahdollista tavoitteiden uudelleenmäärittelyä varten.

YKSI VUOSI TAVOITTEIDEN ASETTAMISEN JÄLKEEN

Päiväys:

Oletko onnistunut kulkemaan kohti tavoitteita? Millaisia asioita olet tehnyt tavoitteeseen pyrkiessäsi? Mikä on ollut haastavaa? Millaiset resurssit tai yhteistyö ovat tukeneet sinua? Onko jokin tämänhetkinen tai uusi haaste tai tilanne, jonka olet päihittänyt tai jota olet työstänyt? Onko joitain tavoitteita tarpeen määrittellä uudelleen?

_____ vuotta ensimmäisten konkreettisten tavoitteiden asettamisen jälkeen (asetta itsellesi sopiva ajanjakso)

Päiväys:

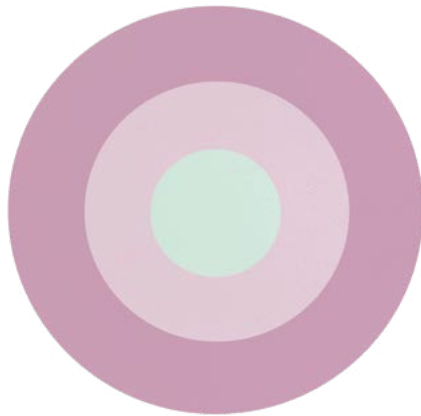

Virkistä muistiasi lukemalla aiemmin asettamasi tavoitteet.
Missä olemme nyt?

Tähän päättyy yhteinen matkamme tämän oppimispäiväkirjan parissa. Kiitos, että lähdit mukaan. Toivomme, että tämä oppimispäiväkirja kulkee mukana tulevina vuosina ja palaat muistiinpanoihisi, harjoituksiin sekä itsellesi ja organisaatiollesi asettamiisi tavoitteisiin. Olisi mielenkiintoista keskustella jonkin ajan kuluttua siitä, miten olet saavuttanut tavoitteesi ja miten syrjinnänvastainen työ on edennyt. Toivomme työhösi kaikkea hyvää. Tuetaan toisiamme tässä tärkeässä työssä syrjintää vastaan ja sitä kitkien parhaamme mukaan. Toivottavasti saamme myös tilaisuuden istua alas yhdessä ihan oikeasti ja pohtia näitä asioita yhdessä. Maailma on toisinaan vinkeä paikka ja heittelee meitä ennen pitkää samojen pöytien äärelle.

Missä olet nyt?

A large, light green number '6' is centered on the page, serving as a background for the text.

SANASTO

Ableismi: Ableismilla tarkoitetaan normittunutta vammattomuuden ihailua, itsestään selvänä pitämistä, ennakkoluuloisuutta tai suoraa vammaisvastaisuutta. Ableismi on samaan aikaan usein sekä ajattelemattomuutta että vammaisiin kohdistunutta systemaattista syrjintää.

Androgyyni/androgynia: Ihminen, jonka sukupuolen ilmaisussa on sekä maskuliinisia että feminiinisiä elementtejä tai ei kumpikaan. Hän saattaa ilmentää molempien yhdistelmää tai vaihdellen jompaakumpaa.

Aseksuaali: Ihminen, joka kokee seksuaalista viehätystä harvoin tai ei koskaan. Hän saattaa kokea romanttista tai emotionaalista viehätystä.

Bifobia: Biseksuaaleihin tai sellaiseksi oletettuihin ihmisiin kohdistuva pelko, inho tai viha. Bifobia voi johtaa yksilölliseen, institutionaaliseen tai rakenteelliseen syrjintään, ennakkoluuloihin ja väkivaltaan, joka kohdistuu tähän ihmisryhmään.

Biseksuaali/bi: Ihmiset, jotka saattavat kokea vetoa useampaan kuin yhteen sukupuoleen.

Cisseksismi: Oletus, että cissukupuolinen identiteetti on aidompi tai luonnollisempi kuin transidentiteetti. Uskomus, että henkilölle syntymässä määritetty sukupuoli on aina hänen oikea sukupuolensa (esimerkiksi väite, että transnainen on ”oikeasti mies” ja transmies ”oikeasti nainen”).

Cissukupuolinen/cis: Kuvaa henkilöä, jonka sukupuoli-identiteetti ja sukupuolen ilmaisu ovat linjassa hänelle syntymässä määritetyn sukupuolen kanssa. Esimerkiksi ihminen, jonka sukupuoli määritettiin syntymässä naiseksi ja joka identifioituu naiseksi, tai ihminen, jonka sukupuoli määritettiin syntymässä mieheksi ja joka identifioituu mieheksi.

Ei-binäärinen: Kattotermi sukupuoli-identiteeteille, jotka eivät sovi miehen ja naisen sukupuolibinääriin.

Ennakkoluulo: Etukäteen muodostettu mielipide, joka perustuu taustaamme tai maailmankuvaamme.

Eriyttäminen: Opetuksessa täytetään oppilaiden yksilölliset tarpeet erilaisin opiskelujärjestelyin, -menetelmin (myös arvioinnissa) ja -materiaalein ja niin edelleen. Näin lisätään tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta koulussa.

Etnisyys: ihmisryhmä, jolla on yhteiset kulttuuriset tavat, arvot ja perinteet. Etnisyys rakentuu toisinaan rodun ympärille, mutta sitä ei pitäisi käyttää rodun synonyymina.

Etuoikeus: Hyödyt tai edut, joita myönnetään tietyille ryhmälle usein toisten kustannuksella.

Feminiininen/maskuliininen: Tapa kuvata ihmistä, joka ilmaisee sukupuoltaan feminiinisemmin/maskuliinisemmin (joko fyysisesti, henkisesti tai emotionaalisesti).

Heteronormatiivisuus: Uskomus tai oletus yksilö- ja/ tai instituutiotasolla, että kaikki ovat heteroita ja että heteroseksuaalisuus on kaikkien muiden seksuaalisten suuntautumisten yläpuolella. Tämä johtaa muunlaisen seksuaalisuuden häivyttämiseen ja stigmatisointiin. Heteronormatiivisuuden käsite voi ilmetä sekä yhteiskunnallisella että yksilöllisellä tasolla. Yhteiskunnan tasolla heteronormatiivisuus ilmenee tasa-arvoisen avioliitto-oikeuden ja samaa sukupuolta olevien adoption kieltämisenä. Yksilöllisellä tasolla se voi ilmetä tahattomina virheelisinä oletuksina: esimerkiksi naimisissa olevalta naiselta kysytään hänen aviomiehestään. Heteronormatiivisuus saa meidät myös ajattelemaan, että vain maskuliiniset miehet ja feminiiniset naiset ovat heteroita.

Heteroseksismi: Oletus, että heteroseksuaalinen suuntautuminen on aidompi tai luonnollisempi kuin muut seksuaalisuuden muodot.

Heteroseksuaali/hetero: Henkilö, joka tuntee vetoa eri sukupuolta oleviin.

Homo: Homoseksuaalinen cissukupuolinen tai transsukupuolinen mies.

Homofobia: Homoksi tai lesboksi identifioituviin tai sellaiseksi oletettuihin ihmisiin kohdistuva pelko, inho tai viha. Homofobia voi johtaa yksilölliseen, institutionaaliseen tai rakenteelliseen syrjintään, ennakkoluuloihin ja väkivaltaan, joka kohdistuu tähän ihmisryhmään.

Homoseksuaali: Ihminen, joka kokee fyysistä, seksuaalista ja/tai emotionaalista vetoa ainoastaan (tai ensisijaisesti) samaa sukupuolta oleviin.

Inklusiivinen koulu: Tavoite kaikkien tasa-arvoisesta ja yhdenvertaisesta kohtelusta kouluympäristössä. Termin käytännön merkityksestä on paljon kiistelyä. Inklusiivisuuden vastakohta on ulkopuolelle jättäminen.

Intersektionaalisuus: Termi, jonka loi vuonna 1989 Columbia Universityn lakitieteen professori Kimberlé Crenshaw. Hän halusi kuvata termillä sitä, miten rotu- ja sukupuolikokemukset risteävät ja limittyvät. Käsite on vuosien mittaan laajentunut koskemaan muitakin marginalisoituja ryhmiä. Sen usein luullaan virheellisesti tarkoittavan vain monimuotoisuutta, vaikka se on enemmänkin viitekehys epätasa-arvon tarkastelemiseen.

Intersukupuolinen: Ihminen, jolla on synnynnäisesti sukupuoliominaisuuksia (esimerkiksi kromosomit, sukuelimet ja/tai hormonirakenne), jotka eivät kuulu selkeästi joko mies- tai naiskategoriaan tai jotka kuuluvat samanaikaisesti molempiin. Englanniksi osa lääketieteen ammattilaisista ja intersukupuolisista käyttää mieluummin termiä ”variation of sex development” (VSD), sillä toisin kuin ”disorders of sex development” (DSD) termi ei sisällä sanaa ”disorder” eli häiriö, jolla on stigmatisoiva vaikutus.

Lesbo: Homoseksuaalinen cis- tai transnainen.

Mikroaggressiot: Kommentti tai teko, joka hienovaraisesti ja usein tiedostamatta tai tahattomasti ilmaisee ennakkoluuloisen asenteen marginalisoidun ryhmän edustajaa kohtaan arkipäiväisessä tilanteessa.

Misogynia: Uskomus, jonka mukaan naiset ovat alempiarvoisia. Uskomus voi johtaa vihaan tai väkivaltaan naisia kohtaan. Feminiiniset ominaisuudet ja feminiinisyys nähdään alempiarvoisina maskuliinisuuteen ja miehuuteen verrattuna. Misogynia liittyy patriarkaattiin eli sortojärjestelmään, jossa naiset ja kaikki feminiininen nähdään vähemmän arvokkaana. Misogynia voi olla vihjattua tai avointa, suoraa tai epäsuoraa.

Panseksuaali/pan: Ihmiset, jotka saattavat kokea vetoa toiseen henkilöön sukupuolesta riippumatta.

PoC: Ei-valkoisiksi rodullistetut, People of Colour. (Sanaa ”värillinen” tai “coloured” ei kuitenkaan tulisi käyttää, sillä sanalla on erityisesti englanninkielisessä kontekstissa halventava merkitys). Termiä **BIPOC** (Black, Indigenous, and People of Colour) käytetään viittaamaan laajemmin rasismiin, jota mustat, ruskeat ja alkuperäisväestöt kohtaavat.

Queer: Kattotermi ihmisille, jotka eivät identifioitu heteroiksi ja/tai cissukupuolisiksi.

Rasismi: Yksilöiden rodullistamiseen perustuva sortojärjestelmä, joka ilmenee ihmistenvälisellä, rakenteellisella ja institutionaalisella tasolla.

Rodullistaminen: Sosiaalinen ja historiallinen prosessi, jossa ihmisiä jaoteltiin ulkoisten piirteiden mukaan ja asetettiin sosiaaliseen hierarkiaan, joka määritteli erilaisen arvon heidän elämälleen, työlleen ja ihmisyydelleen. Rodullistetuiksi kutsutaan ihmisiä, jotka altistetaan näille prosesseille.

Rotu: Havaittavat fyysiset ja biologiset piirteet sekä kulttuuriset tekijät (kuten vaatetus ja kieli), joita yhteiskuntamme pitää sosiaalisesti merkityksellisinä. Vaikka rotu onkin sosiaalinen rakennelma, sillä on erittäin konkreettisia sosiaalisia seurauksia.

Sortojärjestelmä: Ilmiö, jossa tiettyjä ihmisryhmiä syrjitään rakenteellisesti poliittisesta, taloudellisesta ja yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Epätasa-arvoisella kohtelulla on pitkä maailmanlaajuinen historia, ja sen syynä ovat mielivaltaisesti luodut erot. Ilmiö on todellinen vielä nykyäänkin.

Syrjintä: Eri kategorioihin kuuluvien ihmisten epäreilu, epätasa-arvoinen tai ennakkoluuloinen kohtelu, joka perustuu usein marginalisoituun identiteettiin kuten sukupuoleen, rodun ajatukseen tai vammaisuuteen.

Transfobia: Transihmisiin tai perinteisiä naisen ja miehen sukupuolikategorioita tai ”-normeja” haastaviin ihmisiin kohdistuva pelko, inho tai viha. Transfobia voi johtaa yksilölliseen, institutionaaliseen tai rakenteelliseen syr-

jintään, ennakkoluuloihin ja väkivaltaan, joka kohdistuu transihmisiin tai sukupuolen moninaisuutta ilmentäviin.

Transmies: Henkilö, jonka sukupuoli määritettiin syntymässä naiseksi, mutta joka elää miehenä tai identifioituu mieheksi. Jotkut transmiehet korjaavat kehoaan hormoneilla tai kirurgian avulla, jotkut eivät.

Transmisogynia: Negatiiviset asenteet, joita ilmaistaan kulttuurisella vihalla, yksilöllisellä ja valtiosotasoisella väkivallalla sekä syrjinnällä, jotka kohdistuvat transnaisiin ja sukupuolispektrin feminiiniseen päähän sijoittuviin, sukupuolinormeihin mukautumattomiin ihmisiin.

Transnainen: Henkilö, jonka sukupuoli määritettiin syntymässä mieheksi, mutta joka elää naisena tai identifioituu naiseksi. Jotkut transnaiset korjaavat kehoaan hormoneilla tai kirurgian avulla, jotkut eivät.

Trans/transsukupuolinen: Kuvaa henkilöä, jonka sukupuoli-identiteetti ja sukupuolen ilmaisu eroavat hänelle syntymässä määritetystä sukupuolesta. Tämän termin alle voi kuulua erilaisia sukupuoli-identiteettejä; se on katto-termi.

Valta: Kyky rakenteellisesti suosia yhtä ryhmää tai syrjiä toista. Tämä tapahtuu resurssien jakamisen sekä hallitsemisen kautta tai yksinkertaisesti määrittelemällä jokin normiksi.

V a p a a t i l a

LIITE 1.
Oma sanastoni

ENGLISH	LANGUAGE 1	LANGUAGE 2	DEFINITION
hate speech			
discrimination			
comfort zone			
learning zone			
danger zone			
group agreement			
safer space			
recognise			
manage			
transform			
equality			

ENGLISH	LANGUAGE 1	LANGUAGE 2	DEFINITION
equity			
differentiation			
power			
privilege			
prejudice			
bias			
stereotype			
assumption			
frame			
ethnicity			
race			

ENGLISH	LANGUAGE 1	LANGUAGE 2	DEFINITION
racialised			
marginalised			
systems of oppression			
pyramid of hate			
PoC			
BIPoC			
LGBTIQ+			
gender (identity)			
gender expression			
sex (assigned at birth)			
sexual orientation			

ENGLISH	LANGUAGE 1	LANGUAGE 2	DEFINITION
behaviour			
feelings			
needs			
racism			
structural racism			
institutional racism			
interpersonal			
nationalism			
heteronormativity			
sexism			
cissexism			
ableism			

ENGLISH	LANGUAGE 1	LANGUAGE 2	DEFINITION
antigypsyism			
antisemitism			
classism			
Islamophobia			
homo-/bi-/ transphobia			
transmisogyny			
misogyny			
intersectionality			
norm			
white fragility			
ally			

LIITE 2.

Tunteet ja tarpeet

TUNTEET

Tunteita, kun tarpeemme OVAT tyydyttyneet

HELLÄT JA RAKASTAVAT TUNTEET

avosydäminen
hellä
hyväntahtoinen
jalo
lämmin
myötätuntoinen
rakastava
yhteenkuuluva

OSALLISTUMISEN TUNTEET

avoin
haltioitunut
hurmioitunut
ihastunut
kiinnostava
kiinnostunut
lumoutunut
luotettava
osallinen
piristynyt
syventynyt
utelias
yhteenkuuluva
ystävällinen

INNOSTUKSEN TUNTEET

energinen
elinvoimainen
eloisa
elpynyt
elämäniloinen
elävä
hehkuva
häikäisevä
häikäistynyt
hämmästynyt
innostunut
jännittynyt
kiihkeä
pirteä
ponteva
tarmokas
valpas
vilkas
virkeä
virkistynyt
yllättynyt
ällistynyt

RIEMASTUKSEN TUNTEET

autuas
haltioitunut
iloa uhkuva
lumoutunut
onnellinen
säteilevä
ylenpalttisen iloinen

KIITOLLISUUDEN TUNTEET

arvostava
kiitollinen
liikuttunut

ILON TUNTEET

autuas
haltioitunut
hilpeä
hurmioitunut
huvittunut
hyväntuulinen
ilahtunut
iloinen
innostunut
juhlallinen
reipas
riemastunut
riemuitseva
tyytyväinen
ylenpalttisen iloinen

TOIVEIKKUUDEN TUNTEET

iloinen
innostunut
luottavainen
odottava
optimistinen
rohkaistunut
toiveikas
inspiroitunut
henkeäytyneet
ihmeissään
innostunut
innoissaan

INSPIROITUNUT

kiehtova
liikuttunut
loistava
motivoitunut
poreileva
pursuava
seikkailunhaluinen
ylevä

RAUHALLISUUDEN TUNTEET

avoin
hiljainen
huoleton
kokonainen
lempeä
leppoisa
miellyttävä
mukava
nautinnollinen
rattoisa
rauhallinen
rentoutunut
seesteinen
turvallinen
tydyttynyt
tyyni
tyyntynyt
tyytyväinen
vapaa
vapautunut

ELVYTTÄVÄT TUNTEET

levännyt
herännyt
piristynyt
uudistunut
vahva
vahvistunut
voimakas
voimistunut

TUNTEET

Tunteita, kun tarpeemme EIVÄT OLE tyydyttyneet

VIHAN TUNTEET

järkyttynyt
katkera
kauhistunut
kiukkuinen
pahastunut
raivostunut
suuttunut
tyytymätön
uhmakas
vihainen
vihamielinen
vimmastunut
äkäinen
äreä
ärsyyntynyt
ärtynyt

VASTEN- MIELISYYDEN TUNTEET

epämiellyttävä
harmistunut
hylkivä
inhottava
kauhea
kiusaantunut
tyrmistynyt
vaivaantunut
vastenmielinen

ERISTÄYTYMISEN TUNTEET

apaattinen
eristäytynyt
etäinen
haluton
ikävästyntynyt
irrollinen
raukea
turtunut
tylsä
tympääntynyt
ulkopuolinen
voimaton
vetäytyvä
välinpitämätön
yksinäinen

SEKAVUUDEN TUNTEET

häkeltyntynyt
hämmäntynyt
järkeäntynyt
järkyttynyt
nolo
poissa tolaltaan
ristiriitainen
sekava
ymmällään

HUOLESTUNEI- SUUDEN TUNTEET

epämukava
huolestunut
hämmäntynyt
häntäntynyt
levoton
pahoitteleva
pelästynyt
shokissa
suunniltaan
turhautunut
tyrmistynyt
yllättynyt

HÄPEÄN TUNTEET

hämmäntynyt
häpeävä
itsetietoinen
nolo

UUPUNEISUUDEN TUNTEET

avuton
loppuun kulunut
loppuun palanut
näntynyt
passiivinen
unelias
uupunut
voimaton
välinpitämätön
väsynyt
västäntynyt

PELON TUNTEET

ahdistunut
epäluuloinen
epävarma
hermostunut
häntäntynyt
kauhuissaan
pahaenteinen
peloissaan
säikähtänyt
varautunut
varuillaan

KÄRSIMYKSEN TUNTEET

ahdistunut
epätoivoinen
katuvainen
kurja
murheellinen
murheen murtama
nälkäinen
onneton
surullinen
surun murtama
tuskainen
tuskastunut
yksinäinen

SURUN TUNTEET

alakuloinen
ankea
lamaantunut
lannistunut
masentunut
merkityksetön
onneton
pettynyt
raskasmielinen
surkea
surkuteltava
synkkä
toivoton

JÄNNITTYNEET TUNTEET

ahdistunut
hermostunut
jännittäntynyt
levoton
murtunut
stressaantunut
turhautunut
ärtäistä

KAIPAUKSEN TUNTEET

ikävä
kaihoisa
nostalginen

TARPEET JA ARVOT

Asioita, joita me haluamme elämässä

AUTONOMIA

itsenäisyys
itseilmaisu
omanarvontunto
spontaanius
tila
vapaus

YHTEYS

autenttisuus
eheys
empatia
huomioonotto
hyväksyntä
hoiva
huolenpito
yhdenvertaisuus
yksityisyys
inspiraatio
itsehyväksyntä
itseilmaisu
itsemyötätunto
itsestä huolehtiminen
jaettu todellisuus
kiintymys
kiitollisuus
kumppanuus
kunnioitus/itsekunnioitus
kuuluvuuden tunne
läheisyys
lämpö
läsnäolo
luottamus
myötätunto
nähdäksi tuleminen
rakkaus
toveruus
tuki
turvallisuus
vakaus
vastavuoroisuus
vuorovaikutus
yhteisöllisyys
yhteys
yhteys itsen
ymmärrys
ystävyyys

MERKITYS

eheys
itseilmaisu
juhlistaminen
haasteet
kasvu
kehittyminen
keksiminen
liikkuminen
luovuus
läsnäolo
myötävaikuttaminen
oppiminen
osallistuminen
osallisuus
selkeys
sureminen
taitavuus
tarkoituksellisuus
tehokkuus
tietoisuus
vaikuttavuus
virikkeellisyys
ymmärrys

RAUHA

harmonia
helppous
hyväksyntä
järjestys
kauneus
mielenrauha
tasapaino
tila
toivo
tyyneys
usko
yhteys

FYYSINEN HYVINVOINTI

hoiva
ilma
itsestä huolehtiminen
kosketus
lepo ja uni
liike
ruoka
sukupuolen ja
seksuaalisuuden ilmaisu
suoja
turvallisuus
vesi
viihtyvyyys

LEIKKI

seikkailu
hauskuus
huumori
ilo
jännitys
rentous
virikkeellisyys

(Tunteet, tarpeet
ja arvot listaukset
muokattu
suomenkielisiksi eri
lähteitä käyttäen.

Esimerkiksi:

nycnvc.org/feelings

V a p a a t i l a

LIITE 3:
Rakennetaan kylä,
harjoitus ja ohjeet

TEHTÄVÄ: RAKENNETAAN KYLÄ

Lähde: Amiirah Salleh-Hoddin muokannut alkuperäisversiosta, jonka ohjasivat Youth In Action -koulutusohjelmassa Henk Persyn ja Farkhanda Chaudhry. Jälkipuintiohjeet kirjoittanut Amiirah Salleh-Hoddin. Suomenkieliseen versioon muutokset tehnyt Eeva-Liisa Kiiskilä.

MATERIAALIT:

- Muovailuvahaa (eri väriä jokaiselle ryhmälle)
- Ohjeet paperilla
 - Tehtävä 1 (1-2 kopiota per ryhmä)
 - Ryhmät 1-4: neliö, ympyrä, pyramidi, tasakatto
 - Tehtävä 2 (1-2 kopiota per ryhmä)
- Isoja jätösäkkejä tai muovia työskentelypöytien suojaksi
- Maalarinteippiä tarvittaessa työpöytien suojaamiseen (suojamuovia/säkkejä varten)
- Eripituisia tikkuja yhtä monta kuin osallistujia

AIKAA TARVITAAN 2 H (+ aika työtilan esivalmistelua varten):

- 5 min: jaa osallistujat ryhmiin ja käy ohjeet läpi
- 20 min: tehtävän 1 suorittaminen
- 5 min: siirrä osallistujia ryhmästä toiseen ja anna uudet ohjeet
- 20 min: tehtävän 2 suorittaminen
- 40-50 min: jälkipuinti
- 10 min: siivoaminen

OHJEET

1. Jaa osallistujat neljään 3–5 hengen ryhmään.

- Varmista, että jokaiseen ryhmään tulee ainakin yksi ihminen, joka eroaa muista ryhmäläisistä ohjeen mukaan (esimerkiksi miehiä ja naisia, käyttää/ei käytä silmälaseja ja niin edelleen).
- Jokainen ryhmä saa ohjeet paperilla tehtävää 1 varten (neliö-, ympyrä-, pyramidi- tai tasakattoryhmä).

2. Anna osallistujille 2–3 minuuttia aikaa lukea ohjeet ja kysyä tarvittaessa kysymyksiä.

3. Painota, että tehtävä on suoritettava täysin hiljaa.

4. Osallistujilla on 20 minuuttia aikaa suorittaa tehtävä 1.

- Tämän tarkoitus on antaa heille aikaa tutustua sääntöihin ja kehittää rutiini.
- Kiertele ryhmissä "valvomassa" osallistujia ja varmistamassa, että he noudattavat saamiaan ohjeita.
- Apunasi voi olla myös kuvitteellinen valtion virkamies tai vaikkapa poliisi sääntöjen noudattamista valvomassa.

5. Kun 20 minuuttia on kulunut, jokaisesta ryhmästä yksi henkilö (pisimmän tikun saanut) siirtyy toiseen ryhmään ja jokaiselle ryhmälle jaetaan tehtävän 2 ohjeet.

6. Osallistujilla on 20 minuuttia aikaa suorittaa tehtävä 2.

- Tämän tarkoitus on antaa heille aikaa toivottaa uusi jäsen tervetulleeksi ja osalliseksi yhteisen kylän toimintaan (kotouttaa). Vai onnistuuko tämä?
- Kiertele ryhmissä "vahtimassa" osallistujia ja varmistamassa, että he noudattavat tehtävän 1 ohjeiden mukaisia kommunikointirajoituksia.

7. Anna ryhmille noin viisi minuuttia aikaa siivota hieman ja pestä kädet ennen kuin kokoontutte yhteen jälkipuintia varten. Älkää kuitenkaan tuhotko eri kyliä, jotta kaikki ehtivät niitä halutessaan tarkastella. Loppusiivous on hyvä tehdä vasta koko prosessin jälkeen.

JÄLKIPUINNIN OHJEET

Anna osallistujille 5–10 minuuttia aikaa pohtia harjoitusta itsekseen ja kirjoittaa huomioitaan tarralapuille.

OHJAAVIA KYSYMYKSIÄ:

- Miten koit harjoituksen?
- Pohdi koko harjoituksen aikana (tehtävät 1 ja 2) heränneitä tunteitasi.
- Pohdi, kuinka paljon tämä harjoitus liittyy omaan yhteiskuntaamme tai työyhteisöihimme.

Pyydä ryhmää vaihtaneita kertomaan kokemuksistaan.

- Miltä tuntui vaihtaa ryhmää?
- Millaista uudessa ryhmässä oli?
- Miten ryhmä otti sinut vastaan?
- Mitä teit tai jätit tekemättä uudessa ryhmässä?

Pyydä samassa ryhmässä pysyneitä kertomaan kokemuksistaan.

- Millaista uuden jäsenen kanssa oli?
- Mitä teit tai jätit tekemättä uuden jäsenen liityttyä ryhmään?
- Miten toivotit hänet tervetulleeksi (tai jätit toivottamatta)?
- Miten yritit viestiä ryhmän ”sääntöjä” hänelle?

HARJOITUKSEEN LIITTYVIÄ TEEMOJA KESKUSTELUUN:

HUOM: Varsinkin, jos koko ryhmä kuuluu valtaväestöön, osallistujilla on tapana ajatella, että harjoitus liittyy vain maahanmuuttoon. On kuitenkin tärkeää huomata, että nämä teemat liittyvät kaikkiin marginalisoituihin vähemmistöihin ja yksilöihin, joita pidetään valtaväestön normista poikkeavana, esimerkiksi ei-valkoiisiin henkilöihin, jotka asuvat valkoisessa Euroopassa, vammaisiin henkilöihin (fyysisesti tai henkisesti), hlbtqi+-vähemmistöön kuuluviin henkilöihin, vähemmistöuskontoihin kuuluviin henkilöihin ja niin edelleen.

Aito vuorovaikutuksellinen osallisuus, kotoutuminen vai sulauttaminen?

- Vähemmistön edustajien erilaiset selviytymismekanismit heidän ollessaan enemmistön tiloissa, esimerkiksi tiukempi takertuminen omaan kulttuuriin tai normeihin (joskus jopa tiukempi kuin omassa yhteisössä), tai pakko täysin hylätä oma kulttuuri ja normit uuteen ryhmään "sopeutumisen" vuoksi.

- Haluamme myös kiinnittää huomiosi kiistellyyn kotouttamisen käsitteeseen: Mitä se mielestänne tarkoittaa? Onko se synonyymi vuorovaikutukselliselle osallisuudelle yhteisössä? Perustelee.

Suvaitseminen vs. hyväksyminen/erilaisuuden kunnioittaminen

Toiseuttamisen prosessi

- Kuinka toiseutamme muita ihmisiä (joko tarkoituksella tai tahattomasti) omissa luokissamme/yhteisössämme/yhteiskunnissamme? Tämä tapahtuu usein hyväntahtoisuudestamme huolimatta. (**VAIKUTUS** > **TARKOITUS**: Joissain tilanteissa negatiivinen vaikutuksesi marginalisoituun vähemmistöön voi olla merkittävämpi "hyvästä tarkoituksestasi" huolimatta.)

Yhteiskunnan säännöt

- Kyseenalaistammeko niitä lainkaan?
- Entä olemassa olevat institutionaaliset käytännöt ja lainsäädäntö?
- Onko meillä luovia keinoja niiden haastamiseen?

TERVETULOA KYLÄÄNI (Ryhmä 1)

Tästä eteenpäin harjoitus tehdään täysin hiljaa. Puhuminen – myös kuiskaaminen – on kiellettyä, ettekä saa kommunikoida kirjoittaen. Minkäänlainen sanallinen kommunikaatio ei ole sallittua.

TEHTÄVÄ 1

Yhteinen tehtävänne on rakentaa muovailuvahasta kylä. Jokaisen tulee tehdä talo ainakin itselleen, mutta kaikkien tulisi osallistua myös kylän yhteisten osien ja rakennusten rakentamiseen.

TÄRKEITÄ OHJEITA:

- Teidän kylässänne EI SAA käyttää neliskulmaisia muotoja (paholainen asuu nurkissa!).
- Ovet eivät saa olla vastakkain (kunnioitatte toistenne yksityisyyttä). Jokaisen talon välissä on oltava aina vähintään 15 senttimetriä tilaa mutta ei yli 20 senttimetriä (turvallisuussyistä)!
- Kylän keskellä on rukouspaikka. Tämän rakennelman tulisi olla jokseenkin samalla etäisyydellä jokaisesta talosta, jotta kukaan ei joutuisi kävelemään selkeästi pidempää matkaa rukoilemaan kuin muut.
- Eläinten kuvia pidetään arvossa. Arvostatte kuitenkin suuresti luontoa, ettekä siksi käytä kuvia kasveista.

MUUTA HUOMIOON OTETTAVAA:

- Kylässänne ei saa ottaa suoraa katsekontaktia silmälasipäiseen hänen kanssaan puhuessaan. Tämä koskee myös muita silmälasipäisiä. Tällaista käytöstä pidetään erittäin töykeänä, ja jos niin tapahtuu, silmälasipäiset yleensä huutavat kovaa ja selvästi "EI!" ja kääntyvät toiseen suuntaan.
- Silmälasittomat voivat työskennellä vain oikealla kädellään, sillä vasen käsi on aina valmiina puolustautumista varten, jos vaara uhkaa.
- Kun haluat kommunikoida, nosta kätesi ja osoita kohti "pyhää paikkaa" ennen kommunikointia (mutta älä puhu!).

TERVETULOA KYLÄÄNI (Ryhmä 2)

Tästä eteenpäin harjoitus tehdään täysin hiljaa. Puhuminen – myös kuiskaaminen – on kiellettyä, ettekä saa kommunikoida kirjoittaen. Minkäänlainen sanallinen kommunikaatio ei ole sallittua.

TEHTÄVÄ 1

*Yhteinen tehtävänne on rakentaa muovailuvahasta kylä.
Jokaisen tulee tehdä talo ainakin itselleen, mutta kaikkien tulisi osallistua myös kylän yhteisten osien ja rakennusten rakentamiseen!*

TÄRKEITÄ OHJEITA:

- Ette saa käyttää kylässänne pyöreitä muotoja (ne tuovat huonoa onnea).
- Ovien on oltava vastakkain, sillä haluatte tervehtiä toisianne ja olette vahvasti yhteydessä toisiinne.
- Talojen välissä ei saa koskaan olla yli 15 senttimetriä, mutta tilaa on oltava vähintään 5 senttimetriä (turvallisuussyistä)!
- Kylässä ei ole keskustaa. Rukouspaikka on kylän pohjoispuolella. Tämä rakennelma on tähdenmuotoinen, eikä yksikään talo saa olla sitä pohjoisempänä.
- Kuu on pyhä symboli, jonka pitää esiintyä KAIKISSA rakennelmissa.

MUUTA HUOMIOON OTETTAVAA:

- Kun haluat kommunikoida (mutta ei puhuen), nosta kätesi ensin ilmaan. Muuten olet erittäin epäkohtelias.
- Eri sukupuolten jäsenet eivät koskaan saa koskettaa toisiaan julkisella paikalla.
- Kukan kuvaa pidetään kaikkein kauneimpana asiana, ja on kunnia saada sellainen. Ette kuitenkaan tee kuvia ihmisistä.
- Koko ryhmälle saa esittää viestejä vain pidellen muovailuvahan palaa etusormien välissä.

TERVETULOA KYLÄÄNI (Ryhmä 3)

Tästä eteenpäin harjoitus tehdään täysin hiljaa. Puhuminen – myös kuiskaaminen – on kiellettyä, ettekä saa kommunikoida kirjoittaen. Minkäänlainen sanallinen kommunikaatio ei ole sallittua.

TEHTÄVÄ 1

*Yhteinen tehtävänne on rakentaa muovailuvahasta kylä.
Jokaisen tulee tehdä talo ainakin itselleen, mutta kaikkien tulisi osallistua myös kylän yhteisten osien ja rakennusten rakentamiseen!*

TÄRKEITÄ OHJEITA:

- Kylässänne ei saa käyttää tasakattoja (haluatte hengittää vapaasti), ja rakennelmat rakennetaan aina L-kirjaimen muotoon (se on pyhä symboli).
- Ovien pitää olla aina linjassa toistensa kanssa, kauniissa järjestyksessä.
- Talojen välisellä etäisyydellä ei ole väliä, kunhan kaikkia taloja yhdistää tie.
- Kylän tärkein paikka on suihkulähde. Kaikkien teiden tulee johtaa suihkulähteelle. Vesi on elämän symboli, ja se tulisi siksi sisällyttää kaikkiin kuviin ja rakennelmiin.

Muuta huomioon otettavaa:

- Silmälasittomat eivät koskaan saa kommunikoida toisten silmälasittomien kanssa nostamalla ensin silmälasipäiselle henkilölle kättä.
- Rukoillessanne piirrätte kuvan kukasta mutta tuhoatte sen välittömästi. Kylässä rukoillaan paljon, ainakin viiden minuutin välein.
- Kun sinulla on tärkeää kerrottavaa koko ryhmälle, sinun on ensin juostava kylän ympäri saadaksesi ryhmän huomio.

TERVETULOA KYLÄÄNI (Ryhmä 4)

Tästä eteenpäin harjoitus tehdään täysin hiljaa. Puhuminen – myös kuiskaaminen – on kiellettyä, ettekä saa kommunikoida kirjoittaen. Minkäänlainen sanallinen kommunikaatio ei ole sallittua.

TEHTÄVÄ 1

Yhteinen tehtävänne on rakentaa muovailuvahasta kylä. Jokaisen tulee tehdä talo ainakin itselleen, mutta kaikkien tulisi osallistua myös kylän yhteisten osien ja rakennusten rakentamiseen!

TÄRKEITÄ OHJEITA:

- Kylässänne on vain pyramidinmuotoisia rakennuksia. Uskotte sen tuovan hyvää onnea ja energiaa, ja pidätte muita muotoja alempiarvoisina.
- Ovi on aina rakennuksen pohjoispuolella.
- Pohjoisin talo on kaikkein korkein, ja talot pienenevät etelään päin kuljettaessa.
- Kadut on kielletty, sillä ne pakottavat kävelemään liian suoraan ja rajoittavat mahdollisuuksia.
- Jokaisessa talossa tulee olla auringon kuva, sillä se on energian symboli. Jos talossa ei ole auringon kuvaa, sen sisälle ei saa mennä eikä sitä pidetä osana yhteisöä.

Muuta huomioon otettavaa:

- Naisia pidetään korkeaenergisimpinä olentoina (he synnyttävät uutta elämää), ja siksi kaikkien päätösten on saatava vahvistus naiselta.
- Ennen kuin naiset vastaavat kommunikaatiotilanteissa (puhuminen on kiellettyä), he istuvat lattialle ollakseen yhteydessä äiti maahan ja saadakseen hyvää energiaa.
- Miehiksi identifioituvat henkilöt saavat istua vain jalat yhdessä tai ristissä. He eivät saa istua jalat harallaan, sillä se on todella loukkaavaa. Lisäksi miehet istuvat jalat ristissä tai yhdessä osoittaakseen yksimielisyyttä naisille. Jos he ovat eri mieltä, heidän on käännettävä selkensä naisille viiden sekunnin ajaksi.

TEHTÄVÄ 2 (ryhmät 1-4)

- Kaikki kylät sijaitsevat maassa, jonka hallitus on päättänyt, että on aika suorittaa kulttuurin vaihtoa kylien välillä.

- Jokaisesta kylästä yksi asukas siirtyy toiseen kylään.

- Kulttuurivaihtoon tähtäävä muutto on kunniatehtävä ja lähtijästä päättää kohtalo: Jokainen kyläläinen valitsee tikun. Jokaisesta ryhmästä pisimmän tikun valinneet lähtevät kylästä ja siirtyvät toiseen kylään. Tämän henkilön täytyy viedä talonsa mukanaan uuteen kylään (hallitus maksaa muuton). Paina mieleesi mahdollisimman hyvin säännöt, jotka saivat alkuperäistä kylääsi rakentaessasi.

ALKUPERÄISEEN KYLÄÄNSÄ JÄÄNEIDEN OHJEET:

- Muista kylistä saapuvilla on oikeus valita oma paikkansa. Sinun tehtäväsi on auttaa heitä.

- Yritä kotouttaa uudet henkilöt yhteisöosi (puhumatta heille)! Ota huomioon alun perin saamasi kylänrakennusohjeet.

UUSIEN ASUKKAIDEN OHJEET

- Saat valita kylästä vapaasti paikan talollesi (hallitus myönsi sinulle tämän oikeuden).

- Seuraava tehtäväsi on kotoutua yhteisöön.

KAIKKIEN KYLÄLÄISTEN YHTEISET OHJEET

- Hallitus haluaa kehittää tunteen yhteisestä identiteetistä, ja se on siksi järjestänyt kilpailun, jossa luodaan uusi kansallinen symboli.

- Jokaisen kylän on kehitettävä uusi kansallinen symboli ja lähetettävä se kilpailuun. Projektia johtava hallituksen osasto valitsee symbolin koko maalle. Tämä symboli on tehtävä talojenne muoviluvahasta (teidän on siis muokattava talojenne symbolin lähetettyänne).

- Symbolin tulisi edustaa kaikkien kyläläisten tunteita.

ONNEA MATKAAN!

Miten voimme kitkeä syrjintää? Tämä oppimispäiväkirja keskittyy etsimään vastauksia tähän kysymykseen erityisesti kouluympäristön näkökulmasta. Me kasvattajat ja muut kouluissa työskentelevät ammattilaiset tarvitsemme lisää tietotaitoa **syrjintään puuttumiseksi**. On selvää, että meidän on yhdistettävä voimamme ja osaamisemme moniammatillisesti. Meidän on osattava **tunnistaa, työstää tilanteita ja lopulta luoda kestävää muutosta**. Koulujamme täytyy kehittää turvallisemman tilan näkökulmasta. Tämä oppimispäiväkirja luotiin osana Erasmus+-projektia nimeltään SAFER (Schools Act For Equal Rights, Koulut yhdenvertaisten oikeuksien puolesta). Kutsumme sinut oppimismatkalle, **joka painottaa itsereflektion tärkeyttä yhdistettynä tiedon ytimeen**.

KÄSITTELE

MUUTA

TUNNISTA